

‘สอ’

กับการทำข่าวคดีสิทธิ

Cross Cultural Foundation

'สื่อ' กับการทำข่าวคดีสิทธิ

สื่อกับการทำข่าวคดีสิทธิ

เสริมศักยภาพสื่อ สร้างความโปร่งใส ให้กระบวนการยุติธรรม

ISBN 978-616-7909-09-7

บรรณาธิการ : นวleenoy ธรรมเสถียร

สมชาย หอมลออ

พรเพ็ญ คงขจรเกียรติ

จิตาภา เอกอัคร

ออกแบบปกและภาพประกอบ : อัญมณี แก้วอะไข

พิสูจน์อักษร : นวleenoy ธรรมเสถียร

จิตาภา เอกอัคร

ผู้ตรวจทานเนื้อหาด้านกฎหมาย : สมชาย หอมลออ

พรเพ็ญ คงขจรเกียรติ

รูปเล่ม : อัญมณี แก้วอะไข

หนังสือเล่มนี้เรียบเรียงจากเนื้อหาการบรรยายของคณะวิทยากรประกอบด้วย :

กฤษฎางค์ นุตจรัส, คอริเยาะ มานูแซ , ปรีดา นาคผิว , พรเพ็ญ คงขจรเกียรติ ,

ภาวิณี ชุมศรี , ยิ่งชีพ อัชฌานนท์ , อัญชนา หิมมีหะนะ , อับดุลเลาะ เาะ ,

อับดุลเลาะห์ หะยีอาบู , อับดุลกอฮาร์ อาแวปูเตะ , อานันท์ น่านา

สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยได้ให้ทุนสนับสนุนการจัดทำคู่มือเล่มนี้ เพื่อเป็นคู่มือเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมสำหรับผู้สื่อข่าวใช้ประกอบการทำงาน จึงควรใช้เพื่อวัตถุประสงค์ด้านการศึกษาเท่านั้น คู่มือนี้ไม่มีผลบังคับทางกฎหมาย เนื่องจากการกระบวนการและการตีความทางกฎหมายถือเป็นอำนาจของศาล

จัดพิมพ์โดย : มูลนิธิสานวัฒนธรรม (Cross Cultural Foundation)

89 ซอยสิทธิชน ถนนสุทธิสารวินิจฉัย แขวงสามเสนนอก เขตห้วยขวาง

กรุงเทพฯ 10310

โทรศัพท์ : (+66)02-1015-481

โทรสาร : (+66)02-1015-482

อีเมล : crcfinfocenter@gmail.com

จำนวนพิมพ์ : 100 เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ 1 : เมษายน 2566

โรงพิมพ์ : บริษัท พี.เพรส จำกัด

129 ซอยแยกซอยศิริพจน์ แขวงสวนหลวง เขตสวนหลวง กรุงเทพฯ 10250

โทรศัพท์ (+66)02-742-4754

สื่อกับการทำข่าวคดีสิทธิ

ในช่วงเวลาหลายปีที่ผ่านมา มีปรากฏการณ์ที่ชัดเจนว่าคดีด้านการเมือง และคดีที่เกี่ยวข้องกับการใช้เสรีภาพในการแสดงออกมีจำนวนพุ่งขึ้นสูงอย่างมากโดยเฉพาะหลังจากที่มีการรัฐประหารซึ่งทำให้มีการดำเนินคดีกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่คณะรัฐประหารถือว่าขัดคำสั่งของตน การดำเนินคดีในช่วงเวลาดังกล่าวมีหลายคดีที่ลงเอยในศาลทหารอันเป็นปรากฏการณ์ที่ยากลำบากต่อการที่สื่อจะนำเสนอได้

ต่อเนื่องจากระยะเวลาที่มีการดำเนินคดีประเภทขัดคำสั่งคณะรัฐประหาร สังคมไทยก็ได้เห็นปรากฏการณ์ของการดำเนินคดีทางการเมืองในเรื่องของการแสดงออกอีกเป็นจำนวนมากหลังจากที่กลุ่มคนรุ่นใหม่ชุมนุมเพื่อเรียกร้องทางการเมืองตลอดช่วงเวลาสามปีที่ผ่านมา รวมทั้งมีการใช้โซเชียลมีเดียในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองตลอดจนวิพากษ์วิจารณ์ระบบและสถาบันต่าง ๆ รวมไปถึงสถาบันกษัตริย์อย่างกว้างขวางตลอดเวลาทั้งก่อนและระหว่างการระบาดของโรคโควิด ซึ่งรัฐบาลมีคำสั่งห้ามการชุมนุมด้วยการใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน ผลของการแสดงออกปรากฏว่ามีผู้ถูกดำเนินคดีต่อเนื่องตั้งแต่เรื่องของการฝ่าฝืนคำสั่งของคสช. เรื่อยมาจนถึงการฝ่าฝืนคำสั่งตามอำนาจในพ.ร.ก.ฉุกเฉิน ปริมาณคดีที่มีการสั่งฟ้องจึงมีมากมายจนทำให้มีการรวมตัวของกลุ่มทนายความสิทธิมนุษยชนก่อตั้งขึ้น เป็นศูนย์ทนายความสิทธิมนุษยชน เพื่อรับมือกับปรากฏการณ์ฟ้องร้องจำนวนมาก

เมื่อรวมเวลาในช่วง 8 ปีนับตั้งแต่ที่มีการรัฐประหารเป็นต้นมา จึงมีการฟ้องร้องดำเนินคดีที่นับได้ว่าเป็นคดีด้านสิทธินับไม่ถ้วน โดยใช้กฎหมายทั้งปกติและกฎหมายพิเศษ มีทั้งการใช้ศาลทหารตัดสินคดีที่พลเรือนถูกฟ้องร้อง ซึ่งใช้เวลานานทั้งก่อนที่จะเริ่มกระบวนการและในระหว่างกระบวนการ ทำให้ผู้ถูกฟ้องต้องจำขังรอการพิจารณาคดีอยู่นาน บางคดีที่ต่อมาได้รับการถ่ายโอนจากศาลทหารสู่ศาลยุติธรรมของพลเรือนได้รับการยกฟ้องแต่ไม่ก่อนที่ผู้ถูกกล่าวหาจะถูกควบคุมตัวไว้ในเรือนจำไปแล้วหลายปี

การที่มีการดำเนินคดีประชาชนจำนวนมากในคดีที่เป็นเรื่องของการแสดงออกทางการเมืองทำให้ต้องมีการใช้บริการของนักกฎหมายหรือทนายความเพิ่มขึ้นอย่างกะทันหัน ผู้ที่เข้ามาตอบรับความจำเป็นอันนี้คือทนายความที่พบว่ามืองานล้นมือ แต่กระนั้นก็มีนักกฎหมายและผู้สนใจของกลุ่ม iLaw ที่เดิมที่ตั้งขึ้นมาเพื่อรณรงค์ในการแก้ไขกฎหมายได้เข้าไปทำหน้าที่เสริมในเรื่องของการให้ข้อมูลสาธารณะในเรื่องของคดีเช่นเดียวกันกับศูนย์ทนายความสิทธิมนุษยชนที่ติดตามรายงานเรื่องของคดีด้านเสรีภาพในการแสดงออกและด้านสิทธิมนุษยชนอย่างใกล้ชิด ทั้งสององค์กรกลายเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในด้านคดีประเภทนี้ให้กับประชาชนและรวมไปถึงผู้สื่อข่าว

นอกจากคดีการใช้เสรีภาพในการแสดงออกที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในพื้นที่ภูมิภาคต่างๆทั่วประเทศ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็เป็นพื้นที่ที่เกิดปรากฏการณ์ “คดีทวมศาล” มาแล้วโดยเฉพาะในช่วงหลังปี 2547 ซึ่งเริ่มเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้นเมื่อต้นปีดังกล่าวที่นครริวาสนในเดือนมกราคม คดีในพื้นที่จชต. จำนวนมากที่ เริ่มผุดผ่องเป็นคดีที่ผู้ต้องสงสัยถูกกล่าวหาว่ากระทำการที่เป็นการต่อต้านรัฐถือว่าเป็นคดีความมั่นคง นี่เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีคดีจำนวนมากแต่รายงานข่าวเกี่ยวกับคดีที่ออกมาไม่สะท้อนภาพของปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรม ในช่วงแรกของเหตุการณ์พื้นที่ที่ไม่มีกำลังพอสำหรับการสื่อสารเพื่อจะรับมือ ในขณะที่สื่อในพื้นที่ไม่ได้ตระหนักถึงประเด็น

เรื่องนี้มากนักเพราะเหตุรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างถี่ยิบต่อเนื่องดังทรัพยากรไป
กระจุกตัวเพื่อรับมือกับข่าวสถานการณ์

ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัญหาการรายงานที่ไม่ทันกับเหตุการณ์
สำหรับข่าวคดีสิทธิเกิดขึ้นเรื่อยมาแม้กระทั่งทุกวันนี้ แม้ว่าในพื้นที่จะมีศักยภาพ
ในการรายงานข่าวในรูปของสื่อในพื้นที่รวมไปถึงสตริงเกอร์(stringer)ซึ่ง
หมายถึงผู้สื่อข่าวที่ไม่ได้สังกัดสื่อเต็มตัว จากการสัมภาษณ์บรรณาธิการสื่อและ
ทนายความของศูนย์ทนายความมุสลิมหรือ Muslim Attorney Center (MAC)
รวมไปถึงนักกิจกรรมเพื่อสังคมที่ทำงานด้านสิทธิมนุษยชนต่างเห็นตรงกันว่า
ข่าวคดีความมีสถานะเป็นพื้นที่จุดอ่อนในด้านการสื่อสาร การรายงานประเด็น
เกี่ยวกับเรื่องสิทธิจะหยุดอยู่ที่การร้องเรียน เช่นเรื่องการถูกควบคุมตัวตาม
กฎหมายพิเศษ เมื่อกระบวนการเดินถึงขั้นเป็นคดี ข่าวจะเงียบหายไปและผู้ที่
จะรายงานเป็นหลักคือองค์กรด้านสิทธิ เช่น มูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม มูลนิธิ
ผสานวัฒนธรรม กลุ่มด้วยใจ เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากกฎหมายพิเศษ
และกลุ่มอื่นๆ เนื่องจากสื่อยังไม่มีความมั่นใจพอที่จะรายงานในเรื่องคดี

สำหรับผู้สื่อข่าวที่รายงานในเรื่องของคดีอยู่แล้ว ยังพบปัญหาหลาย
ประการ เช่น เผชิญกับความไม่แน่นอนในเรื่องว่าผู้พิพากษาจะอนุญาตให้
จับบันทึกในศาลหรือไม่ ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้พิพากษาในคดีนั้นๆว่าจะมีคำสั่งอย่างไร
แนวโน้มที่ผู้สื่อข่าวที่ติดตามคดีหลายคนมองเห็นคือมีโอกาสในอันที่จะมีคำสั่ง
ห้ามจับบันทึกจากศาลมากขึ้นเรื่อยๆโดยเฉพาะในคดีที่เรียกว่าคดีความมั่นคง
เรื่องนี้เกิดขึ้นทั้งที่นักกฎหมายย้ำว่าการดำเนินคดีในประเทศไทยต้องโปร่งใส
และเปิดเผยต่อสาธารณะ ทั้งนี้ตามข้อบัญญัติในกฎหมายเองเว้นเสียแต่มีเหตุ
ให้ต้องสั่งพิจารณาลับ

นอกจากนั้นผู้สื่อข่าวถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่เข้าใจกระบวนการดำเนิน
คดีรายงานหลายชิ้นผิดพลาดในเรื่องข้อมูลเบื้องต้น ในสายตานักกฎหมาย
ยังมีปรากฏการณ์อีกหลายประการที่พวกเขาเห็นว่าสื่อต้องเปิดรับความรู้เพื่อ

ปรับตัวรับมือปรากฏการณ์หลายประการที่ว่าล้วนมีผลต่อความโปร่งใสของกระบวนการยุติธรรมและพัฒนาการของการใช้กฎหมายอันเกี่ยวข้องกับเรื่องของการคุ้มครองเสรีภาพในทางการเมือง การแสดงออกและสิทธิมนุษยชน เช่น การตีความกฎหมายแบบใหม่ๆต่างไปจากเดิม หลายกรณีมีคำถามเรื่องกรอบของการใช้วิจารณ์ฐานในการตัดสินในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีคำถามถึงความเป็นอิสระของกระบวนการตัดสินลงโทษควบคู่ไปกับคำถามเรื่องของการใช้อำนาจตามกระบวนการของกฎหมายพิเศษที่รูล้ำเข้าไปในพื้นที่ที่ใช้กฎหมายทั่วไปจนแทบแยกแยะไม่ได้ ส่งผลให้มีคำถามถึงความชอบธรรมของพยานหลักฐาน และเกิดคำถามใหญ่ว่าสิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อสิทธิของผู้ถูกดำเนินคดีอย่างมากเพียงใด

ด้วยเหตุผลหลายประการเหล่านี้ คณะผู้จัดทำจึงผลิตคู่มือการทำข่าวคดี “สื่อกับการทำข่าวคดีสิทธิ” เล่มนี้ขึ้นด้วยเจตนาเพื่อเพิ่มศักยภาพด้วยการให้ความรู้และข้อคิดแก่ผู้สื่อข่าวเพื่อไปขยายต่อยอดในการทำข่าวคดีด้านสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพในการแสดงออกด้วยความหวังว่าการเพิ่มศักยภาพในการสื่อสารจะเป็นการเปิดพื้นที่ในการสื่อสารเพิ่มเติมไปจากที่มีมาแล้วเพื่อให้สาธารณะเข้าใจและรับรู้แง่มุมต่างๆในด้านการดำเนินคดีมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อความโปร่งใสของกระบวนการยุติธรรมไทยมากขึ้น

เนื้อหาของคู่มือฉบับนี้เป็นการรวบรวมและเรียบเรียงมาจากการจัดอบรมผู้สื่อข่าวเรื่องการทำข่าวคดีในช่วงระหว่างเดือนธันวาคม 2565- มกราคม 2566 รวมทั้งการสัมภาษณ์ทนายความสิทธิมนุษยชนทั้งในกรุงเทพฯและในสามจังหวัดภาคใต้รวม 6 คน ผู้สื่อข่าว 3 เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านสิทธิมนุษยชน 1 และกลุ่ม iLaw อีกหนึ่ง และผู้สื่อข่าวอีกจำนวนหนึ่งเพื่อวางกรอบพื้นฐานไว้กับการทำเนื้อหาการจัดอบรมและการทำคู่มือ

สาระสำคัญของคู่มือมุ่งเน้นให้ความรู้จากทั้งตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่นักกฎหมายเห็นว่าจำเป็นต่อการทำความเข้าใจกระบวนการยุติธรรมบวกรวมกับข้อสังเกตของนักกฎหมายในเรื่องของการนำกฎหมายมาใช้ในการตีความกฎหมายในแบบที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ เพื่อให้ประโยชน์แก่ผู้สื่อข่าวที่สนใจการทำข่าวคดีสิทธิมนุษยชน ลักษณะของคดีที่เป็นประเด็นสำคัญในคู่มือนี้คือคดีที่เกี่ยวกับสิทธิทางการเมืองคดีอันเกิดเนื่องมาจากการใช้เสรีภาพในการแสดงออกรวมไปถึงคดีกลุ่มที่เรียกกันว่าคดีความมั่นคง ซึ่งหมายถึงคดีที่จำเลยถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดในข้อหาที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ

คู่มือมีเป้าหมายให้ความรู้ใน 4 เรื่องหลัก กล่าวคือกระบวนการทางด้านคดีโดยเริ่มจากการควบคุมตัว รวมไปถึงเนื้อหาที่จำเป็นของกฎหมายสำคัญๆที่เกี่ยวข้อง ประการที่ 2 คือการทำความเข้าใจกับคดีกลุ่มที่พิเศษมีลักษณะเป็นคดีการเมืองและเกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพหรือการกดทับสิทธิเสรีภาพในการเข้าถึงความยุติธรรมซึ่งมีสองกลุ่ม อันได้แก่กลุ่มคดีหมิ่นประมาทที่รวมไปถึงคดีหมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ตามมาตรา 112 คดีความมั่นคงตามมาตรา 116 และคดีความมั่นคงเฉพาะพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันเนื่องมาจากการใช้กฎหมายพิเศษ กลุ่มคดีในข้อหาโลดหรือแชร์อันเป็นที่มาของคดีหมิ่นประมาท

สิ่งสำคัญในคู่มือนี้ คือการอธิบายความการใช้กฎหมายโดยคณะนักกฎหมายที่มีส่วนในการอบรมดังกล่าว ตลอดจนเข้าใจการใช้กฎหมายในระยะหลังซึ่งนำมาซึ่งข้อถกเถียงต่าง ๆ อันมีผลกระทบโดยตรงต่อความโปร่งใสของกระบวนการยุติธรรม

นอกจากนั้น ส่วนสำคัญของคู่มือยังจะกล่าวถึงสิทธิของสื่อในการทำข่าวคดีตลอดจนข้อควรระวังทางกฎหมายคู่มือยังจะเสริมองค์ความรู้ให้ผู้สื่อข่าวในเรื่องประเด็นหลักจากกฎหมายใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนคือพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำที่สูญหายซ้อมทรมานและการ

ย้ายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมไปถึงข้อควรระวังจากพ.ร.บ.ว่าด้วยการ
กระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์

คณะผู้จัดทำขอขอบคุณนักกฎหมายและทนายความสิทธิมนุษยชน
ทั้งที่สังกัดศูนย์ทนายความสิทธิมนุษยชนและที่เป็นอิสระรวมไปถึงมูลนิธิศูนย์
ทนายความมุสลิม มูลนิธิผสานวัฒนธรรม iLaw เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจาก
กฎหมายพิเศษ กลุ่มด้วยใจ และผู้สื่อข่าวจำนวนไม่ต่ำกว่า 25 คนที่ร่วมถกเถียง
แลกเปลี่ยนข้อคิดและประสบการณ์ช่วยเสริมข้อมูลและแง่มุมให้กับเนื้อหาของ
คู่มือนี้ รวมทั้งสถานทูตอังกฤษผู้สนับสนุนการจัดอบรมและจัดพิมพ์คู่มือ

“สื่อกับการทำข่าวคดีสิทธิ” ไม่ได้เป็นหนังสือสำหรับผู้สื่อข่าวเท่านั้น
แต่คณะผู้จัดทำหวังว่าผู้สนใจในคดีสิทธิมนุษยชนรวมไปถึงกระบวนการยุติธรรม
จะได้ประโยชน์จากหนังสือเล่มนี้ตามสมควร

คณะผู้จัดทำ

01

บทที่1 : สื่อกับสิทธิในการรายงานข่าวคดี

สารบัญ

25

บทที่2 : กระบวนการดำเนินคดีจากการควบคุมตัวถึงชั้นศาล

45

บทที่3 : หลักการสากลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

53

บทที่4 : คดีอันเนื่องมาจากการใช้เสรีภาพในการแสดงออก : คดีตามมาตรา 112 มาตรา 116 และกฎหมายคอมพิวเตอร์

81

บทที่5 : คดีความมั่นคงอันสืบเนื่องมาจากการใช้กฎหมายพิเศษในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

109

บทที่6 : กฎหมายใหม่ที่ต้องรู้: กฎหมายป้องกันการอุ้มหายและซ้อมทรมาน

123

ภาคผนวก

- รายชื่อหน่วยงานด้านสิทธิมนุษยชนและกฎหมาย
- กฎหมายที่เกี่ยวข้อง
 - พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นुकูลสูญหาย 2565
 - พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ 2560
 - พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน 2548
 - พระราชบัญญัติกฏอัยการศึก 2457

บทที่ 1

สื่อกับสิทธิในการรายงาน
ข่าวคดี

บทที่ 1 สื่อกับสิทธิในการรายงานข่าวคดี

สาระสำคัญในบทนี้จะเป็นการสรุปคำแนะนำในแนวทางการนำเสนอข่าวคดีจากนักกฎหมายให้กับผู้สื่อข่าว นอกจากนั้นจะเน้นทำความเข้าใจกรอบของกฎหมายที่มีผลต่อการทำงานของสื่อภายใต้บริบทเสรีภาพในการรายงานข่าวของสื่อโดยจะเน้นเรื่องการหมิ่นประมาท การฟ้องปิดปาก และความผิดฐานดูหมิ่นศาลซึ่งเหล่านี้มีผลต่อการทำงานของสื่อในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการรายงานข่าวทั่วไปและข่าวคดี ตลอดจนประเด็นเรื่องข้อห้ามหรือข้อจำกัดในการทำคดีที่ศาล

ข้อเสนอแนะทั่วไปสำหรับผู้สื่อข่าว: รายงานเชิงลึกและภาพรวม

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา มีความเคลื่อนไหวทางการเมืองและการแสดงออกทั้งในโลกออนไลน์และออฟไลน์อย่างมาก เป็นความเคลื่อนไหวที่ในที่สุดส่งผลให้มีการดำเนินคดีกันเป็นจำนวนมากทั้งที่เป็นผลพวงจากการต่อต้านการรัฐประหารและการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิตลอดจนการปฏิรูปสถาบันสำคัญต่างๆ อาจกล่าวได้ว่ากระบวนการยุติธรรมของไทยทำงานอย่างหนักท่ามกลางการจับตาของภาคส่วนต่างๆ ของสังคมที่ติดตามความคืบหน้าของบรรดาคดีสิทธิและการเมืองอย่างใกล้ชิด เสี่ยงวิพากษ์วิจารณ์กระบวนการยุติธรรมปรากฏชัดอย่างไม่เคยมีมาก่อน

ในท่ามกลางคดีสิทธิและคดีการเมืองจำนวนมากที่ขึ้นสู่ศาล สังคมได้เห็นปรากฏการณ์ใหม่ๆหลายประการเพื่อรองรับคดีทางการเมืองและสิทธิที่เพิ่มขึ้นอย่างกระชั้นชิด มีการก่อตั้งกลุ่มทนายความสิทธิมนุษยชน เพื่อรวมเอาทนายความที่ต้องการทำงานด้านนี้เข้าด้วยกัน การเข้ารับทำหน้าที่รายงานข้อมูลคดีของทั้งกลุ่มทนายความและองค์กรสิทธิและกฎหมายหลายองค์กร แม้กระนั้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานเหล่านี้จำนวนหนึ่งยังเห็นว่าจำเป็นต้องเพิ่มข้อมูลแก่สังคมเกี่ยวกับสถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากภายในกระบวนการยุติธรรมของไทยเพราะรายงานข่าวยังขาดความลึกและภาพรวม จึงยังไม่สะท้อนปัญหาให้สาธารณะได้รับรู้อย่างทั่วถึง นักกฎหมายหลายรายเสนอความเห็นว่เพื่อให้การนำเสนอข่าวสารด้านคดีสิทธิทำได้ครอบคลุมและรอบด้านมากขึ้น สื่อควรจะมีดหลักรายงานข่าวคดีอย่างมีบริบท กล่าวคือรายงานอย่างเท่าทันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องซึ่งมีส่วนช่วยเพิ่มความโปร่งใสให้กับกระบวนการยุติธรรมเอง

ปัจจุบันหน่วยงานราชการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องคดียังไม่ได้เปิดช่องทางให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับคดีมากนัก เมื่อเทียบกับในต่างประเทศ อย่างเช่นประเทศอังกฤษ ศาลมีระบบออนไลน์ที่ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าไปค้นข้อมูลเกี่ยวกับคดีเช่นคำพิพากษาได้ กลุ่มโครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน หรือที่รู้จักในนามไอลอว์ (iLaw) เป็นกลุ่มที่เริ่มทำฐานข้อมูลคดีที่เปิดกว้างให้ประชาชนและผู้สื่อข่าวเข้าถึงได้ อย่างไรก็ตามยิ่งชีพ อัชฌานนท์ แห่งกลุ่มไอลอว์พบว่าที่ผ่านมายังมีการนำข้อมูลจากฐานข้อมูลนี้ไปใช้ไม่มาก แม้ว่าในช่วงแปดปีที่ผ่านมาคดีการเมืองและคดีสิทธิเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในขณะที่อีกด้านเห็นได้อย่างชัดเจนว่ามีประชาชนสนใจติดตามความคืบหน้าของคดี ไอลอว์เองรวมทั้งศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนและองค์กรสิทธิอื่นเช่น มูลนิธิผสานวัฒนธรรมได้ก้าวเข้ามารายงานข่าวมากขึ้นทำให้องค์กรเหล่านี้มีองค์ความรู้ในเรื่องการรายงานข่าวคดีและกลายเป็นแหล่งป้อนข้อมูลให้

กับผู้สื่อข่าวไปโดยปริยาย

ยิ่งชีพมีความเห็นเช่นเดียวกับผู้สื่อข่าวหลายรายที่ทำข่าวคดีว่า ที่ผ่านมาระยะที่ติดตามข่าวคดีต้องใช้ทั้งเวลาและความพยายามกว่าจะได้ภาพรวมของคดีแต่ละคดี นับเป็นความท้าทายอันดับแรกของการทำรายงานข่าวคดีก็ว่าได้ การรายงานความคืบหน้าของคดีในลักษณะวันต่อวันเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน เพราะกระบวนการที่กินเวลายาวนานและมีปัจจัยเหนือการควบคุม สื่อที่เป็นสื่อรายวันอาจไม่มีกำลังพอที่จะส่งผู้สื่อข่าวไปติดตามคดีโดยที่ไม่ขัดว่าจะได้ข่าวหรือไม่ในวันนั้นๆ

อย่างไรก็ตาม ยังมีช่องว่างและโอกาสที่ผู้สื่อข่าวอาจใช้ประโยชน์ได้ หากมีการปรับวิธีการนำเสนอในบางจุด ยิ่งชีพบอกเล่าประสบการณ์จากที่ได้แลกเปลี่ยนกับผู้สื่อข่าว เขาพบว่าสิ่งที่ผู้สื่อข่าวต้องการเป็นหลักคือข้อมูลเกี่ยวกับคดีในปัจจุบันหรือที่กำลังจะเกิดในอนาคตเท่านั้น พุดอีกนัยหนึ่งคือ กำลังมีการตั้งข้อสังเกตว่า การรายงานข่าวของสื่อมุ่งอยู่กับปัจจุบันและมองไปข้างหน้าเท่านั้นซึ่งวิธีคิดนี้ทำให้การนำเสนอขาดการวิเคราะห์หรือลงลึกในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาแล้วหรือแม้แต่กับภาพรวมของสถานการณ์

ยิ่งชีพให้ความเห็นอีกว่าในสายตาผู้บริโภคข่าวจะพบว่า ผู้สนใจข่าวคดีจะได้ข้อมูลข่าวรายวันค่อนข้างมากกว่าอย่างอื่น เช่น ข่าวการจับกุม การนำตัวไปทำแผน การดำเนินคดี การพิพากษา ฯลฯ แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าข้อมูลค่อนข้างกระจายตัวและขาดภาพรวม

“ทั้งๆ ที่อ่านมากแต่จะไม่เข้าใจเลยต้องอ่านหลายชิ้นจึงจะปะติดปะต่อได้ ที่สำคัญไม่มีภาพของการต่อสู้คดีให้เห็น แม้ในปัจจุบันก็ยังไม่มีภาพข่าวข้อมูลพื้นฐานแบบนี้ทำให้คนเสพข่าวไม่สามารถคิดและวิเคราะห์ได้แม้ว่าจะอยากทำก็ตาม เพราะว่าไม่มีข้อมูลให้มากพอ”¹

¹ ยิ่งชีพ อัชฌานนท์, ผู้จัดการโครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน. (10 กันยายน 2565). สัมภาษณ์

ยิ่งชีพเห็นว่าอันที่จริงการทำรายงานที่ลงลึกได้รับความสนใจจากผู้อ่านจากการทดลองของไอลอร์เองที่ตัดสินใจเผยแพร่บทความรายงานรวมไปถึงข่าวที่เน้นการให้ภาพรวมและแนววิเคราะห์ตั้งแต่ปี 2558 เขาพบว่างานเหล่านั้นได้รับการตอบรับจากผู้เสพข้อมูลเป็นอย่างดี บทความหลายชิ้นของกลุ่มเกี่ยวกับหลายคดีที่ลงรายละเอียดได้รับความสนใจและมีผู้ติดตามมากเสียยิ่งกว่าข่าวรายวัน บ่งชี้ว่ารายงานข่าวลักษณะลงลึกและในแนววิเคราะห์เป็นรายงานประเภทหนึ่งที่สาธารณะต้องการและการนำเสนอรายงานเช่นนี้สามารถตอบใจหทัยเป็นทางรอดในเชิงธุรกิจของสื่อได้ด้วย

ส่วนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทัศนคติจากศูนย์ทนายความมุสลิมให้ความเห็นว่า หลายคดีในภาคใต้มีสภาพซับซ้อนและจะพบว่ามี การเชื่อมโยงหลายคดีเข้าด้วยกันมีอาการเป็นโครงข่ายซึ่งการนำเสนอรายงานเชิงภาพรวมจะทำให้สาธารณะเห็นภาพมากขึ้น นักกฎหมายแนะนำว่าผู้สื่อข่าวควรเพิ่มเติมแง่มุมการนำเสนอด้วยภาพรวมมากขึ้นเพื่อให้เห็นภาพเครือข่ายความเชื่อมโยงของคดี และการมีรายงานเชิงสืบสวนสอบสวนควบคู่กันไปกับการรายงานข่าวคดีจะช่วยเพิ่มข้อมูลให้ประชาชนได้เห็นภาพการทำงานของกระบวนการยุติธรรมในพื้นที่

สื่อกับเสรีภาพสื่อ

ในการทำหน้าที่สื่อต้องคำนึงถึงกฎหมายหลายฉบับที่มีบทบัญญัติเกี่ยวข้องและมีผลต่อการนำเสนอเนื้อหาที่อาจถือว่าเป็นความผิดได้ กล่าวคือ

- ความผิดฐานหมิ่นประมาทตามประมวลกฎหมายอาญา (ป.อ.) มาตรา 326 ถึงมาตรา 333 หรือที่เรียกว่า กฎหมายหมิ่นประมาท (อาญา)
- ความผิดฐานหมิ่นประมาทตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ป.พ.พ.) มาตรา 423 หรือที่เรียกว่า กฎหมายหมิ่นประมาท (แพ่ง)
- พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 หรือ พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์
- ความผิดฐานดูหมิ่นศาลตาม ป.อ. มาตรา 198
- ความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลตามประมวลกฎหมายพิจารณาความแพ่ง (ป.วิแพ่ง) มาตรา 30 และ 31 หรือที่เรียกสั้นๆว่า ดูหมิ่นศาลและละเมิดอำนาจศาล ตามลำดับ รวมไปถึงความผิดฐานดูหมิ่นเจ้าพนักงานตามป.อ. มาตรา 136 หรือที่เรียกว่า ดูหมิ่นเจ้าพนักงาน
- พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 หรือที่เรียกว่า PDPA และอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม กฎหมายหมิ่นประมาทเป็นกฎหมายหลักที่สื่อควรจะศึกษาค้นคว้าไว้เป็นเบื้องต้น เนื่องจากเป็นกฎหมายที่จะต้องพบบ่อยครั้ง โดยเฉพาะในการเขียนรายงาน เพื่อให้ทราบว่าเขียนอย่างไรไม่หมิ่นประมาท

สื่อหรือบุคคลทั่วไปมีสิทธิเสรีภาพอยู่บนพื้นฐานหลักเสรีภาพในความเชื่อและการแสดงความคิดเห็นอันเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน ในระบอบประชาธิปไตย การทำสื่อจำเป็นต้องมีเสรีภาพในความคิด ความเชื่อ และแสดงออกซึ่งความคิดความเชื่อทางสังคม การเมือง เสรีภาพในการสื่อสาร และแสดงออก เสรีภาพในการตรวจสอบและวิพากษ์วิจารณ์บุคคลสาธารณะ เจ้าหน้าที่และหน่วยงานรัฐ รวมทั้งรัฐบาล นักการเมือง และพรรคการเมือง เป็นต้น เสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการติดต่อสื่อสารระหว่าง

บุคคลหรือในกลุ่มคน การปกปิดแหล่งข่าว และสิทธิในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ต่อสาธารณะหรือประชาชน ถือกันว่าเสรีภาพสื่อมวลชนคือเสรีภาพของประชาชน เพราะเป็นแกนนำของการสื่อสารและการแสดงออกของประชาชน

อาจกล่าวได้ว่าเสรีภาพสื่อไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเป็นเสรีภาพของประชาชน เพียงเท่านั้น แต่ความสำคัญของสื่อทำให้เป็นบทบาทที่ได้รับการคุ้มครองมากกว่า บุคคลทั่วไป กล่าวคือ หากบุคคลทั่วไปให้สัมภาษณ์ที่เป็นการหมิ่นประมาท อีกบุคคลหนึ่ง สื่อนำไปเผยแพร่โดยสุจริตและเชื่อว่าที่นำมาเผยแพร่นั้นเป็น ข้อเท็จจริงย่อมถือว่าเป็นการทำตามหน้าที่ของสื่อ กฎหมายคุ้มครองการกระทำ ตามครรลองหรือทำนองคลองธรรมซึ่งในแง่ของสื่อมวลชนปรากฏในรูปแบบของ สิ่งที่เรียกว่าจริยธรรมสื่อก็ย่อมได้รับการคุ้มครอง เหตุที่เสรีภาพของสื่อได้รับการคุ้มครองอย่างมากรุนแรงเพราะบทบาทของสื่อมีความสำคัญอย่างมากต่อสังคม การสื่อสารเป็นกลไกสำคัญที่จะสื่อสารความเข้าใจ ทำให้เกิดความเข้าใจใน สังคมและลดหรือป้องกันความขัดแย้งต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ ดังนั้นการทำงานของสื่อจึงมีบทบาทพิเศษในสังคม

กรอบการทำงานของสื่อ

แม้จะได้รับการคุ้มครองเช่นนี้ แต่เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และเสรีภาพของสื่อไม่ใช่เสรีภาพอันสัมบูรณ์ (Absolute Rights) กล่าวคือ ถูกจำกัดได้ ต่างกับเสรีภาพบางประการที่ถือเป็นสิทธิสัมบูรณ์อันไม่สามารถ จำกัดหรือพรากไปจากบุคคลได้ เช่น เสรีภาพของบุคคลในอันที่จะมีศักดิ์ศรีใน ความเป็นมนุษย์ซึ่งจะถูกละเมิดมิได้ เสรีภาพในความคิด ความเชื่อ สิทธิที่จะ ไม่ถูกทรมาน-อุ้มหาย อุ้มขังและสิทธิที่จะไม่ถูกเลือกปฏิบัติ เหล่านี้ล้วนเป็นสิทธิ ที่รัฐไม่สามารถจำกัดได้แม้จะอยู่ในภาวะจลาจลหรือสงครามก็ตาม กฎหมาย ระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนก็ยอมรับว่า เสรีภาพของสื่อและเสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็นนั้นอาจถูกจำกัดได้

เสรีภาพของสื่ออาจถูกจำกัดได้ในสองลักษณะคือ

ประการแรก จำกัดโดยจริยธรรมหรือจรรยาบรรณที่สถาบันสื่อกำหนดขึ้นมาเพื่อตรวจสอบดูแลกันเอง

ประการที่สอง จำกัดโดยกฎหมายที่ออกโดยชอบ จำเป็น ได้สัดส่วน และไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพพื้นฐานซึ่งมีสองประเภทคือ

- โดยกฎหมายที่ใช้อยู่เป็นปกติ เช่น กฎหมายหมิ่นประมาททั้งทางอาญาและทางแพ่ง พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ กฎหมายหมิ่นศาล ละเมิดอำนาจศาล และดูหมิ่นเจ้าพนักงาน เป็นต้น

- โดยกฎหมายพิเศษที่ใช้อย่างจำกัดในภาวะไม่ปกติ เป็นการชั่วคราว เช่น พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 หรือที่รู้จักกันในนาม พ.ร.ก. ฉุกเฉินฯ และพระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พ.ศ. 2457 หรือที่เรียกว่า กฎอัยการศึก เป็นต้น

ความผิดฐานดูหมิ่นและหมิ่นประมาท

ปัญหาสำคัญที่ผู้สื่อข่าวและสื่อโดยทั่วไปมักประสบคือการถูกฟ้องร้องฐานหมิ่นประมาท ซึ่งสื่อมีความเสี่ยงที่จะถูกดำเนินคดีในข้อหานี้มากกว่าข้อหาอื่นๆ จึงมีความจำเป็นที่สื่อควรจะทำความเข้าใจกับองค์ประกอบที่อาจจะทำให้ถูกฟ้องร้องในข้อหาดังกล่าวจากการเสนอข่าวได้

คำว่า “ดูหมิ่น” และ “หมิ่นประมาท” เป็นคำที่สามารถพบได้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน บ่อยครั้งที่ถ้อยคำสองคำนี้ถูกใช้แทนที่กันเสมือนกับว่าเป็นคำเดียวกัน อย่างไรก็ตามในทางกฎหมาย สองคำนี้มีความหมายแตกต่างกันอย่างชัดเจน

ความผิดฐานดูหมิ่นซึ่งหน้า (อาญา)

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 393² ได้บัญญัติความผิดฐานดูหมิ่นซึ่งหน้าไว้โดยอาจแยกความหมายของแต่ละคำได้ดังนี้

“ดูหมิ่น”

เป็นเรื่องของคนสองคน คือคนหนึ่งแสดงข้อความ เช่นด้วยคำพูด ผ่านตัวหนังสือ หรือกริยาท่าทาง สัญลักษณ์ หรือการสื่อสารอื่นใดให้อีกคนหนึ่งทราบ ในลักษณะดูถูกเหยียดหยาม สบประมาท ด่าทอ หยาบคาย ทำให้เกิดโทสะ ความอับอาย อันเป็นการละเมิดเกียรติยศชื่อเสียงของบุคคลนั้น เช่น ก. ด่า ข. อย่างหยาบคายว่า “ไอ้เหี้ย” ประณามอย่างรุนแรง ว่า “ไอ้คนฉ้อราษฎ์บังหลวง” ชูนิ้วกลางให้ ยกเท้าให้ ฯลฯ

“ซึ่งหน้า”

การดูหมิ่นจะเป็นความผิดก็ต่อเมื่อเป็นการกระทำ “ซึ่งหน้า” คือการกระทำให้ผู้ถูกดูหมิ่นทราบต่อหน้า เช่น พูด ตะโกน หรือโดยการโฆษณาเช่นใช้เครื่องขยายเสียง ต่อหน้าผู้ถูกดูหมิ่น หรืออยู่ในระยะหรือภาวะที่ผู้ถูกดูหมิ่นสามารถเผชิญหน้ากับผู้ถูกดูหมิ่นได้ เช่น ด่าทางไลน์ อีเมล หรือโทรศัพท์ไปยังอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลกันนักและอาจมาเผชิญหน้ากับผู้ด่าได้อย่างทันทีทันใด ดังนั้นเพื่อป้องกันการเผชิญหน้าซึ่งอาจเกิดความรุนแรงขึ้นได้ กฎหมายจึงกำหนดให้การ “ดูหมิ่นซึ่งหน้า” เป็นความผิด

แต่หากคู่กรณีอยู่ห่างไกลกันจนไม่มีลักษณะที่จะเกิดการเผชิญหน้ากันได้อย่างทันทีทันใด ไม่ถือว่าเป็น “ซึ่งหน้า” ดังนั้นการส่งคำ “ด่า” ไปทางไลน์ หรือ อีเมล ให้อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งอยู่ห่างไกลกัน เช่นคนละอำเภอ ไม่เป็นความผิดฐานดูหมิ่นซึ่งหน้า

² ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 393

“มาตรา 393 ผู้ใดดูหมิ่นผู้อื่นซึ่งหน้าหรือด้วยการโฆษณา ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

ความผิดฐานดูหมิ่นซึ่งหน้านี้ แม้จะเป็นความผิดทางอาญา แต่เป็น ความความผิดลหุโทษ ซึ่งตามกฎหมาย ความผิดลหุโทษคือความผิดที่มีโทษ จำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

อนึ่งผู้ที่ตกเป็นผู้ต้องหาในความผิดลหุโทษนั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจมีอำนาจ ควบคุมตัวไว้เพียงเพื่อให้ผู้ต้องหาแจ้งชื่อและที่อยู่ของตนแก่เจ้าหน้าที่เท่านั้น แล้วจะต้องปล่อยตัวไป

ความผิดฐานหมิ่นประมาท (อาญา)

ความผิดฐานหมิ่นประมาทมีสองฐานความผิดคือ หมิ่นประมาท (ธรรมดา) และหมิ่นประมาทโดยการโฆษณา

หมิ่นประมาท (ธรรมดา)

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 326³ ได้บัญญัติความผิดฐาน หมิ่นประมาทไว้โดยใช้คำว่า “ผู้ใดใส่ความผู้อื่นต่อบุคคลที่สาม” จึงเห็นได้ว่า ความผิดฐานหมิ่นประมาทแตกต่างจากความผิดฐานดูหมิ่นซึ่งหน้าดังกล่าวข้างต้น กล่าวคือ ความผิดฐานดูหมิ่นนั้นมีบุคคลเกี่ยวข้องสองคน คือ ก. (ผู้กระทำ) ต่ำ ข. (ผู้ถูกกระทำ) ซึ่งหน้า แต่ความผิดฐานหมิ่นประมาทนั้นมี บุคคลเกี่ยวข้องสามคน คือ ก. (ผู้กระทำ) ใส่ความ (นินทาว่าร้าย) ข. (ผู้อื่น) โดยพูดหรือแสดงข่าวสารหรือข้อความนินทาว่าร้ายให้ ค. (บุคคลที่สาม) ทราบ

อนึ่ง ผู้ที่เกี่ยวข้องคือ ก. ข. และ ค. นั้น มิได้หมายถึงบุคคลธรรมดา เท่านั้น แต่ศาลไทยได้ตีความกฎหมายให้ขยายครอบคลุมถึงนิติบุคคลด้วย เช่น บริษัท มูลนิธิ พรรคการเมือง สหภาพแรงงาน ฯลฯ รวมทั้งหน่วยงานราชการ ที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล ดังนั้นจึงมีกรณีที่หน่วยราชการถูกตรวจสอบและ วิพากษ์วิจารณ์โดยสื่อ ได้แจ้งความร้องทุกข์ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินคดีสื่อ ฐานหมิ่นประมาท ทั้ง ๆ ที่โดยหลักของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแล้ว

สื่อมีสิทธิเสรีภาพที่จะตรวจสอบ วิพากษ์วิจารณ์เจ้าหน้าที่และหน่วยงานรัฐและรัฐบาลได้

ความผิดฐานหมิ่นประมาทโดยการโฆษณา (อาญา)

ความผิดฐานหมิ่นประมาทโดยการโฆษณา กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 328⁴ ต่างจากการหมิ่นประมาทตามมาตรา 326 แต่เพียงว่า เป็นการส่งข่าวสารหรือข้อความโดย “การโฆษณา” และเป็นความผิดที่มีโทษหนักกว่าหมิ่นประมาทธรรมดา คือ จำคุกไม่เกินสองปีและปรับไม่เกินสองแสนบาท คือมีโทษสถานเดียว ขณะที่หมิ่นประมาทธรรมดามีโทษจำคุกเพียงไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ คือมีโทษสามสถาน

ในยุคคลังการโฆษณาเป็นคำที่มีความหมายกว้าง กล่าวคือเป็นการทำให้สารหรือข้อความแพร่หลายออกไปสู่สังคม ประชาชนหรือสาธารณะชน เช่น หนังสือพิมพ์ โทรโข่ง เครื่องขยายเสียง วิทยุ โทรทัศน์ สื่อออนไลน์ Facebook, Instagram, Tiktok ฯลฯ สำหรับไลน์และอีเมล นั้นเป็นการสื่อสารเผยแพร่เฉพาะบุคคลหรือกลุ่มคน ไม่ออกสู่สาธารณะจึงไม่ถือเป็นการโฆษณา

ข่าวสารหรือข้อความที่ถือว่าเป็น “หมิ่นประมาท” ตามมาตรา 326 และ 328 ดังกล่าวนั้น ต้องมีลักษณะที่ “น่าจะทำให้ผู้อื่นเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่น หรือถูกเกลียดชัง” ดังนี้

1. หากไปไม่ถึงผู้รับไม่ว่าด้วยเหตุใดก็ตาม เช่นผู้รับไม่ได้เปิดไลน์ ไม่ได้เปิดอีเมล ฟังไม่รู้เรื่อง อ่านไม่ออก ไม่เข้าใจ ไม่เป็นความผิดฐานหมิ่นประมาท (ธรรมดา) และหากไม่ไปสู่สาธารณะด้วยเหตุใดก็ตาม ก็ไม่เป็นหมิ่นประมาทโดยการโฆษณา

³ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 326

“มาตรา 326 ผู้ใดใส่ความผู้อื่นต่อบุคคลที่สาม โดยประการที่น่าจะทำให้ผู้อื่นนั้นเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่น หรือถูกเกลียดชัง ผู้นั้นกระทำความผิดฐานหมิ่นประมาท ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือ ทั้งจำทั้งปรับ”

2. ผู้รับข่าวสารหรือข้อความจะต้องทราบได้โดยไม่ยากกว่าผู้อื่นที่ถูก
นินทาว่าร้าย (ใส่ความ) นั่นคือใคร โดยไม่ต้อง ค้นคว้าหรือสอบถาม ดังนั้นเพื่อ
หลีกเลี่ยงคดีหมิ่นประมาท สื่อ ผู้พูด หรือผู้แสดงข้อความจึงมักจะระบุเป็นชื่อย่อ
ตำแหน่งที่มีบุคคลในตำแหน่งนั้นหลายคน เช่น สส. อาจารย์ หรือระบุว่า
“บางคน” เช่น สส. บางคน

3. มีข้อที่น่าสังเกตว่า มีการตีความว่า การที่มีผู้แพร่ข่าวผ่านสื่อว่า
ตำรวจโรงพัก ก. “ทุกคน” เป็นพหุวิพจน์ประชาชนนั้น เป็นความผิดฐานหมิ่น
ประมาทโดยการโฆษณา เพราะตำรวจทุกคนในโรงพักนั้นอาจถูกดูหมิ่นหรือ
ถูกเกลียดชังได้ ดังนั้นตำรวจคนใดคนหนึ่งโรงพักนั้นจึงเป็นผู้เสียหาย
ที่สามารถดำเนินคดีให้ผู้ใส่ร้ายในข้อหาหมิ่นประมาทโดยการโฆษณาได้
ซึ่งการตีความเช่นนี้ น่าจะไม่ต้องด้วยหลักสิทธิมนุษยชนและความเป็นธรรม

4. ข่าวสารหรือข้อความที่เป็นหมิ่นประมาทนั้นจะต้องเป็นข่าวสาร
หรือข้อความที่มีลักษณะเป็นการ “ยืนยันข้อเท็จจริง” มิใช่เป็นเพียงความเชื่อ
ความคิดเห็นส่วนตัว คาดเดา เลื่อนลอย เป็นการตั้งคำถาม หรือข้อสงสัย เป็นการ
วิเคราะห์ เช่น ก. ส่งอีเมลบอก ค. ว่า สงสัยว่า ข. อาจจะทุจริตในโครงการ
ก่อสร้างถนนสาย A เป็นต้นนั้น ไม่ถือว่าเป็นหมิ่นประมาท

5. คนทั่วไปเข้าใจว่า การ “ใส่ความ” นั้นจะต้องเป็นการกล่าวหรือ
แสดงข้อความอันเป็นเท็จ หากเป็นความจริงแล้ว ไม่ถือว่าเป็นการ “ใส่ความ”
แต่ในทางกฎหมายนั้น แม้เป็นความจริงก็เป็นความผิด ยกเว้นผู้กล่าวพิสูจน์ได้
ว่าเป็นเรื่องจริง ที่มีใจเรื่องส่วนตัว หรือเป็นเป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน
(ป.อาญามาตรา 330) ตัวอย่าง เช่น ก. พูดกับ ค. ว่า ข. เป็นคนโกง ยืมเงิน ง.
ซึ่งเป็นเพื่อนกันแล้วไม่ใช่คืน แม้ ก.จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่ไม่เป็น
ประโยชน์ต่อประชาชน ก. มีความผิดฐานหมิ่นประมาท ข.

⁴ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 328

“มาตรา 328 ถ้าความผิดฐานหมิ่นประมาทได้กระทำโดยการโฆษณาคือทำให้แพร่หลายต่อสาธารณชน ด้วยเอกสาร
ภาพวาด ภาพระบายสี ภาพยนตร์ ภาพหรือตัวอักษรที่ทำให้ปรากฏไม่ว่าด้วยวิธีใด ๆ แผ่นเสียง หรือสิ่งบันทึกเสียง
บันทึกภาพ หรือบันทึกอักษร กระทำโดยการกระจายเสียง หรือการกระจายภาพ หรือโดยกระทำการทางปาฐกถา
ด้วยวิธีอื่น ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี และปรับไม่เกินสองแสนบาท”

6. นอกจากนี้ข่าวสารหรือข้อความที่เป็นไปไม่ได้ในทางวิทยาศาสตร์ เช่น ก.บอก ค. ว่า ข.เป็นผีปอบ แม้ ค.จะเชื่อหรือไม่ หรือ ค.จะเกิดความเกลียดชัง ข. หรือไม่ก็ตาม ก. ก็ไม่มีความผิด

7. อย่างไรก็ตามคำว่า “ผีปอบ” หากมีความหมายที่มีนัยยะอื่นในทางเสียหายกับ ข.เช่น หมายถึง คนโกง คนคด หาก ก. ด่า ข.ว่าเป็นผีปอบ หมายถึงเป็นคนโกง คนคด เช่นนี้ ก. อาจมีความผิดฐานดูหมิ่น ข. ซึ่งหน้า หรือ หาก ก. กล่าวกับ ค. ว่า ข.ซึ่งเป็นนายก อบต. เป็นผีปอบในการจัดซื้อเสาไฟฟ้า กิรี ซึ่งหมายถึง นายกอบต. ทุจริต ทั้งๆที่ ก. ก็รู้ว่าไม่เป็นความจริง ก.มีความผิดฐานหมิ่นประมาทได้

8. ข่าวสารหรือข้อความที่เป็นหมิ่นประมาทนั้นต้องมีลักษณะ น่าจะทำให้ผู้ถูกพาดพิง “เสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่นหรือถูกเกลียดชัง” โดยแม้ในกรณีที่เกิดขึ้นจริง ผู้นั้นไม่ได้เสียชื่อเสียง ไม่ถูกดูหมิ่นหรือถูกเกลียดชัง ก็เป็นความผิดฐานหมิ่นประมาทแล้ว เช่น ผู้ฟังไม่เชื่อตามที่กล่าวเป็นต้น แต่ผู้พูดก็ผิด อนึ่ง ที่ว่า “น่าจะเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่น หรือถูกเกลียดชัง” นั้น ศาลได้วางบรรทัดฐานไว้ว่า ให้พิจารณาจากความเข้าใจและความรู้สึกของคนทั่วไปในสังคมไทย

หมิ่นประมาทแต่ไม่ต้องรับโทษ หรือไม่เป็นความผิด

การนิทหาว่าร้ายคือ ใส่ความผู้อื่นโดยที่น้ำจะทำให้ผู้อื่นนั้นเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่น หรือถูกเกลียดชัง ในบางลักษณะกฎหมายกำหนดว่าผู้กระทำแม้ผิด ก็ไม่ต้องรับโทษ และในบางลักษณะไม่เป็นความผิด

กรณีไม่ต้องรับโทษ

ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 330 กำหนดยกเว้นผู้ที่ถูกหาว่ากระทำผิดฐานหมิ่นประมาทให้ไม่ต้องรับโทษ หากผู้พิสูจน์ได้ว่า (1) เป็นความจริง และ (2) เป็นประโยชน์ต่อประชาชน

กรณีไม่เป็นความผิด

แม้ข่าวสารหรือข้อความน่าจะทำให้ผู้อื่นเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่น หรือ ถูกเกลียดชัง ผู้ส่งก็อาจไม่มีความผิดฐานหมิ่นประมาท กล่าวเฉพาะบางข้อ ในมาตรา 329 เช่น (1) หากเป็นการแสดงความคิดเห็นหรือข้อความ “โดยสุจริต” เพื่อความชอบธรรม ป้องกันตนหรือป้องกันส่วนได้เสียเกี่ยวกับตนตาม คลองธรรม หรือมาตรา (3) หากติชมด้วยความเป็นธรรมซึ่งบุคคลหรือสิ่งใดอัน เป็นวิสัยของประชาชนย่อมกระทำ หรือ (4) หากเป็นการแจ้งข่าวด้วยความ เป็นธรรมเรื่องการดำเนินการอันเปิดเผยในศาลหรือการประชุม

การแสดงข้อความเพื่อความชอบธรรม

ยกตัวอย่างเช่น ก. ประกาศผ่านลำโพงหรือส่งจดหมายร้องเรียนหน่วย ราชการหรือสื่อว่า โรงงาน ข. ปล่อยน้ำเสียลงในลำห้วยที่ ก. และชาวบ้าน คนอื่นๆ ใช้ประโยชน์ เป็นเหตุให้น้ำเน่าเสีย ก. ไม่มีความผิดฐานหมิ่นประมาท เพราะ ก. ป้องกันส่วนได้เสียของตน เพื่อความชอบธรรม หากสื่อเผยแพร่เรื่อง ร้องทุกชั้นนั้น สื่อก็ไม่มีผิดเพราะทำหน้าที่ของตนในฐานะสื่อ โดยถือว่า ทั้ง ก. และ สื่อ เผยแพร่ข้อความดังกล่าวตามครรลองคลองธรรม

มีข้อสังเกตว่า กรณีตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น แม้ต่อมามีการพิสูจน์ว่า เหตุที่น้ำเน่าเสียมิได้เกิดจากโรงงาน ข. แต่เกิดจากโรงงานอื่นก็ตาม ก. หรือ สื่อ ก็ไม่มีความผิดฐานหมิ่นประมาท เนื่องจากได้แพร่ข่าวหรือร้องเรียน “โดยสุจริต” คือ โดยเชื่ออย่างที่คนทั่วไปย่อมเชื่อได้ว่า น้ำเสียเกิดจากโรงงาน ข. และแสดงความคิดเห็นหรือข้อความตามครรลองคลองธรรมคือร้องเรียน อบต. หรือสื่อ เพื่อป้องกันสิทธิของตนและชุมชน โดยไม่มีความประสงค์แอบแฝง ที่จะกลั่นแกล้งหรือขู่เบียดเบียนโรงงาน ข. เพื่อเรียกรับเงิน หรือประโยชน์เพื่อตนเอง เป็นต้น

การติชมด้วยความเป็นธรรมอันเป็นปกติวิสัยที่ประชาชนย่อมทำกัน ตัวอย่างเช่น ชาวบ้าน ก. ทำบุญอยู่วัดแห่งหนึ่งเป็นประจำ วันหนึ่งชาวบ้าน ก. พุดกับชาวบ้านคนอื่น ๆ ว่าเจ้าอาวาสประพฤติเชิงชู้สาวกับสีกาคนหนึ่ง เนื่องจากเห็นพาสีกานั้น เข้ากุฏิบ่อย ๆ การพุดของ ก. มีใจเพื่อกลั่นแกล้งใส่ร้ายเจ้าอาวาส แม้ภายหลังพิสูจน์ว่าไม่จริงก็ไม่ถือว่าผิด เพราะในฐานะเป็นคนในหมู่บ้านและทำบุญที่วัดนั้น เมื่อแสดงความเห็นหรือกล่าวข้อความดังกล่าวโดยสุจริต เพื่อเฝ้าระวังมิให้เกิดเหตุมั่วหมองแก่ศาสนา จึงเป็นการวิพากษ์วิจารณ์อันเป็นปกติวิสัยที่ประชาชนกระทำได้ ไม่เป็นความผิดฐานหมิ่นประมาท

การแจ้งข่าวด้วยความเป็นธรรมเรื่องการดำเนินการอันเปิดเผยในศาล หรือการประชุมจะต้องเป็นการรายงานโดยสุจริต ตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ในการพิจารณาของศาลหรือการประชุม และปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ศาลกำหนดไว้ทั้งนี้จะต้องไม่เป็นการพิจารณาคดีลับ เพราะแม้ไม่มีความผิดฐานหมิ่นประมาท ก็อาจมีความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลได้

ความผิดฐานหมิ่นประมาท (แพ่ง)

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 423⁵ เป็นบทบัญญัติที่มีเจตนารมณ์ที่มุ่งคุ้มครองกิจการการค้าหรือธุรกิจหรือการประกอบอาชีพของบุคคล ตัวอย่างเช่น ก. เผยแพร่ข่าวสารหรือข้อความเกี่ยวกับธุรกิจการค้าของ ข. หรือ ของ บริษัท ข. ว่าขายผลิตภัณฑ์ที่มีสารพิษให้ประชาชน โดยที่ตนรู้หรือควรรู้ว่าไม่เป็นความจริง ทำให้ ข. เสื่อมเสียชื่อเสียง ธุรกิจของ ข. ประสบกับความเสียหาย ถือว่าเป็นการหมิ่นประมาททางแพ่ง ก. ต้องชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ ข.

⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 423

“มาตรา 423 ผู้ใดกล่าวหรือโฆษณาแพร่หลายซึ่งข้อความอันฝ่าฝืนต่อความจริง เป็นที่เสียหายแก่ชื่อเสียงหรือเกียรติคุณของบุคคลอื่นก็ดี หรือเป็นที่เสียหายแก่ทางทำมาหาได้หรือทางเจริญของเขาโดยประการอื่นก็ดี ท่านว่าผู้นั้นจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่เขา เพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ อันเกิดแต่การนั้น แม้ทั้งเมื่อตนมิได้รู้ข้อความนั้นไม่จริง แต่หากควรจะได้ ผู้ใดส่งข่าวสารอันตนมิได้รู้ว่าเป็นความไม่จริง หากว่าตนเองหรือผู้รับข่าวสารนั้นมิทางได้เสียโดยชอบในการนั้นด้วยแล้ว ท่านว่าเพียงที่ส่งข่าวสารเช่นนั้น หากทำให้ผู้นั้นต้องรับผิดใช้ค่าสินไหมทดแทนไม่”

อย่างไรก็ตาม การแพร่ข่าวดังกล่าวโดย ก. ไม่เป็นหมิ่นประมาททางแพ่ง หาก (1) ก. สามารถพิสูจน์ได้ว่าข่าวที่ตนเผยแพร่เป็นความจริง หรือ (2) ก. เป็นผู้ซื้อสินค้าและแพร่ข่าวนั้นไปโดยที่ไม่รู้ว่าเป็นความจริง หรือ (3) แม้ ก. ไม่ได้เป็นผู้ซื้อสินค้า แต่แพร่ข่าวนั้นให้ ค. ซึ่งเป็นผู้ซื้อสินค้านั้น โดยที่ ก. ไม่รู้ว่าเป็นจริง ก็ไม่ต้องรับผิดเช่นกัน

วิธีที่ว่า “เสียหายแก่ทางทำมาหาได้หรือทางเจริญของเขา” เป็นคำที่มีความหมายกว้าง ยกตัวอย่างเช่น ก. เล่าให้ ค. ฟังว่า ข. ทำงานที่ไหนก็คดโกง กรณีนี้ ข. ก็สามารถฟ้อง ก. ว่าหมิ่นประมาททางแพ่งได้เพราะการกล่าวอ้างของ ก. อาจทำลายโอกาสในการสมัครงานของ ข. ในที่ต่างๆ แต่ถ้าหาก ก. สามารถพิสูจน์ได้ว่า ข. คดโกงจริง เช่นจากประวัติ ข. เคยมีความผิดในคดีทุจริตหลายคดี กรณีนี้ ก. ไม่ต้องรับผิดหมิ่นประมาททางแพ่ง

การฟ้องปิดปาก (SLAPPs)

การฟ้องปิดปากเป็นศัพท์ที่มาจากคำว่า การดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์ เพื่อหยุดยั้งการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน (Strategic Lawsuits Against Public Participation - SLAPPs) เรียกกันสั้นๆ ว่า “คดีฟ้องปิดปาก” อันเป็นการฟ้องร้องดำเนินคดีเพื่อปิดกั้นการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และการตรวจสอบของประชาชนที่มีต่อกิจการที่อาจกระทบต่อสาธารณะเช่น สิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย ฯลฯ

คดีฟ้องปิดปากในประเทศตะวันตก ส่วนใหญ่เป็นคดีแพ่งที่องค์กรทางธุรกิจขนาดใหญ่ฟ้องเรียกค่าเสียหายจำนวนมากๆ จากนักปกป้องสิทธิมนุษยชน หรือสื่อ เพื่อยับยั้งการตรวจสอบ การรณรงค์ต่อต้านการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือการทำลายสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากการดำเนินธุรกิจของตน แม้คดีส่วนใหญ่ภาคธุรกิจจะไม่ชนะคดี แต่ก็สามารถสร้างความเดือดร้อนและสิ้นเปลืองเวลา และค่าใช้จ่ายให้แก่สื่อในการต่อสู้คดี จึงมีผลยับยั้งการตรวจสอบการ

วิพากษ์วิจารณ์ หรือปิดปากสื่อได้ระดับหนึ่ง นอกจากนี้การฟ้องปิดปากยังเป็นการส่งสัญญาณปรามเพื่อปิดกั้นผู้อื่นไม่ให้ตรวจสอบและวิพากษ์วิจารณ์ด้วย

สำหรับประเทศไทยและประเทศที่ปกครองในระบบอำนาจนิยม ผู้ที่ใช้คดีฟ้องปิดปากเป็นเครื่องมือนี้ มิใช่มีเฉพาะองค์กรธุรกิจเท่านั้น รัฐบาลหน่วยงานของรัฐ องค์กรมหาชน รวมทั้งกลุ่ม องค์กรทางการเมืองก็ใช้มาตรการคดีฟ้องปิดปากเพื่อปิดกั้นการตรวจสอบและวิพากษ์วิจารณ์ด้วยเช่นกัน ที่ร้ายแรงยิ่งกว่าก็คือ คดีฟ้องปิดปากในประเทศไทยและประเทศเหล่านั้น นอกจากเป็นคดีแพ่งแล้ว ยังเป็นคดีอาญาอีกด้วย ซึ่งหมายความว่าอาจทำให้ผู้ถูกฟ้องต้องโทษจำคุกหรือปรับได้ เช่น คดีอาญาฐานหมิ่นประมาท ความผิดตาม พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ แจ้งความเท็จ คดีความมั่นคงต่าง ๆ รวมทั้งคดีมาตรา 112 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ฯลฯ ส่งผลให้ฝ่ายค้าน นักกิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ผู้นำชุมชน นักกิจกรรมด้านประชาธิปไตยที่ใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกและความคิดเห็นและการตรวจสอบ ภาครัฐกิจ และภาครัฐ เกิดความกลัวในการที่จะใช้สิทธิดังกล่าว กรณีการฟ้องปิดปาก เช่นนี้ เป็นวิธีการใช้กฎหมายเชิงยุทธศาสตร์ คือใช้กระบวนการยุติธรรมข่มขู่คุกคามประชาชน (Judicial Harassment) นั่นเอง

การใช้คดีฟ้องปิดปากเป็นคดีอาญาในประเทศไทย มีช่องทางสำหรับเอกชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากกฎหมายอนุญาตให้ผู้เสียหายสามารถแจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนเพื่อส่งเรื่องให้อัยการเป็นผู้ฟ้องคดีผู้วิพากษ์วิจารณ์ องค์กรธุรกิจ แล้วเข้าเป็นโจทก์ร่วม หรืออาจเลือกที่จะฟ้องคดีต่อศาลเองโดยตรงก็ได้ จึงมีการฟ้องคดีแล้วเจรจาต่อรองให้ผู้วิจารณ์ยอมยุติการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อให้ถอนฟ้อง

สำหรับบุคคลหรือกลุ่มการเมืองที่ต้องการยับยั้งการแสดงความคิดเห็น หรือวิพากษ์วิจารณ์ของฝ่ายตรงข้าม ก็อาจแจ้งความกล่าวโทษต่อพนักงานสอบสวน ให้ดำเนินคดีที่เป็นความผิดต่อแผ่นดิน เช่นคดีตามมาตรา 112, 116 ดูหมิ่นศาล คดีการชุมนุมโดยผิดกฎหมาย ฯลฯ เพื่อให้ดำเนินคดีต่อปฏิปักษ์

ทางการเมืองดังกล่าวได้เช่นกัน

คดีฟ้องปิดปากที่เกิดจากการแจ้งความร้องทุกข์หรือแจ้งความกล่าวโทษ มีผลยับยั้งการตรวจสอบ เสรีภาพในการแสดงออก อย่างได้ผลเนื่องจากเจ้าหน้าที่และพนักงานสอบสวนและอัยการอยู่ภายใต้อำนาจของการรัฐบาล สถาบันหรือผู้มีอิทธิพล ในปัจจุบันประเทศไทยมีคดีปิดปากที่ดำเนินการโดยรัฐบาลที่อาจเรียกได้ว่า เป็นคดีที่ใช้กระบวนการยุติธรรมคุกคามประชาชนเป็นจำนวนมาก

ความผิดอันอาจเกิดขึ้นเนื่องมาจากการรายงานข่าว

ความผิดฐานละเมิดอำนาจศาล

ศาลยุติธรรม การละเมิดอำนาจศาลยุติธรรม (ป.วิแพ่ง ม.31)⁶ คือการกระทำใด ๆก็ตามของบุคคลที่เป็นการรบกวนหรือขัดขวางความสงบเรียบร้อยของศาลซึ่งเกิดขึ้นในบริเวณศาลหรือในห้องพิจารณาคดี กล่าวสำหรับนักข่าว ข้อที่พึงรู้คือ มาตรา 31 (1) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งนำมาปรับใช้กับการพิจารณาคดีอาญาด้วย โดยหากผู้ใดขัดขืนไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดของศาลว่าด้วยการรักษาความเรียบร้อยหรือประพฤติตนไม่เรียบร้อยในศาล

⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 31

“มาตรา 31 ผู้ใดกระทำการอย่างใด ๆ ดังกล่าวต่อไปนี้ ให้ถือว่ากระทำความผิดฐานละเมิดอำนาจศาล

(1) ขัดขืนไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดของศาลตามมาตราก่อนอันว่าด้วยการรักษาความเรียบร้อย หรือประพฤติตนไม่เรียบร้อยในบริเวณศาล

(2) เมื่อได้มีคำร้องและได้รับอนุญาตจากศาลให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลตามมาตรา 156/1 แล้ว ปรากฏว่าได้แสดงข้อเท็จจริงหรือเสนอพยานหลักฐานอันเป็นเท็จต่อศาลในการไต่สวนคำร้องขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล

(3) เมื่อรู้ว่าจะมีการส่งคำคู่ความหรือส่งเอกสารอื่น ๆ ถึงตน แล้วจงใจไปเสียให้พ้น หรือหาทางหลีกเลี่ยงที่จะไม่รับคำคู่ความหรือเอกสารนั้นโดยสถานอื่น

(4) ตรวจเอกสารทั้งหมด หรือฉบับใดฉบับหนึ่ง ซึ่งอยู่ในสำนวนความ หรือคัดเอาสำเนาเอกสารเหล่านั้นไป โดยฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติ มาตรา 54

(5) ขัดขืนไม่มาศาล เมื่อศาลได้มีคำสั่งตามมาตรา 19 หรือมีหมายเรียกตามมาตรา 277”

ความผิดฐานดูหมิ่นศาล

การดูหมิ่นศาลยุติธรรม (ป.อาญา ม.198)⁷ คือ การดูหมิ่นศาลหรือผู้พิพากษาศาลยุติธรรมในการพิจารณาพิพากษาคดี ด้วยการแสดงด้วยคำพูด หนังสือ กริยาท่าทาง สัญลักษณ์ หรือการสื่อสารอื่นใดต่อผู้อื่นในลักษณะด้อยค่า ดูถูกเหยียดหยาม ดูแคลน สบประมาท ด่าทอ หยาบคาย

ความแตกต่างอย่างสำคัญระหว่างความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลและความผิดฐานดูหมิ่นศาลคือ การดูหมิ่นศาลเป็นการปกป้องชื่อเสียงและภาพลักษณ์ในการทำหน้าที่พิจารณาคดีของศาลหรือผู้พิพากษาโดยการกระทำผิดอาจเกิดขึ้นในที่ใดก็ได้ และศาลโดยสำนักงานศาลยุติธรรมจะเป็นผู้แจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนให้ดำเนินคดี แต่ความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลนั้นมุ่งที่จะรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยในศาลเพื่อให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีเป็นไปโดยราบรื่นโดยการกระทำผิดจะต้องเกิดภายในบริเวณศาลเท่านั้น โดยศาลมีอำนาจสั่งให้ใช้มาตรการต่างๆ เพื่อที่จะยุติการละเมิดอำนาจศาลได้ทันที เช่น สั่งให้ไปนอกห้อง สั่งขัง เป็นต้น ในคดีละเมิดอำนาจศาลนั้นศาลไม่ต้องแจ้งความร้องทุกข์ให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนว่ามีการละเมิดอำนาจศาลจริงหรือไม่ ศาลสามารถมีคำสั่งลงโทษหรือใช้มาตรการต่างๆ ได้ทันทีไม่มีอุทธรณ์ฎีกา

สำหรับศาลปกครองและศาลรัฐธรรมนูญ ยังมีกฎหมายคุ้มครองความสงบเรียบร้อยในบริเวณศาลและภาพลักษณ์ของศาลและตุลาการไว้เป็นการเฉพาะอีกด้วย โดยกำหนดไว้ใน พ.ร.บ.จัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 64 และ 65 และ พ.ร.บ. ว่าด้วยวิธีพิจารณาศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2562 มาตรา 38

⁷ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 198

“มาตรา 198 ผู้ใดดูหมิ่นศาลหรือผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาคดี หรือกระทำการขัดขวางการพิจารณาหรือพิพากษาของศาล ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงเจ็ดปี หรือปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

อนึ่ง การวิพากษ์วิจารณ์การพิจารณาคดีของศาลหรือคำพิพากษาของศาลนั้น โดยทั่วไปสามารถทำได้ แต่จะต้องไม่มีข้อความในลักษณะดูหมิ่นศาลหรือผู้พิพากษา โดยหากมีข้อความดังกล่าว การวิพากษ์วิจารณ์อาจเข้าข่ายดูหมิ่นศาลได้

ข้อแนะนำและข้อสังเกตสำหรับการทำข่าวในศาล

สำหรับประเด็นเรื่องการทำข่าวในพื้นที่ศาล ศาลมีระเบียบให้ไปขออนุญาตจดบันทึกและทำข่าวซึ่งที่ผ่านมาก็ได้ปรากฏมีผู้สื่อข่าวไปยื่นคำขอที่มีแบบฟอร์มให้กรอกมาแล้วและพบว่าขั้นตอนไม่ยุ่งยากแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ในปี 2565 พบว่ามีสื่ออิสระสำนักหนึ่งถูกฟ้องร้องด้วยข้อหาละเมิดอำนาจศาลอันเนื่องมาจากการไปรายงานสดในจุดที่เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยของศาลเห็นว่าทำไม่ได้ ผู้สื่อข่าวอิสระรายนี้รู้สึกด้วยเหตุผลว่าเขาไม่เคยมีปัญหาเกี่ยวกับศาลอื่นนอกจากศาลดังกล่าวซึ่งเจ้าหน้าที่ไม่กำหนดพื้นที่และไม่ทำให้ปรากฏอย่างชัดเจนว่าจุดไหนสามารถใช้รายงานได้ซึ่งต่างจากศาลอื่น การสู้คดีของสื่อสำนักดังกล่าวทำให้ศาลขุ่นตันลงความเห็นแล้วว่าไม่ผิด⁸

การห้ามจอด

นักกฎหมายยืนยันตรงกันว่าตามกฎหมาย การพิจารณาคดีเป็นเรื่องที่ต้องกระทำอย่างเปิดเผยและโปร่งใสตามหลักกฎหมายเว้นแต่จะมีเหตุให้ต้องสั่งให้มีการพิจารณาลับ อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมามีปรากฏเหตุการณ์ที่ผู้พิพากษาจำนวนหนึ่งสั่งห้ามผู้สื่อข่าวที่เข้าฟังการให้ปากคำในห้องพิจารณาคดีจดบันทึก นอกจากนี้มีผู้สื่อข่าวบางรายมีประสบการณ์ว่าไม่ได้รับอนุญาตให้เข้านั่งฟังการพิจารณาคดี ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่ไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้เพราะถือว่าอำนาจการตัดสินใจที่ขึ้นอยู่กับผู้พิพากษาในแต่ละคดี แม้ว่าการห้ามเข้า

⁸ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2565). ยกข้อกล่าวหาละเมิดอำนาจศาล ‘ลุงตู่’ สื่ออิสระ หลังไลฟ์สดบริเวณหน้าศาลอาญากรุงเทพใต้ ซึ่งไม่มีป้ายติดประกาศข้อห้ามอย่างชัดเจน. สืบค้นจาก <https://thtr2014.com/archives/49953>.

หรือห้ามจตนั้นนักกฎหมายยืนยันว่าทำไม่ได้ก็ตาม

ในกรณีที่ศาลห้ามจต มีหลายครั้งที่ศาลอ้างว่าเพราะเกรงว่าเมื่อนำข้อความจากการให้ปากคำไปลงตีพิมพ์จะเกิดความผิดพลาดและมีผลเสียต่อการต่อสู้คดีของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ในประเด็นนี้นักกฎหมายไม่เห็นด้วยเนื่องจากเชื่อว่าการจตบันทึกย่อดีกว่าการไม่บันทึกและน่าจะช่วยป้องกันความผิดพลาดได้มากกว่าด้วยซ้ำ อย่างไรก็ตาม การรายงานข่าวการสอบปากคำในห้องพิจารณาคดีถือเป็นความรับผิดชอบของสื่อหากมีความผิดพลาด ส่วนประเด็นที่ว่า การลงข้อมูลจากคำเบิกความของพยานปากหนึ่งอาจทำให้พยานคนอื่น ๆ ที่จะเบิกความในภายหลังรู้ล่วงหน้าส่งผลกระทบต่อต่อสู้คดีของทั้งสองฝ่ายนั้น เรื่องนี้นักกฎหมายเห็นว่า แม้สื่อไม่นำเนื้อหาจากคำให้การของพยานไปลงข่าว แต่ทนายความหรืออาจมีผู้เข้าฟังรายอื่นนำคำเบิกความไปบอกกล่าวได้เช่นกัน นอกจากนี้ในกระบวนการพิจารณาคดี พยานที่รู้เห็นเหตุการณ์เดียวกัน (พยานคู่) ต้องให้การเป็นพยานในวันเดียวกันอยู่แล้ว ซึ่งเป็นการป้องกันมิให้พยานที่เบิกความปากหลัง ได้ประโยชน์จากการทราบคำเบิกความของพยานปากก่อนได้

ยิ่งชีพจากกลุ่มไอลอร์ให้ข้อมูลว่าทีมงานไอลอร์เองก็ประสบปัญหานี้บ้างจากผู้พิพากษาบางคนที่ไม่ยอมให้จต บันทึกในห้องพิจารณาคดี แต่เขายืนยันว่าไม่ใช่ว่าทุกคนจะห้ามหมด ที่สำคัญนั้นยิ่งชีพยืนยันว่ากฎหมายไม่ได้ห้าม “ถ้าคู่ความอนุญาตการเผยแพร่เอกสารใด ๆ ก็สามารถจะทำได้” จึงเห็นว่าการแก้ปัญหาวีธีหนึ่งในเรื่องนี้คือผู้สื่อข่าวต้องยืนยันว่าเป็นสิทธิที่สามารถทำได้

นักกฎหมายบางรายเช่น นรเศรษฐ์ นาหนองตูม ใช้วิธีขอให้ศาลบันทึกไว้ว่าศาลห้ามจต “มันจะเป็นหลักฐานยืนยันคำสั่ง เป็นการตรวจสอบผู้พิพากษา เพราะตัวกฎหมายไม่มีห้ามไว้”⁹

⁹ นรเศรษฐ์ นาหนองตูม, ทนายความสิทธิมนุษยชน, (3 กันยายน 2565), สัมภาษณ์

ประเด็นเรื่องของการจัดบันทึกจึงเป็นเรื่องที่สนับสนุนด้วยข้อกฎหมาย
ที่ให้การพิจารณาดีกระท่ออย่างเปิดเผย แต่ผู้พิพากษาแต่ละรายสามารถสั่ง
ไม่อนุญาตได้แม้ว่าความเห็นของนักกฎหมายคำสั่งเช่นนี้ไม่ควรเกิดขึ้น
ดังนั้นดูเหมือนว่าปัญหานี้ยังต้องมีการปรึกษาหารือหรือถกเถียงว่าจะมีมาตรการ
หรือทางออกอย่างไรสำหรับสื่อมวลชน ดังนั้น ทางออกที่เป็นไปได้อย่างหนึ่งคือ
องค์กรสื่อมวลชน อาจประชุมและทำความเข้าใจร่วมกันกับศาลเกี่ยวกับเรื่องนี้

ความผิดฐานดูหมิ่นเจ้าพนักงาน (อาญา)

การดูหมิ่นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 136
จะต้องเป็นการดูหมิ่นเจ้าพนักงานซึ่ง “กระทำการตามหน้าที่” หรือเพราะ
เจ้าพนักงาน “ได้กระทำการตามหน้าที่” ตัวอย่างเช่น ก. ตะโกนด่าจากรถยนต์
ใส่หน้าตำรวจที่ปฏิบัติหน้าที่ที่ด่านตรวจด้วยถ้อยคำหยาบคาย เป็นความผิด
ฐานดูหมิ่นเจ้าพนักงาน

สำหรับ “เจ้าพนักงาน” นั้น ต้องเป็นผู้ที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็น
ผู้มีหน้าที่และอำนาจตามกฎหมายฉบับต่างๆ เช่น ตำรวจตามกฎหมายอาญา
เจ้าหน้าที่ป่าไม้ตามกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ สรรพสามิตตามกฎหมายสุรา ฯลฯ

ดูหมิ่นเจ้าพนักงานตามมาตรา 136 กับ มาตรา 393 ดูหมิ่น
บุคคลธรรมดาเหมือนกันในเรื่องถ้อยคำหรือข้อความของการดูหมิ่น คือ
การประทุษร้ายต่อความรู้สึกของผู้ถูกดูหมิ่น แต่ต่างกันตรงที่การดูหมิ่น
เจ้าพนักงาน ไม่จำเป็นต้องเป็นการดูหมิ่นซึ่งหน้าหรือกระทำต่อหน้าเจ้าพนักงาน

อนึ่ง กฎหมายไม่มีความผิดฐาน “หมิ่นประมาทเจ้าพนักงาน” ดังนั้น
การหมิ่นประมาทบุคคลที่เป็นเจ้าพนักงาน จึงสามารถดำเนินคดีฐานดูหมิ่นตาม
ป.อาญามาตรา 326-333 โดยถือว่าเจ้าพนักงานเป็นบุคคลธรรมดาคนหนึ่ง
เท่านั้น เช่น สื่อ ก. ลงข่าวว่าตำรวจ ค. ทรمان ข. ระหว่างที่ไปทำการจับกุม
และควบคุมตัว ข. หากตำรวจ ข. จะดำเนินคดีต่อสื่อ ก. ต้องดำเนินคดีในข้อหา
หมิ่นประมาท ไม่ใช่หมิ่นประมาทเจ้าพนักงาน

ภาพจากการลงพื้นที่ระหว่างการอบรมผู้สื่อข่าวและผู้สนใจการรายงานข่าวคดีด้านสิทธิมนุษยชน
เมื่อวันที่ 28-30 มกราคม 2566 จ.ปัตตานี

บทที่ 2

กระบวนการดำเนินคดี

บทที่ 2 กระบวนการดำเนินคดี

การริเริ่มกระบวนการในการดำเนินคดีอาญา

1. การแจ้งความดำเนินคดีตามกฎหมายไทย

กระบวนการทางกฎหมายอาญานั้นเมื่อกฎหมายที่มีโทษทางอาญาประกาศให้มีผลบังคับใช้ นอกจากเจ้าหน้าที่ที่กฎหมายแต่ละฉบับกำหนดให้เป็นผู้บังคับใช้กฎหมายฉบับนั้นๆ แล้วโดยทั่วไปเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือตำรวจจะเป็นผู้บังคับใช้กฎหมายทุกฉบับ

การกระทำผิดอาญา คือ การกระทำ (รวมทั้งการละเลยหรือละเว้นการกระทำใด) ที่กฎหมายกำหนดไว้ชัดเจนว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ด้วย

การดำเนินคดีอาญาจะเริ่มขึ้นเมื่อมีการกระทำความผิดอาญาหรือสงสัยว่าจะมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นและเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือตำรวจทราบและดำเนินการสืบสวน โดยจะตั้งเป็นคดีเมื่อมีการแจ้งความต่อพนักงานสอบสวนซึ่งปกติคือเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นพนักงานสอบสวนแล้ว

การแจ้งความ

คำว่า “การแจ้งความ” ซึ่งเป็นคำทั่วไปที่ใช้เรียกการที่ประชาชนไปแจ้งเรื่องใดเรื่องหนึ่งต่อเจ้าหน้าที่ โดยอาจแบ่งได้เป็นสองประเภทคือ

(1) “การแจ้งความไว้เป็นหลักฐาน” ไม่ว่าจะเป็นกรณีที่มีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม หากประชาชนเห็นว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนและประสงค์จะให้เจ้าหน้าที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายปกครองหรือตำรวจลงบันทึกไว้เป็นหลักฐาน ประชาชนสามารถแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ได้ เช่น ของหาย ขาดรถยนต์โดยการโอนลอย หรือได้รับโทรศัพท์หลอกลวงจาก call center เป็นต้น แล้วขอสำเนาที่เจ้าหน้าที่รับรองถูกต้องเก็บไว้เป็นหลักฐาน

(2) การแจ้งความเกี่ยวกับความผิดอาญาเพื่อเป็นจุดตั้งต้นของการดำเนินคดีอาญา คือ

(2.1) การแจ้งเหตุเพื่อให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือตำรวจทราบว่ามีหรืออาจมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น เช่น แจ้งว่าพบเห็นรถยนต์คันหนึ่งจอดทิ้งไว้ในที่เปลี่ยวหลายวันแล้ว เพื่อให้เจ้าหน้าที่ไป “สืบสวน” เรื่องดังกล่าว

(2.2) การแจ้งความ “กล่าวโทษ” เมื่อมีการกระทำความผิดทางอาญาหรือสงสัยว่าจะมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น จะทราบตัวผู้กระทำความผิดหรือผู้เสียหายหรือไม่ก็ตาม หากเป็น “ความผิดต่อแผ่นดิน” คือความผิดที่มีผลกระทบต่อสังคมโดยทั่วไป ซึ่งถือว่ามิใช่เพียงกระทบต่อผู้ที่ได้รับความเสียหายโดยตรงเท่านั้น แต่แผ่นดินหรือสาธารณชนเป็นผู้เสียหายด้วย ผู้รู้พบเห็น การกระทำความผิดดังกล่าว สามารถแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ที่เป็นพนักงานสอบสวนเพื่อให้ดำเนินคดีได้ การแจ้งความในลักษณะนี้เรียกว่า “การกล่าวโทษ” เช่น คดีฆาตกรรม ล่วงละเมิดทางเพศเด็ก ลักทรัพย์ และเมื่อกล่าวโทษแล้ว จะถอนคำกล่าวโทษไม่ได้

(2.3) การแจ้งความ “ร้องทุกข์” ผู้ที่ได้รับความเสียหายโดยตรงจากการกระทำความผิดอาญา ไม่ว่าจะเป็นความผิดต่อส่วนตัวหรือความผิดต่อแผ่นดิน หรือจะทราบตัวผู้กระทำความผิดหรือไม่ก็ตาม เช่น เจ้าของทรัพย์ที่ถูกขโมยไปหรือสงสัยว่าจะถูกขโมยไป ภรรยาที่สามีถูกฆาตกรรม สามารถแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ที่เป็นพนักงานสอบสวนได้ การแจ้งความในลักษณะนี้เรียกว่า “การร้องทุกข์”

หนึ่งในคดีความผิดต่อส่วนตัว เช่น คดียักยอก ฉ้อโกง ซึ่งเป็นคดีที่ผู้เสียหายอาจตกลงยอมความไม่เอาผิดกับผู้กระทำความผิดได้นั้น เฉพาะผู้เสียหายเท่านั้นที่แจ้งความโดยการร้องทุกข์ได้ ผู้ที่รู้พบหรือเห็นการกระทำความผิดต่อส่วนตัว ไม่มีอำนาจในการร้องทุกข์หรือกล่าวโทษได้ และเมื่อผู้เสียหายร้องทุกข์แล้ว จะถอนคำร้องทุกข์เมื่อใดก็ได้

2. วิธีการแจ้งความ

(1) ในคดีอาญาทั่วไป การแจ้งความกล่าวโทษหรือร้องทุกข์นั้นให้แจ้งต่อพนักงานสอบสวนที่เป็นตำรวจ (ร้อยเวรประจำโรงพัก) หรือจะแจ้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง (ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ปลัดอำเภอ นายอำเภอ) หรือตำรวจทั่วไป ซึ่งจะแนะนำหรือพาไปกล่าวโทษหรือร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนเพื่อดำเนินการสอบสวนคดีต่อไป

(2) การกล่าวโทษหรือร้องทุกข์นั้นสามารถทำได้ที่สถานีตำรวจทุกแห่ง หลังจากนั้นเรื่องจะถูกส่งไปยังเจ้าหน้าที่ตำรวจที่เป็นพนักงานสอบสวนในพื้นที่ที่เกิดเหตุนั้นๆ เจ้าหน้าที่ตำรวจทุกสถานีต้องมีหน้าที่รับแจ้งความและไม่สามารถปฏิเสธหรือบอกให้ผู้ที่ต้องการแจ้งความไปแจ้งความในเขตพื้นที่ที่เกิดเหตุได้

ในหลายๆ ครั้งการแจ้งความอาจไม่เป็นจุดเริ่มต้นของการทำให้เป็นคดีอาญาโดยทันที หลายครั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจบันทึกข้อเท็จจริงไว้ใน “บันทึกประจำวัน” ซึ่งหมายถึงเพียงจดบันทึกเหตุการณ์ไว้เป็นหลักฐานเท่านั้น ดังนั้น หากผู้แจ้งประสงค์จะให้ดำเนินคดี ในคำกล่าวโทษหรือร้องทุกข์ ต้องให้พนักงานสอบสวนบันทึกถ้อยคำของผู้แจ้งระบุรายละเอียดบางอย่างเกี่ยวกับการกระทำผิดที่เกิดขึ้นและความประสงค์ให้ดำเนินคดีผู้กระทำผิด พร้อมทั้งระบุเลขคดีไว้ด้วย ในการแจ้งความทุกกรณี ผู้แจ้งควรขอสำเนาภาพถ่าย “บันทึกประจำวัน” ที่เจ้าหน้าที่ลงชื่อรับรองสำเนาถูกต้องเก็บไว้เป็นหลักฐานด้วย

อนึ่งในการแจ้งความร้องทุกข์หรือกล่าวโทษนั้น ผู้แจ้งความสามารถจะไปพบพนักงานสอบสวนโดยลำพังหรือมีทนายความหรือพยานไปด้วยก็ได้

3. หมายเรียกของพนักงานสอบสวนและศาล

หมายเรียกของพนักงานสอบสวนเป็นเอกสารที่พนักงานสอบสวนออกและส่งให้บุคคลเพื่อเรียกมาให้ข้อเท็จจริงในฐานะพยานหรือส่งมอบพยาน

หลักฐานหรืออาจเป็นหมายเรียกบุคคลที่ถูกหาว่ากระทำความผิดอาญาเพื่อให้มารับทราบข้อกล่าวหาได้ โดยเมื่อรับทราบข้อกล่าวหาแล้ว ผู้นั้นจะมีฐานะเป็น “ผู้ต้องหา” ในคดี

อนึ่งผู้ที่เคยได้รับหมายเรียกและถูกสอบปากคำในชั้นแรกไว้ในฐานะพยาน หากต่อมาพนักงานสอบสวนเห็นว่าเป็นผู้กระทำความผิดหรือร่วมในการกระทำความผิด ก็อาจออกหมายเรียกเพื่อให้มารับข้อกล่าวหาและตกเป็นผู้ต้องหาได้อีกด้วย การออกหมายเรียกนี้เจ้าหน้าที่ตำรวจที่เป็นพนักงานสอบสวนสามารถออกได้เลยโดยไม่ต้องขอจากศาล โดยปกติแล้วผู้ถูกเรียกไม่ว่าในฐานะพยานหรือผู้ต้องหาสามารถขอเลื่อนนัดหนึ่งครั้งเพื่อใช้เวลาไปปรึกษาหารือกับทนายความหรือเพื่อหาญาติ ผู้ที่ตนไว้วางใจ เพื่อไปพบพนักงานสอบสวนก็ได้ หรือด้วยเหตุจำเป็นประการอื่นก็ได้

อย่างไรก็ตามการออกหมายเรียกของตำรวจไม่เคร่งครัดเท่ากับหมายจับที่ออกโดยศาล การไม่เคร่งครัดนั้นถึงขั้นที่มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถจะออกหมายเรียกอย่างไรก็ได้ และเรียกบุคคลใดก็ได้โดยไม่จำเป็นต้องตรวจสอบถึงความเหมาะสม ช่างโหว่นนี้ทำให้กระทบต่อสิทธิเสรีภาพส่งผลเสียหายให้กับประชาชนได้โดยง่าย

นอกจากนี้ ในทางปฏิบัติในการสอบปากคำบุคคลตามหมายเรียก เจ้าหน้าที่ตำรวจมักอ้างว่าออกหมายเรียกมาสอบในฐานะพยานไม่ใช่เป็นการสอบสวนผู้ต้องหาจึงไม่จำเป็นต้องมีทนายความหรือผู้ที่พยานไว้วางใจนั่งฟังการสอบปากคำด้วย ซึ่งประเด็นนี้ทนายความหรือพยานต้องยืนยันสิทธิการไปรับฟังการให้การของพยานเพราะหากว่าในเวลาต่อมา พยานถูกแจ้งข้อกล่าวหา ก็จะกลายเป็นผู้ต้องหาและนำไปสู่การขอให้ศาลออกหมายจับและหมายขังได้ ดังนั้นหากได้รับหมายเรียกควรติดต่อทนายความเพื่อป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นได้

หมายเรียกและคำสั่งเรียกของศาล

ในการพิจารณาหรือไต่สวนคดี โจทก์หรือจำเลย (คู่ความ) อาจขอให้ศาลหรือศาลเอง ออกหมายเรียกบุคคลให้มาเป็นพยานหรือออกคำสั่งเรียกให้ส่งเอกสารหรือพยานวัตถุต่อศาลเพื่อประกอบคดีก็ได้

ผู้ที่ได้รับหมายหรือคำสั่งของศาล หากมีเหตุจำเป็นที่ยังไม่สามารถปฏิบัติตามได้อาจติดต่อศาลเพื่อขอผ่อนผันได้ 2-3 ครั้ง อย่างไรก็ตาม หากเจตนาฝ่าฝืน หรือประวิงเวลา ศาลอาจออกหมายจับเพื่อให้มาเป็นพยานหรือส่งเอกสารหรือพยานวัตถุได้

4. หมายค้น

การค้นบ้านหรือสถานที่ส่วนบุคคล (ที่รโหฐาน) ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่อันเป็นปกติสุขและความเป็นส่วนตัวของบุคคลที่อยู่อาศัยในสถานที่นั้น ดังนั้นหากเจ้าหน้าที่จะค้น จะต้องมีความหมายของศาล เพื่อให้ศาลตรวจสอบว่ามีเหตุผลและความจำเป็นเพียงพอที่จะต้องค้นสถานที่

หมายค้นเป็นเอกสารที่ออกโดยศาลเพื่อให้เจ้าหน้าที่มีอำนาจในการค้นสถานที่ส่วนบุคคล เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่มีอำนาจออกหมายนี้ได้ โดยปกติศาลประจำท้องที่นั้นจะเป็นผู้ออกหมายค้นให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าค้นตามที่ร้องขอ หากมีเหตุผลและความจำเป็นจะต้องค้นเพื่อหาบุคคลที่กระทำผิดหรือสิ่งของผิดกฎหมายหรือพยานหลักฐาน หมายค้นต้องระบุสถานที่ที่จะค้น เช่น บ้านเลขที่ บุคคลหรือลักษณะสิ่งของที่ต้องการหาและยึด หรือในกรณีค้นหาบุคคลตามหมายจับ ต้องระบุชื่อตัว นามสกุล รูปพรรณ อายุของบุคคลที่ต้องการหา อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ถือว่าการกระทำความผิดซึ่งหน้า เจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถเข้าตรวจค้นสถานที่ได้โดยไม่ต้องมีหมาย เช่น เห็นคนกำลังถูกทำร้ายในบ้าน หรือเห็นผู้ที่กระทำความผิดวิ่งหลบหนีเข้าไปในบ้าน ในทางปฏิบัติหลายหนมีข้อโต้แย้งว่ามีการค้นโดยไม่มีหมายค้นเกิดขึ้น โดยที่เจ้าหน้าที่อ้างว่ามีการกระทำความผิดซึ่งหน้า

สำหรับการค้นตัวคนหรือยานพาหนะเช่นรถยนต์ เจ้าหน้าที่มีอำนาจค้นได้โดยไม่ต้องมีหมายของศาล แต่ถึงกระนั้น เจ้าหน้าที่ต้องสามารถอธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดจึงมีความจำเป็นต้องค้น เช่น มีเหตุสงสัยอย่างไรว่່าจะมีสิ่งของผิดกฎหมายอยู่ที่ตัวคนหรือในรถยนต์ที่จะค้น เช่น อาวุธ หรือยาเสพติด

เจ้าหน้าที่อาจค้นตัวหรือรถยนต์หากได้รับแจ้งว่ามีคนหรือรถยนต์ในลักษณะเดียวกันทำผิดกฎหมายหรือมีสิ่งผิดกฎหมายกำลังจะผ่านมาในเส้นทางนั้น เป็นต้น การค้นรถยนต์จะสัมพันธ์กับการตั้งด่านของตำรวจ ซึ่งโดยปกติการตั้งด่านชั่วคราวหรือด่านลอยเจ้าหน้าที่จะทำได้ เว้นแต่จะมีเหตุดังเช่นว่า ด่านประเภทนี้เรียกว่าจุดสกัด

กรณีการค้นรถยนต์โดยมิชอบ เช่น การค้นตัวคนหรือรถยนต์ของผู้ที่เดินทางจากต่างจังหวัดเพื่อร่วมชุมนุมทางการเมืองในกรุงเทพฯ ซึ่งสามารถทำได้โดยชอบด้วยกฎหมาย เจ้าหน้าที่มักตั้งด่านหรือตั้งจุดสกัดและหน่วงเหนี่ยวผู้จะไปร่วมชุมนุมไว้ เป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย

ตัวอย่างที่น่าสนใจ ในกรณีเจ้าหน้าที่ตำรวจพยายามเข้าค้นรถยนต์ของ ทนายความ ศิริกาญจน์ เจริญศิริ ทนายความของศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนขณะไปปฏิบัติหน้าที่ทนายความให้กับผู้ชุมนุมที่ถูกดำเนินคดี ทนาย ศิริกาญจน์ได้ปฏิเสธไม่ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจค้นรถโดยไม่มีหมายศาล ภายหลัง เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินคดีกับเธอในข้อหาซ่อนเร้นพยานหลักฐาน แต่เมื่อส่งสำนวนให้อัยการในข้อกล่าวหาว่าซ่อนเร้นพยานหลักฐาน อัยการสูงสุดมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีให้เหตุผลว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจขอค้นโดยไม่มีเหตุอันควรตามกฎหมาย

ขั้นตอนการค้นนั้น ก่อนค้นเจ้าหน้าที่ตำรวจต้องแสดงหมาย แนะนำตัว ยศและตำแหน่ง เพื่อความโปร่งใส นอกจากนั้นการค้นตามหมายค้นทำได้ตามเวลาที่กำหนด โดยต้องค้นในเวลากลางวันเท่านั้น ในกรณีที่เป็นการค้นบ้าน จะต้องให้เจ้าของบ้านอยู่ด้วยตลอดเวลาเพื่อเป็นพยานในการค้น ในช่วงของการตรวจค้นหาพยานหลักฐาน หากไม่มีพยานในการค้น ศาลอาจไม่รับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาดังกล่าวโดยถือว่าเป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบและไม่สามารถยืนยันได้ว่าเป็นหลักฐานเจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจพบจริงจากการค้นหรือไม่

5. หมายจับ และการจับ

แต่ก่อนเจ้าหน้าที่ตำรวจชั้นผู้ใหญ่มีอำนาจในการออกหมายจับได้ แต่อำนาจนี้หมดไปภายใต้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540¹⁰ ปัจจุบันเจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องขอให้ศาลเป็นผู้ออกหมายจับเท่านั้นจึงจะใช้จับบุคคลได้

หมายจับเป็นหมายที่ศาลออกให้แก่พนักงานสอบสวนเพื่อจับบุคคลได้ทั่วราชอาณาจักร เช่นผู้ที่ไม่ไปพบพนักงานสอบสวนตามหมายเรียก หรือผู้ที่พนักงานสอบสวน หลังจากรวบรวมพยานหลักฐานแล้วพบว่าน่าจะเป็นผู้กระทำความผิดและมีพฤติกรรมที่จะหลบหนี หรือยุ่งเหยิงกับพยาน หรือเป็นความผิดที่มี

¹⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

มาตรา 237 ในคดีอาญา การจับและคุมขังบุคคลใด จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาล หรือผู้นั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้า หรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นให้จับได้โดยไม่มีหมายตามที่กฎหมายบัญญัติ...

อัตราโทษจำคุกขั้นสูงตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไป จึงขอให้ศาลออกหมายจับ

อย่างไรก็ตาม มีข้อโต้แย้งว่า มีหลายกรณีที่พักงานสอบสวนไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอ แต่ก็ขอให้ศาลออกหมายจับไว้ก่อน เป็นวิธีจับก่อนและหาพยานหลักฐานมามัดทีหลัง โดยบางกรณีมุ่งที่จะหาพยานหลักฐานเอาจากผู้ถูกจับเองเช่น โดยใช้กรรมวิธีต่างๆ รวมทั้งการทรมาน ข่มขู่ ชักจูง หรือให้สัญญาต่างๆ ให้ผู้ถูกจับรับสารภาพ

ดังนั้นตามหลักกฎหมายแล้ว ก่อนที่ศาลจะออกหมาย ศาลจะต้องตรวจสอบความจำเป็นและเหมาะสมเสียก่อน เพราะการจับมีผลเป็นการจำกัดสิทธิและอิสรภาพของบุคคล จะต้องใช้ในกรณีที่จำเป็นเท่านั้น โดยที่กฎหมายมีเจตนาที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล ดังนั้น แม้แต่คดีที่มีโทษเกิน 3 ปี ศาลก็มักไม่ออกหมายจับให้ตำรวจ ยกเว้นแต่มีเหตุจำเป็นข้างต้น แต่หลักการนี้ในทางปฏิบัติอาจถูกละเลยเพราะความเร่งรีบ

ศาลสามารถออกหมายจับบุคคลได้แม้ไม่ปรากฏชื่อของบุคคลที่จะถูกจับ แต่ในหมายจะต้องระบุข้อมูล รูปพรรณ สันฐาน รวมทั้งข้อมูลเชิงอัตลักษณ์ของผู้ที่จะถูกจับโดยชัดเจนตามสมควรที่เจ้าหน้าที่จะไม่จับผิดตัว หมายจับมีอายุใช้งานได้จนกว่าจะมีการจับกุมบุคคลนั้นๆ หรือคดีหมดอายุความ หรือศาลมีคำสั่งเพิกถอนหมายจับ

เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจได้หมายจับจากศาล จะสามารถจับบุคคลตามหมายได้ทั่วประเทศโดยใช้สำเนาของหมายจับนั้นๆ ได้ โดยเมื่อตำรวจพบบุคคลตามหมายจับก็ต้องจับบุคคลนั้นทันที อย่างไรก็ตามอาจจะไม่เกิดโดยทันที มีเสียงวิจารณ์ว่าบางกรณีเป็นการหลีกเลี่ยง

ในการจับตัวจะต้องแสดงตนพร้อมแสดงหมายจับและแจ้งข้อหา แก่บุคคลตามหมาย การจับโดยไม่มีหมายจับนั้นส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในกรณีที่มีการกระทำความผิดซึ่งหน้าหรือเป็นกรณีจำเป็นเร่งด่วนเช่น จับบุคคลที่มีพฤติกรรมอันควรสงสัยว่าได้ก่อเหตุร้ายมาโดยมีอาวุธ หรือกำลังจะหลบหนี หรือทำลายพยานหลักฐาน เจ้าหน้าที่สามารถจะจับกุมโดยไม่มีหมายจับได้โดยทั่วไป เจ้าหน้าที่จะขอหมายจับก่อนที่จะจับกุมทำให้การใช้อำนาจในกรณีเช่นนี้มักไม่ค่อยพบ

ในการจับกุม ไม่ว่าจะมีความหมายจับหรือไม่ก็ตาม เจ้าหน้าที่ต้องแจ้งผู้ต้องหาว่าเขาต้องถูกจับ และแจ้งข้อหา แล้วส่งให้ไปโรงพักในท้องที่ที่จับหรือโรงพักที่เป็นเจ้าของหมาย เพื่อลงบันทึกการจับกุม แต่หากผู้ถูกจับขัดขืนตำรวจก็สามารถใช้กำลังตามสมควรเพื่อป้องกันการหลบหนีหรือการทำร้าย เจ้าหน้าที่ตำรวจยังต้องแจ้งสิทธิของผู้ถูกจับให้ทราบทันที (ตามมาตรา 83 แห่ง ป.วิอาญา) เช่น สิทธิในการให้การหรือไม่ก็ได้ ในการพบและปรึกษาทนายความและแจ้งญาติ เป็นต้น โดยตำรวจต้องอำนวยความสะดวกในการใช้สิทธิดังกล่าว

อนึ่ง พ.ร.บ.ป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นุคคลสูญหาย กำหนดว่านับแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2566 เป็นต้นไป เจ้าหน้าที่ที่จับกุมบุคคลต้องติดกล้องเพื่อบันทึกภาพวิดีโอและเสียงเกี่ยวกับการจับและการควบคุมตัวจนกระทั่งส่งตัวผู้ถูกจับให้พนักงานสอบสวน

6. ผู้ต้องหา จำเลย และการสอบสวน

ผู้ต้องหาคือบุคคลที่ถูกกล่าวหาโดยพนักงานสอบสวนว่ากระทำความผิดในคดีอาญาและยังไม่ถูกฟ้องเป็นจำเลยต่อศาล ส่วนจำเลยนั้นคือผู้ที่ถูกฟ้องต่อศาลแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการฟ้องโดยอัยการหรือผู้เสียหายก็ตาม แต่ยังไม่มีความพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด

ประเทศเป็นส่วนใหญ่เช่น สิทธิในการที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ สิทธิที่จะให้การรับหรือปฏิเสธหรือไม่อย่างไรก็ได้ แจ้งให้ญาติหรือผู้ใกล้ชิดทราบว่าคุณเป็นผู้ต้องหา พบและปรึกษาทนายความ ฯลฯ และเจ้าหน้าที่จับหรือพนักงานสอบสวนเมื่อจับตัวไว้ ต้องแจ้งสิทธิให้ผู้ต้องหาทราบด้วย

ส่วนจำเลยในคดีอาญานั้น มีสิทธิทำนองเดียวกันกับผู้ต้องหา รวมทั้งสิทธิที่จะมีทนายความเพื่อต่อสู้คดี หากไม่มี ศาลต้องจัดหาทนายความมาให้¹¹ ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติในกฎหมาย

นอกจากนี้ยังมีข้อกำหนดในป.วิอาญา ม. 7/1, 83 และ 84 ว่าเมื่อผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวแล้ว เจ้าหน้าที่จะให้พิมพ์ลายนิ้วมือเพื่อตรวจสอบประวัติอาชญากร อย่างไรก็ตามการพิมพ์ลายนิ้วมือเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ศาลชั้นต้นในบางคดีได้มีคำพิพากษาไว้แล้วว่า หากเจ้าหน้าที่สามารถตรวจสอบประวัติได้โดยวิธีอื่น ไม่มีอำนาจบังคับให้ผู้ต้องหาพิมพ์ลายนิ้วมือ

7. การประกันตัวผู้ต้องหาและจำเลย

ผู้ต้องหาจะถูก “ขังระหว่างสอบสวน” คือ โดยปกติจะถูกขังอยู่ที่โรงพักไม่เกิน 48 ชั่วโมง แล้วจะถูกนำไปส่งศาลเพื่อขอ “ฝากขัง” คือขอให้ศาลสั่งขังระหว่างการสอบสวน ตามระยะเวลายาวนานเพียงใดขึ้นอยู่กับข้อหา จำเลยนั้นเมื่อถูกฟ้องต่อศาลและศาลรับฟ้องแล้วจะถูก “ขังระหว่างพิจารณาคดี” จนกว่าจะมีคำพิพากษายกฟ้องหรือมีคำพิพากษาอันเป็นที่สุดให้ขังหรือจำคุก

ผู้ต้องหาและจำเลย มีสิทธิได้รับการปล่อยตัว (ชั่วคราว) โดยในการปล่อยตัว (ชั่วคราว) โดยส่วนใหญ่จะต้องมีประกัน จึงมักเรียกว่า “ประกันตัว”

¹¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560

มาตรา 29 วรรคสอง “ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลใดกระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” และมาตรา 29 วรรคสาม “การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียง เท่าที่จำเป็น เพื่อ ป้องกันมิให้มีการหลบหนี”

สิ่งที่น่าสังเกตคือ ป.วิอาญา ซึ่งออกใช้ตั้งแต่ปี 2477 นั้น ยังใช้คำว่า “ปล่อยตัวชั่วคราว” อยู่ สะท้อนให้เห็นแนวคิดที่ถือว่าการควบคุมตัวเป็น หลักการปล่อยตัวเป็นข้อยกเว้น ซึ่งน่าจะขัดต่อหลัก สิทธิมนุษยชนที่ว่า ทุกคนเกิดมามีอิสระเสรี รวมทั้งมาตรา 29 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560¹² ที่ว่า “การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี” ดังนั้นการควบคุมตัวหรือขังผู้ต้องหา หรือจำเลยจึงควรเป็นเพียงข้อยกเว้น นักกฎหมายหลายคนจึงเห็นว่า กฎหมาย จึงควรเลิกใช้คำว่า “ปล่อยตัวชั่วคราว” เสีย

สิทธิในการประกันตัวเกิดขึ้นเมื่อ

- ผู้ต้องหา เมื่อถูกจับโดยไม่มีหมายศาลเช่น ถูกจับขณะกระทำความผิดและถูกนำตัวส่งพนักงานสอบสวนหรือถูกควบคุมตัวเมื่อมาตามหมายเรียกของพนักงานสอบสวน ผู้ต้องหาสิทธิยื่นขอประกันตัวต่อพนักงานสอบสวนในกรณีที่พนักงานสอบสวนไม่ให้ประกันตัว ต้องนำตัวผู้ต้องหาไปฝากขังต่อศาล เพื่อขังไว้ที่เรือนจำ ในกรณีนี้ผู้ต้องหาก็มีสิทธิยื่นขอประกันตัวต่อศาลได้
 - เมื่อถูกจับตามหมายจับของศาล พนักงานสอบสวนต้องนำตัวผู้ต้องหาส่งศาลภายใน 48 ชั่วโมง ในกรณีที่พนักงานสอบสวนขอให้ศาลขังผู้ต้องหาระหว่างการสอบสวน ซึ่งโดยทั่วไปเรียกว่า “ฝากขัง” หรือขังผู้ต้องหาก่อนฟ้อง ซึ่งโดยปกติจะขังไว้ที่เรือนจำนั้น ผู้ต้องหาก็มีสิทธิยื่นขอประกันตัวต่อศาลได้เช่นกัน
 - เมื่อถูกฟ้องเป็นจำเลย ให้ยื่นประกันตัวต่อศาลที่พิจารณาคดี
- เงื่อนไขในการประกันตัว

เมื่อมีการยื่นขอประกันตัว พนักงานสอบสวนหรือศาลจะต้องพิจารณาโดยเร็วปกติจะรู้ผลภายในวันเดียวกันกับวันที่ยื่น เว้นแต่เมื่อคดีไปถึงศาลสูงแล้ว ซึ่งอาจจะใช้เวลามากกว่าหนึ่งวัน หากไม่ให้ประกันตัวก็ต้องระบุเหตุผลกำกับด้วย

¹² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2560, 6 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. 134 (40ก), 9.

หลักเกณฑ์การพิจารณาการปล่อยตัวชั่วคราวนั้นประการสำคัญขึ้นอยู่กับความหนักเบาของข้อหา และเงื่อนไขประการอื่นๆ (โปรดดูปัญหาการประกันตัว การปล่อยตัวชั่วคราวกับเงื่อนไขพิเศษ ในบทที่ 4) ผู้ต้องหาสามารถขอประกันตัวหรือขอปล่อยตัวได้หลายครั้ง ไม่มีข้อจำกัดจำนวนครั้ง และสามารถจะนำเสนอเหตุผลประกอบหรือไม่ก็ได้เพื่อให้ได้รับการประกันตัว การขังโดยไม่ให้ประกันตัวจะส่งผลทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีโอกาสได้พบทนายหรือบุคคลอื่น ๆ หรือดำเนินการใด ๆ เพื่อเป็นการเตรียมการต่อสู้คดี

สำหรับหลักประกันในการปล่อยตัวนั้นพนักงานสอบสวนหรือศาลอาจกำหนดให้มีหรือไม่ก็ได้ ในกรณีที่กำหนดให้มีอาจใช้ตำแหน่งราชการ เงิน ที่ดิน บุคคล หรือหลักทรัพย์อื่นๆ ที่มีความน่าเชื่อถือเป็นหลักประกันได้

นอกจากนี้ในการให้ประกันตัว พนักงานสอบสวนหรือศาลอาจกำหนดเงื่อนไขบางประการเช่น กำหนดให้มีหลักประกันหรือให้นายประกัน ให้มารายงานตัวตามกำหนด ฯลฯ

แม้ในทางหลักสิทธิมนุษยชนและกฎหมายผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิในการประกันตัว แต่ในทางปฏิบัติการได้สิทธิในการประกันจะเป็นจริงหรือไม่อยู่กับดุลพินิจของพนักงานสอบสวนว่าจะคัดค้านหรือไม่ เช่นมีเหตุว่าจะหลบหนีหรือยุ่งเหยิงกับพยานหรือไม่ แต่มีการวิพากษ์วิจารณ์ว่า ในหลายคดีที่เกี่ยวกับความมั่นคง คดีการเมือง และคดี 112 เป็นต้น การให้ประกันหรือไม่ขึ้นกับนโยบายของรัฐบาลหรือกลุ่มผู้มีอำนาจและอิทธิพลเหนือรัฐบาล

ในกรณีประกันตัวต่อศาล ในปัจจุบันศาลอาจกำหนดให้ผู้ต้องหาต้องติดกำไล Electronic Monitoring (EM) และ/หรือห้ามออกนอกบ้านยกเว้นจะได้รับอนุญาตจากศาล โปรดอ่านเรื่องนี้เพิ่มเติมในบทที่ 4

8. ฝากขัง ขังระหว่างพิจารณาและจำคุก

การฝากขังคือการฝากให้ทางเรือนจำควบคุมตัวระหว่างที่พนักงานสอบสวนกำลังรวบรวมพยานหลักฐานก่อนอัยการส่งตัวฟ้องคดีหรือสั่งไม่ฟ้องในคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลแขวง หากไม่สามารถฟ้องได้ภายใน 48 ชั่วโมง ทำให้ต้องมีการฝากขัง ศาลจะอนุญาตให้ฝากขังได้ 5 ครั้ง ครั้งละไม่เกิน 7 วัน ส่วนในคดีอาญาที่มีโทษจำคุกเกิน 6 เดือนแต่ไม่เกิน 10 ปี ปรับไม่เกิน 500 บาท ศาลมีอำนาจสั่งขังโดยออกหมายขังหลายครั้งติดต่อกัน แต่ละครั้งต้องไม่เกิน 12 วัน และรวมแล้วต้องไม่เกิน 48 วัน สำหรับคดีอาญาที่โทษ 10 ปีขึ้นไปไม่ว่าจะปรับหรือไม่ก็ตาม มีหลักปฏิบัติในการฝากขังเช่นเดียวกันแต่โดยรวมแล้วจะต้องไม่เกิน 84 วัน หากครบกำหนดตามที่ว่านี้แล้วพนักงานสอบสวนไม่สามารถฟ้องคดีได้หรือยังไม่สั่งฟ้องถือว่าต้องปล่อยตัวผู้ต้องหา แม้ว่าการปล่อยตัวไม่ได้หมายความว่าจะทำให้บุคคลนั้นๆหลุดจากการเป็นผู้ต้องหาในคดีนั้นก็ตาม

ขังระหว่างพิจารณา

เมื่อผู้ต้องหาถูกส่งตัวฟ้องศาลแล้ว จะต้องถูกขังไว้ที่เรือนจำจนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาอันเป็นที่สุดท้ายที่สุดให้ลงโทษหรือปล่อยตัวไป

จำคุก

สำหรับจำเลยที่ต้องคำพิพากษาอันเป็นที่สุดท้ายที่สุดให้จำคุกนั้น จะมีฐานะเป็นนักโทษและถูกลงโทษโดยการจำคุกอยู่ในเรือนจำเช่นกัน แต่เป็นคนละแดนกับผู้ต้องหาหรือจำเลย

ผู้ที่ถูกควบคุมตัว

บุคคลอาจถูกควบคุมตัวในเรือนจำหรือในสถานที่ต่างๆเช่น ห้องกักตามกฎหมายเข้าเมือง ค่ายทหารตามกฎหมายอัยการศึก ศูนย์ซักถามตาม พ.ร.ก.

ถูกเงิน ฯลฯ สำหรับผู้ถูกควบคุมอยู่ในเรือนจำ ไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องหา จำเลยหรือนักโทษ เรียกรวมๆกันว่า “ผู้ต้องขัง”

โดยหลักการแล้ว การปฏิบัติต่อผู้ถูกควบคุมตัวต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนและมีมนุษยธรรม รัฐมีหน้าที่ที่จะประกันว่าพวกเขามีสิทธิขั้นพื้นฐานที่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ในฐานะมนุษย์คนหนึ่งที่มีศักดิ์ศรี เช่น บังคับใช้ในการดำรงชีวิต การได้รับการเยี่ยมจากญาติมิตร การพบและปรึกษากับทนายความเป็นการเฉพาะ ฯลฯ ในหลักสิทธิมนุษยชนนั้นได้รับรองไว้ปรากฏใน Mandela Rules¹³

คำที่ควรรู้

เมื่อได้รับหมายเรียก ผู้ถูกเรียกคือ พยาน

เมื่อพยานถูกแจ้งข้อกล่าวหา มีสถานะเป็น ผู้ต้องหา

เมื่อผู้ต้องหาถูกฟ้อง เป็น จำเลย

คนฟ้องคือ โจทก์ ซึ่งอาจเป็นผู้เสียหายหรืออัยการ

ผู้เสียหายในคดีอาญาที่อัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดีสามารถขอเป็น

“โจทก์ร่วม” กับอัยการได้

¹³ United Nations Office on Drugs and Crime. (n.d.). The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (The Nelson Mandela Rules). Retrieved from https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม

พนักงานสอบสวน มีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน การสอบสวนหมายความว่า การรวบรวมพยานหลักฐาน และการดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมาย ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือการพิสูจน์ความผิด และเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ

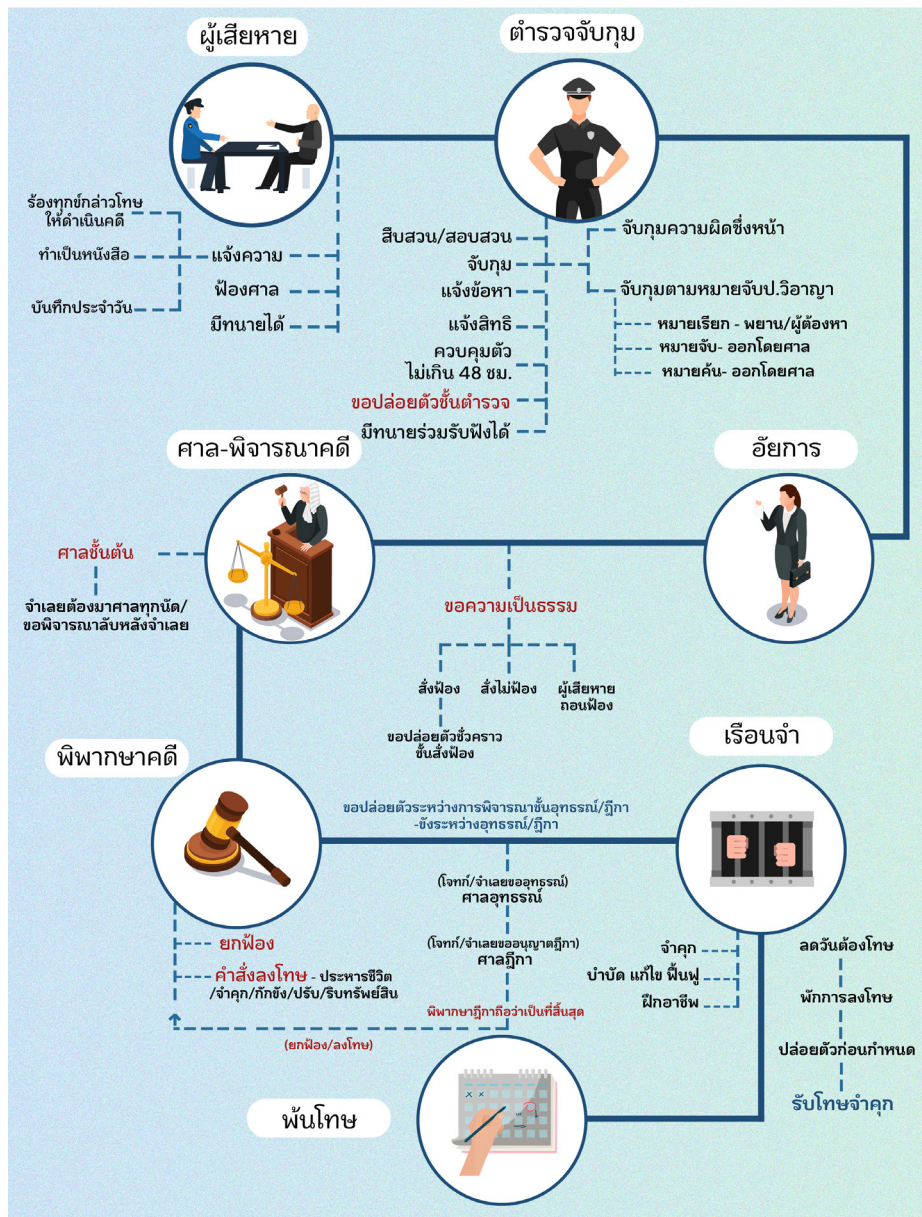
พนักงานอัยการ มีอำนาจหน้าที่ในการอำนวยการความยุติธรรมในฐานะทนายแผ่นดินตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายอื่น ๆ บัญญัติไว้ว่าเป็นอำนาจหน้าที่ของอัยการ โดยอัยการจะเป็นผู้พิจารณาพยานหลักฐานในสำนวนการสอบสวนที่พนักงานสอบสวนเสนอมาแล้ววินิจฉัยสั่งคดีตลอดทั้งดำเนินคดีอาญาทางศาล นอกจากนี้ อัยการยังมีอำนาจหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิและรักษาผลประโยชน์ของประชาชนในคดีแพ่งและอาญา

องค์คณะศาล

- การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลชั้นต้นนอกจากศาลแขวงและศาลยุติธรรมอื่นซึ่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลนั้นกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น ต้องมีผู้พิพากษาอย่างน้อยสองคนและต้องไม่ใช่ผู้พิพากษาประจำศาลเกินหนึ่งคน จึงเป็นองค์คณะที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งหรือคดีอาญาทั้งปวง
- ในขั้นตอนการพิจารณาของศาลในแต่ละคดีต้องมีผู้พิพากษาอย่างน้อยสามคน จึงเป็นองค์คณะที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีได้
- ส่วนศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาจะไม่มีการสืบพยานในชั้นพิจารณา

- ในการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ภาค หรือ ศาลฎีกา ต้องมีผู้พิพากษาอย่างน้อยสามคน จึงเป็นองค์คณะที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีได้

แผนผังการดำเนินคดีอาญาเบื้องต้น

บทที่ 3

หลักการสากลในกระบวนการ
ยุติธรรมทางอาญา

บทที่ 3 หลักการสากลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

เนื้อหาของบทนี้จะกล่าวถึงหลักกฎหมายสากลที่สำคัญเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาและการปกป้องสิทธิอันอาจส่งผลกระทบต่อกระบวนการ วิธีคิด และการดำเนินการในประเทศซึ่งผู้สื่อข่าวควรรู้

ปฏิญญาสากลว่าด้วยนักปกป้องสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติกำหนดว่า “นักสิทธิมนุษยชน” หรือ “นักปกป้องสิทธิมนุษยชน (Human Rights Defenders)” คือประชาชนแต่ละคนหรือประชาชนที่รวมกันเป็นกลุ่มหรือองค์กรเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมและปกป้องสิทธิมนุษยชนของประชาชน เช่น ผู้เสียหายจากความรุนแรง ผู้ต้องหาหรือจำเลย นักสิทธิมนุษยชนมีทั้งสิทธิและความรับผิดชอบต่างๆ เช่น การส่งเสริมและต่อสู้เพื่อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน การตรวจสอบรัฐบาล หน่วยงานและเจ้าหน้าที่รัฐ การสืบค้นข้อมูลพยานหลักฐานเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน การเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชนแก่ประชาชน การช่วยเหลือสนับสนุนบุคคลต่างๆ เพื่อให้สามารถใช้สิทธิมนุษยชนได้ ในวันนี้ผู้สื่อข่าวอาจมีสถานะหมายรวมอยู่ในกลุ่มนักสิทธิมนุษยชนด้วยเช่นกัน

หลักการหรือมาตรฐานสากลในกระบวนการยุติธรรมด้านอาญามีมายาวนานกว่า 70 ปี โดยสหประชาชาติได้ริเริ่มด้วยการส่งเสริมหลักการให้ทุกคนมีความเสมอภาคกันภายใต้กฎหมายเดียวกัน ทุกคนมีสิทธิที่จะไม่ถูกเลือกปฏิบัติไม่ว่าด้วยสาเหตุใด และบุคคลจะถูกลิดรอนเสรีภาพไม่ได้ เว้นแต่โดยเหตุและโดยเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้โดยชอบ

การดำเนินคดีอาญาคือการค้นหาความจริงให้กับผู้เสียหาย ซึ่งรวมไปถึงเพื่อประโยชน์แก่สาธารณะ เพื่อหาตัวผู้กระทำความผิด เป็นวิธีการนำคนผิดมาลงโทษ แต่ต้องเคารพสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยเพื่อให้เกิดการเยียวยาทั้งด้านความยุติธรรมและด้านอื่นๆ ที่เหมาะสมมาตรฐานสากล มาตรฐานสากลในการ

ดำเนินคดีอาญามีไว้เพื่อสร้างความมั่นใจว่าทุกคนจะได้รับการคุ้มครองตามสิทธิขั้นพื้นฐานในการพิจารณาคดีอาญา เริ่มตั้งแต่ก่อนการพิจารณาคดี ในระหว่างการพิจารณาคดี และหลังการพิจารณาคดี

มาตรฐานสากลกำหนดสิทธิของผู้ต้องหาก่อนการพิจารณาคดีว่า

- หลักการที่ 1 ต้องมีการแจ้งข้อหา การจับกุมต้องกระทำโดยเจ้าหน้าที่ที่สามารถยืนยันตัวตนได้ ในการจับกุมต้องแจ้งเหตุผลขณะเข้าจับและต้องแจ้งข้อหาโดยทันที ประเด็นที่ต้องคำนึงถึงคือการจับกุมกระทำโดยเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจตามกฎหมายหรือไม่ ในการดำเนินการมีหมายจับหรือมีหมายค้นตามที่ควรจะมีหรือไม่ และมีการข่มขู่คุกคามในระหว่างดำเนินการหรือไม่
- หลักการที่ 2 บุคคลจะถูกทรมานหรือถูกกระทำให้สูญหายไม่ได้โดยเด็ดขาด
- หลักการที่ 3 ต้องมีการแจ้งสิทธิในการได้พบทนายและการรักษาพยาบาลตามสมควร ครอบครัวของผู้ถูกจับต้องได้รับแจ้ง และต้องได้เข้าเยี่ยม ห้ามการกักขังโดยตัดขาดการติดต่อจากบุคคลภายนอก (INCOMMUNICADO DETENTION)

- หลักการที่ 4 ต้องนำตัวผู้ถูกจับกุมพบผู้พิพากษาโดยตรงและโดยเร็ว สำหรับกฎหมายไทยกำหนดไว้ 48 ชั่วโมง และปัจจุบันมีการใช้ระบบพบผู้พิพากษาทางวิดีโอซึ่งมีคำถามว่าอาจทำให้มีปัญหาความไม่โปร่งใสได้หรือไม่ เพราะการใช้วิดีโอคอนเฟอเรนซ์อาจเป็นการพบชนิดที่ผู้ต้องหาไม่สามารถสื่อสารแสดงเจตจำนงที่แท้จริงได้

- หลักการที่ 5 ก่อนพิจารณาคดี ผู้ต้องหาหรือผู้ถูกควบคุมตัวในทุกกรณีต้องมีสิทธิคัดค้านการคุมตัวที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย และเข้าถึงการแก้ไขเยียวยาโดยศาล ซึ่งศาลจะปฏิเสธบทบาทสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของประชาชนไม่ได้ เคยมีกรณีตัวอย่างที่ศาลละเลยหรือเลี่ยงหลักการนี้ คือ แรงงานข้ามชาติจากพม่าถูกจับกุมและควบคุมตัวโดยมิชอบโดยตำรวจ ในจังหวัดภาคใต้แห่งหนึ่ง ทนายความองค์กรสิทธิมนุษยชนจึงยื่นคำร้องต่อศาลตามมาตรา 90 แห่ง ป.วิอาญา เพื่อให้ไต่สวนและมีคำสั่งให้ปล่อย ก่อนที่คำสั่งศาลจะไปถึงเจ้าหน้าที่ให้นำตัวแรงงานผู้ถูกจับมาศาลนั้น เจ้าหน้าที่ได้นำตัวผู้ถูกจับย้ายไปขังไว้ในอีกจังหวัดหนึ่ง ศาลจึงมีคำสั่งยกคำร้องโดยระบุว่า ศาลไม่มีอำนาจในการไต่สวนเนื่องจากผู้ต้องหาถูกย้ายไปนอกเขตอำนาจศาลแล้วจึงไม่มีเหตุต้องไต่สวน

- หลักการที่ 6 สิทธิในการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว การควบคุมตัวผู้ต้องหาให้กระทำได้เพียงป้องกันมิให้หลบหนีซึ่งควรจะมีเหตุเดียวคือหลบหนีไม่ไปศาล การได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์หมายถึงการที่สามารถต่อสู้คดีได้โดยได้รับการปล่อยตัว ไม่ต้องถูกส่งเข้าเรือนจำ การถูกจำขังควรเกิดขึ้นหลังจากที่ศาลพิพากษาว่ามีความผิดแล้วเท่านั้น

- หลักการที่ 7 สิทธิในการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายทั้งก่อนและในระหว่างขั้นตอนการพิจารณาคดี และการช่วยเหลือนั้นๆ ต้องมีประสิทธิภาพ

- หลักการที่ 8 ทุกคนมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนจะมี

คำพิพากษาอันถึงที่สุดว่ากระทำผิด เท่ากับว่าจะปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลย
เสมือนเป็นผู้กระทำผิดไม่ได้ เนื่องจากหลักการของกฎหมายไทยเป็นระบบกล่าว
หา ฝ่ายโจทก์จึงต้องกล่าวหาว่าจำเลยมีความผิด แต่กระบวนการยุติธรรมมีข้อ
กำหนดหลายประการในอันที่จะพิสูจน์การกระทำผิดนั้นๆ เพื่อให้การตัดสิน
ความผิดเป็นไปอย่างรอบคอบและยุติธรรม พนักงานสอบสวนเองมีหน้าที่ทั้ง
พิสูจน์การกระทำผิดและความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นสอบสวน

- หลักการที่ 9 บุคคลมีสิทธิได้รับการพิจารณคดีอย่างเป็นธรรม (Fair Trial Principles) และในกระบวนการพิจารณาคดีที่เปิดเผย โดยผู้พิพากษาที่เป็นอิสระ ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด

ตัวอย่างข้อที่ควรพิจารณาในกระบวนการทางคดีที่เป็นธรรม

- ต้องเปิดเผย คำถามที่ควรถามคือการพิจารณาคดีกระทำอย่างไรเปิดเผยหรือไม่ มีผู้อื่นได้รับอนุญาตให้เข้าฟังได้หรือไม่
- หลังถูกจับกุมและหากเป็นคดี ต้องได้รับการพิจารณาคดีโดยเร็ว
- ผู้พิพากษาต้องเป็นมืออาชีพ คือในการพิจารณาคดีต้องไม่มีอคติไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ไม่ถูกบงการ กดดันหรือตกอยู่ภายใต้อิทธิพลใดๆ รวมทั้งการแทรกแซงการใช้ดุลยพินิจโดยผู้บริหารหรือระบบของศาลด้วย ผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยทนายความอาจตั้งคำถามหรือมีข้อสงสัยว่าในคดีของตนมีความเป็นอิสระของผู้พิพากษาหรือไม่
- มีทนายความหรือไม่ ผู้ต้องหาสามารถใช้สิทธิในการขอเปลี่ยนหรือถอนทนายความได้หรือไม่
- ในชั้นพิจารณาคดี ทนายความสามารถเปิดเอกสารต่างๆได้หรือไม่
- ภาษาที่ใช้เป็นภาษาที่จำเลยหรือคู่ความทุกฝ่ายเข้าใจหรือ

ไม่ มีล่ามหรือไม่

- พยานถูกข่มขู่หรือไม่ มีเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหาร สายลับ เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงเข้ามาห้องพิจารณาทำให้จำเลยหรือพยานหวาดกลัวหรือไม่

- จำเลยได้มาตามนัดการพิจารณาของตนหรือไม่

- หลักการที่ 10 สิทธิในการอุทธรณ์ในศาลที่มีระดับการสูงขึ้นไป ไม่กำหนดการตัดสินใจกับศาลเดียว ในประเทศไทยจำเลยมีสิทธิอุทธรณ์แม้ว่าในชั้นอุทธรณ์จะไม่มี การเปิดห้องพิจารณาคดีเหมือนศาลชั้นต้น โดยศาลอุทธรณ์ของไทยจะพิจารณาคำอุทธรณ์ของคู่ความจากสำนวนของศาลชั้นต้นเป็นหลัก ทั้งๆที่โดยกฎหมายแล้วสามารถทำได้ ส่วนการพิจารณาในศาลฎีกานั้น ใจหัด จำเลยสามารถฎีกาได้เฉพาะคดีบางลักษณะที่กำหนดไว้ เช่น คดีที่มีโทษประหารชีวิต คดีที่คำพิพากษาศาลอุทธรณ์และศาลชั้นต้นขัดแย้งกันในสาระสำคัญ และห้ามฎีกาในเรื่องข้อเท็จจริง

- หลักการที่ 11 สิทธิในการได้รับการเยียวยาได้รับเงินชดเชยกรณีที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือละเมิดกฎหมาย ปัจจุบันมีกองทุนยุติธรรม โดยกระทรวงยุติธรรม “กองทุนยุติธรรม” ให้ความช่วยเหลือ 4 กรณี ดังนี้ 1) การให้ความช่วยเหลือประชาชน ในการดำเนินคดีเช่น ค่าจ้างทนายความ ค่าธรรมเนียมศาล หรือค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง 2) การปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย เช่น ค่าใช้จ่ายในการประกันตัว เป็นต้น 3) การช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าฟื้นฟูร่างกายจิตใจ ค่าขาดรายได้ ค่าเสียหายจากการถูกละเมิด เป็นต้น 4) การสนับสนุนโครงการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน เช่น ค่าใช้จ่ายในการจัดทำโครงการให้ความรู้กฎหมายแก่ประชาชน เป็นต้น ปัจจุบันยังมีสภาพปัญหาหลายประการที่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนและกฎหมายยังไม่ได้รับ

การเยียวยา

- หลักการที่ 12 สิทธิในอันที่จะไม่ถูกพิจารณาคดีซ้ำ เมื่อได้รับโทษหรือได้รับการปล่อยตัว หรือยกฟ้องแล้ว จะไม่ถูกดำเนินคดีใหม่

หลักการพื้นฐานทั่วไปที่สำคัญของกระบวนการทางอาญา

- ความผิดอาญาต้องมีบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษร
- กฎหมายไม่มีผลย้อนหลังในทางที่เป็นโทษต่อบุคคล เว้นเสียแต่ว่าเป็นความผิดต่อเนื่อง เช่น การบังคับให้สูญหายอันมีกำหนดไว้ตามกฎหมายใหม่ คือพ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 หรือ “พ.ร.บ. อุ้มหาย”
- ความผิดอาญาต้องกำหนดองค์ประกอบความผิดและโทษที่ชัดเจน เช่น การทรมาน ตามพ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ระบุไว้ว่า จะต้องปรากฏความเจ็บปวด ทุกข์ทรมาน และต้องเป็นการกระทำที่เกี่ยวข้องกับรัฐ
- การตีความต้องกระทำอย่างเคร่งครัด ไม่ขยายความไปในทางที่เป็นโทษต่อผู้ต้องหาหรือจำเลย ในประเด็นนี้มีการวิจารณ์ว่า การตีความว่าการที่จำเลยกล่าวพาดพิงถึงกษัตริย์ในอดีต มีความผิดตามมาตรา 112 นั้น เป็นการตีความกฎหมายอาญาอย่างกว้างไม่เคร่งครัด ในทางที่เป็นโทษต่อจำเลย

บทที่ 4

คดีอันเนื่องมาจากการใช้
เสรีภาพในการแสดงออก:
คดีตามมาตรา 112 มาตรา 116
และกฎหมายคอมพิวเตอร์

บทที่ 4 คดีอื่นเนื่องมาจากการใช้เสรีภาพในการแสดงออก: คดีตามมาตรา 112 มาตรา 116 และกฎหมายคอมพิวเตอร์

ในช่วงหลายปีมานี้ได้ปรากฏว่ามีการฟ้องร้องดำเนินคดีประเภทหมิ่นประมาทอันเนื่องมาจากการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองจำนวนมาก การกระทำที่ทำให้ถูกฟ้องร้องมีตั้งแต่การแสดงออกระหว่างไปร่วมชุมนุม การใช้ช่องทางทางอินเทอร์เน็ตหรือออนไลน์เพื่อแสดงออกผ่านการโพสต์ การแชร์ ลักษณะของคดีจำนวนมากไม่น้อยเป็นการใช้กฎหมายอาญาฟ้องร้องในคดีหมิ่นประมาทที่มีลักษณะผนวกรวมกันทั้งมาตรา 112 มาตรา 116 บวกกับกฎหมายคอมพิวเตอร์ และพ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่ถูกจัดประเภทให้เป็นคดีความมั่นคงทั้งสิ้น

ยังมีปรากฏการณ์ของการร้องทุกข์กล่าวโทษตลอดไปจนถึงการดำเนินคดีที่นักกฎหมายถือว่าเป็นการกลั่นแกล้ง บางอย่างเกิดเนื่องมาจากจุดอ่อนในตัวกฎหมายเองที่เปิดช่องให้ใครก็ได้สามารถกล่าวโทษได้ นอกจากนั้นในการดำเนินคดี เกิดจากการตีความกฎหมายในแนวใหม่ ๆ โดยศาลซึ่งส่งผลกระทบต่อเรื่องการตีความกฎหมายไปในทางที่จำกัดหรือละเมิดสิทธิมนุษยชนมากขึ้น เช่น สิทธิในการประกันตัวโดยการเพิ่มเติมเงื่อนไขพิเศษใหม่ ๆ ในการประกันตัวกลายเป็นที่มาของข้อถกเถียงในสาธารณะเป็นวงกว้างตั้งแต่เรื่องการใช้กฎหมายขอบเขตของการใช้วิจารณ์ของศาล การคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหา รวมไปถึงการมีข้อสังเกตเรื่องว่ากระบวนการในคดีกลุ่มนี้กระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกัน แกล้งกัน ในหมู่ประชาชนที่เห็นแย้งกันเองในเรื่องทางการเมืองและการใช้สิทธิเสรีภาพเพื่อแสดงออก

ในบทนี้จะเป็นการทำความเข้าใจกับการใช้กฎหมายตามมาตรา 112, มาตรา 116 และความผิดตามพ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ ลักษณะการฟ้องร้องดำเนินคดีที่มีการผนวกรวมบทบัญญัติของทั้งสามกฎหมายเข้าด้วยกัน โดย

จะกล่าวถึงตัวกฎหมาย ภาพรวมของคดีและปรากฏการณ์การใช้กฎหมาย ข้อถกเถียงจากนักกฎหมายสิทธิมนุษยชนกับเนื้อหากฎหมายหรือรวมไปถึงต่อวิธีการดำเนินคดี ตลอดจนวิธีการปฏิบัติใหม่ๆ เพื่อเสริมความเข้าใจให้กับผู้สื่อข่าวในเรื่องข้อถกเถียงเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวกับคดีเหล่านี้

ภาพรวมกฎหมายหมิ่นประมาทมาตรา 112

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 บัญญัติไว้ว่า

“ผู้ใดหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายพระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงสิบห้าปี”

บทบัญญัติสั้นๆ ในประมวลกฎหมายอาญานี้มีจุดมุ่งหมายคุ้มครองประมุขของรัฐ เป็นการขยายความมาตรา 6 ของรัฐธรรมนูญที่เขียนไว้ว่า องค์พระมหากษัตริย์ “ทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ ผู้ใดจะกล่าวหาหรือฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในทางใด ๆ มิได้”¹

ในอดีตก่อนปี 2519 การดำเนินคดีตามมาตรา 112 มีน้อยมากเมื่อเทียบกับปัจจุบัน อีกทั้งโทษก็น้อยกว่า คือโทษจำคุกไม่เกิน 7 ปี โดยที่ไม่มีการกำหนดโทษขั้นต่ำ อย่างไรก็ตาม ภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่มีการกล่าวอ้างว่านักศึกษาที่ชุมนุมอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ดูหมิ่นองค์รัชทายาทในปีเดียวกันนั้นคณะรัฐประหารได้แก้ไขกฎหมายมาตรานี้และเปลี่ยนแปลงบทลงโทษเพิ่มเติมจากเดิมที่กำหนดไว้ไม่เกิน 7 ปีให้เป็นขั้นต่ำ 3 สูงสุด 15 ปี ซึ่งมีผลบังคับใช้มาจนถึงปัจจุบัน

สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงว่าการฟ้องคดี 112 ได้อิทธิพลจากแนวทางหรือเจตนารมณ์ของผู้มีอำนาจทางการเมืองก็คือในช่วงปี 2561 ซึ่งสถิติชี้ให้เห็นว่าในช่วงปีนั้นการดำเนินคดีในมาตรานี้ลดน้อยลงอย่างมีนัยสำคัญ เป็นข้อสังเกต

¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2560, 6 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. 134 (40ก), 4.

ที่ตรงกันทั้งโดยไอโลว์²และศูนย์ทนายความสิทธิมนุษยชน³ ในส่วนที่ดำเนินการฟ้องร้องไปแล้วศาลได้ยกฟ้องหลายคดี ซึ่งรวมไปถึงบางคดีที่จำเลยรับสารภาพแล้วแต่ได้รับการยกฟ้อง บางคดียกฟ้องในมาตรา 112 แต่กลับใช้กฎหมายอื่นเพื่อดำเนินคดีและลงโทษแทน ในปีนั้นมีการนำระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดฉบับที่ 2 พ.ศ.2561 ลงวันที่ 15 มิ.ย. 2561⁴ ว่าด้วยการสั่งคดีอาญาที่ถือว่าไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน หรือจะมีผลกระทบต่อความปลอดภัย หรือความมั่นคงของชาติ หรือต่อผลประโยชน์อันสำคัญของประเทศมาใช้มีส่วนทำให้ในห้วงเวลาใกล้เคียงกันกว่าสองปีนั้นแทบไม่มีการฟ้องร้องใหม่ ๆ ในคดี 112

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ปี 2563 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันกลับมีการฟ้องร้องดำเนินคดีประเภทคดีหมิ่นประมาททางการเมืองเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะคดีตามมาตรา 112 ปราบฏการณ์นี้เกิดขึ้นหลังจากที่พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีกล่าวไว้ในถ้อยแถลงในฐานะนายกรัฐมนตรีเมื่อ 19 พ.ย. 2563 แสดงเจตนารมณ์ว่ารัฐบาลจะเอาจริงเอาจังกับผู้ชุมนุมทางการเมืองด้วยการใช้กฎหมายอย่างจริงจังทุกกรณี สถิติจำนวนการฟ้องร้องนี้ล้นไปกับภาพการเคลื่อนไหวแสดงออกทางการเมืองในห้วงระยะเวลาเดียวกันจากกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ต้องการการเปลี่ยนแปลงในสังคมและรัฐบาล ตลอดจนไปถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ ตัวเลขเมื่อกุมภาพันธ์ 2566 พบว่ามีการดำเนินคดีที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกทางการเมืองกว่า 1,180 คดี ในจำนวนนี้มีคดีที่เป็นการกล่าวหาตามมาตรา 112 อยู่กว่าสองร้อยคดี จากสถิติล่าสุดเมื่อวันที่ 6 เมษายน 2566 พบว่าสถิติคดีจากการแสดงออกและการชุมนุมทางการเมืองในข้อหาตามมาตรา 112 มีจำนวนกว่า 258 คดี มีประชาชนที่ถูกดำเนินคดีตามข้อหานี้น้อย

² ศูนย์ข้อมูลกฎหมายและคดีเสรีภาพโดยไอโลว์. (2561). พลิกโฉมการตีความ “มาตรา 112” ยกฟ้องตลอดปี 2561. สืบค้นจาก <https://freedom.law.or.th/blog/thechange112>.

³ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2566). สถิติผู้ถูกดำเนินคดีมาตรา 112 “หมิ่นประมาทกษัตริย์” ปี 2563-66. สืบค้นจาก <https://thhr2014.com/archives/23983>.

⁴ ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการสั่งคดีอาญาที่ไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน หรือจะมีผลกระทบต่อความปลอดภัยหรือความมั่นคงของชาติหรือต่อผลประโยชน์อันสำคัญของประเทศ(ฉบับที่2) พ.ศ.2561. (2561, 27 มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. 135 (44ก), 11-12.

237 คน ซึ่งถือเป็นจำนวนที่สูงมากหากเทียบกับในอดีต คดีเหล่านี้มักเกิดจากการชุมนุมปราศรัยและการโพสต์ข้อความออนไลน์ หากเทียบสัดส่วนกันแล้วจะพบว่าคดีที่เกิดจากการโพสต์และการแชร์ข้อความในโลกออนไลน์มีจำนวนที่สูงกว่ามาก นักกฎหมายอย่างกฤษฎางค์ นุตจรัสที่รับเป็นทนายให้กับผู้ต้องหาหลายรายในคดีตั้งข้อสังเกตไว้เช่นกันถึงความเชื่อมโยงของถ้อยแถลงของนายกรัฐมนตรีดังกล่าว

สาเหตุที่มีคดีในข้อหาตามมาตรา 112 จำนวนมากนั้น นักกฎหมายเชื่อว่าส่วนหนึ่งเพราะความง่ายในการริเริ่มคดี โดยเพียงมีผู้ใดก็ได้แจ้งความกล่าวโทษต่อพนักงานสอบสวนว่ามีหรือสงสัยว่ามีการกระทำความผิดมาตรา 112 เกิดขึ้น จะรู้ตัวผู้กระทำหรือไม่ก็ตาม พนักงานสอบสวนก็ต้องสืบสวนดำเนินคดีโดยที่ไม่จำกัดว่าผู้แจ้งจะต้องเป็นบุคคลที่เสียหายหรือไม่ สำหรับข้อความออนไลน์เมื่อผู้อ่านเปิดอ่านและพบเห็นข้อความ ณ ที่ใดก็ถือว่าที่นั่นเป็นที่เกิดเหตุและสามารถเป็นที่แจ้งเหตุได้ ทำให้การแจ้งความกล่าวโทษคดี 112 สามารถทำได้ทั่วราชอาณาจักร องค์ประกอบสองประเด็นนี้ทำให้เกิดสิ่งที่ตามมาคือการฟ้องร้องดำเนินคดีหลายคดีที่ถูกกล่าวหาอยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลจากพื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของผู้ถูกกล่าวหา เช่น อยู่ในจังหวัดเหนือสุดของประเทศแต่ต้องเดินทางไปพบเจ้าหน้าที่สอบสวนและถูกดำเนินคดีในจังหวัดใต้สุดของประเทศ เช่นนราธิวาส เป็นต้น

ปัญหาการประกันตัว การปล่อยตัวชั่วคราวกับเงื่อนไขพิเศษ

ตามกฎหมาย การประกันตัวและการปล่อยตัวชั่วคราวมีหลักการที่อ้างอิงจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุด โดยมีเนื้อความตามมาตรา 29⁵ วรรคสองที่บัญญัติว่า “ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” และวรรคสาม บัญญัติว่า “การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี” และวรรคท้าย บัญญัติว่า “คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาและจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้...” เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติข้างต้นแล้วจะเห็นว่าตามหลักของกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นกำหนดให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์และกำลังโต้แย้งข้อกล่าวหาของโจทก์อยู่

นรเศรษฐ์ นาหนองตูม ทนายความสิทธิมนุษยชนอธิบายเพิ่มเติมว่า ป.วิอาญา มาตรา 108/1 กำหนดเหตุผลที่ศาลจะไม่ให้ประกันตัวไว้ว่ามีทั้งหมด 5 ประการด้วยกัน คือเกรงว่าจะหลบหนี ไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน

⁵รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2560, 6 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. 134 (40ก), 9.

ก่อเหตุร้ายอันตรายประการอื่น หลักประกันไม่น่าเชื่อถือ ไปยุ่งเกี่ยวกับการพิจารณา
คดี การกำหนดเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการประกันตัวจะต้องรองรับเหตุผลเหล่านี้
นี้ เช่นกำหนดเงื่อนไขเพื่อป้องกันการหลบหนี เป็นต้น

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะกับคดี 112 พบว่าหลายคดีศาล
ไม่อนุญาตให้ประกันตัว แม้ว่าจะมีหลักทรัพย์หรือนายประกันพร้อม รวมทั้ง
ผู้ต้องหาหรือจำเลยทางการเมืองจำนวนมากไม่ได้มีพฤติกรรมที่จะหลบหนี
มีหน้าเข้าหลายคนแสดงออกอย่างชัดเจนว่าพร้อมที่จะต่อสู้คดีอย่างเต็มที่

“นักกฎหมายทุกคนรู้ว่าต้องให้ประกันตัวเป็นหลัก การไม่ให้ประกัน
ต้องเป็นข้อยกเว้นและไม่มีวิธีการใดจริง ๆ นอกจากให้เขาอยู่ในเรือนจำ เช่น
ถ้าบอกว่ากลัวเขาจะหลบหนี ตอนนี้มีเทคโนโลยีคือกำไลอิเอ็ม ถ้ามองว่าใส่
อิเอ็มไม่เพียงพอหรือมันไม่มีวิธีการใดเลยที่จะป้องกันการหลบหนีได้ก็คุมขังไว้”
นรเศรษฐ์ นาหนองตูม⁶

นอกจากนี้มีการที่ได้ประกันตัวแต่จะต้องยินยอมรับเงื่อนไขเพิ่มเติม
บางประการ เช่น เงื่อนไขกำหนดให้อยู่แต่ในบ้านวันละ 24 ชั่วโมงซึ่งเทียบเท่ากับการ
กักหรือคุมตัวไว้ที่บ้าน (house arrest) เงื่อนไขการติดกำไลอิเล็กทรอนิกส์
หรืออิเอ็ม (Electronic Monitoring - EM) เงื่อนไขการถูกจำกัดการเดินทาง
รวมถึงห้ามกระทำการในลักษณะหรือทำนองเดียวกันกับที่ถูกกล่าวหา เป็นต้น
ประเด็นเรื่องการตั้งเงื่อนไขเพิ่มเติมในการให้ประกันตัวตกเป็นเรื่องที่ถกเถียง
กันอีกเรื่องหนึ่ง

นรเศรษฐ์ให้ข้อมูลจากประสบการณ์การเป็นตัวแทนต่อสู้คดีของจำเลย
หลายรายว่า นอกจากตั้งเงื่อนไขการประกันตัวด้วยการใส่กำไลอิเอ็มแล้ว
มีหลายรายที่มีการกำหนดเงื่อนไขเพิ่มเติมด้วยการกำหนดเวลาออกนอกบ้าน
หรือห้ามออกจากบ้านควบคู่กันไปกับการใส่กำไลอิเอ็ม ซึ่งเขาเห็นว่า อันที่จริง
การติดกำไลอิเอ็มช่วยให้เจ้าหน้าที่สามารถติดตามตัวผู้สวมได้ตลอดเวลา

⁶ นรเศรษฐ์ นาหนองตูม, ทุนความสิทธิมนุษยชน, (3 กันยายน 2565), สัมภาษณ์

อยู่แล้ว อุปกรณ์ชิ้นนี้ส่งสัญญาณติดต่อกับศูนย์ควบคุมทำให้เจ้าหน้าที่ระบุพิกัดผู้ที่สวมได้ตลอดเวลา นอกจากนั้นเจ้าหน้าที่มีหมายเลขโทรศัพท์ติดต่อกับผู้สวม ทนายความ นายประกัน ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อแบตเตอรี่ของเครื่องใกล้หมดเจ้าหน้าที่สามารถติดต่อเพื่อเตือนให้ชาร์จแบตเตอรี่ได้ หรือหากมีอาการจะออกนอกสถานที่ที่กำหนดหรือจะทำผิดเงื่อนไขที่ตกลงไว้ก็สามารถติดต่อได้ หากติดต่อผู้สวมไม่ได้ก็สามารถติดต่อกับนายประกันหรือทนายความได้ แต่กระนั้นก็พบว่าศาลได้เพิ่มเงื่อนไขการห้ามออกนอกบ้านให้กับบางคนซึ่งทำให้เกิดความยุ่งยากเพิ่มขึ้นเพราะหลายคนต้องไปทำงานหรือไปเรียน ในความเห็นของการกำหนดเงื่อนไขให้กลับบ้านภายในเวลาที่กำหนดหรือห้ามออกนอกบ้านจึงสร้างอุปสรรคเพิ่มเติมโดยไม่จำเป็น

การตั้งเงื่อนไขห้ามออกนอกบ้านในลักษณะเช่นนี้ นักกฎหมายยืนยันว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีกฎหมายรองรับ ไม่เป็นไปตามหลักการที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญที่ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ และเชื่อว่าการห้ามในลักษณะเช่นนี้ไม่เกิดขึ้นกับคดีประเภทอื่นนอกจากคดีการเมืองเท่านั้น

ด้านภาวณิ ชุมศรี ทนายความศูนย์ทนายความสิทธิมนุษยชนยกตัวอย่างหลักปฏิบัติที่เกิดขึ้นในต่างประเทศว่า การติดกำไลอิเล็กทรอนิกส์ส่วนใหญ่มีเหตุผลเพื่อไม่ให้คนที่ทะเลาะหรือขัดแย้งกันเข้าใกล้กัน เช่นในกรณีที่จำเลยมีแนวโน้มว่าจะทำร้ายผู้หญิงมาโดยตลอดซึ่งทำให้ผู้หญิงหวาดกลัว ในระหว่างที่มีการฟ้องร้องกันนั้นศาลจึงอาจเกรงว่าจะมีการทำร้ายกันอีกจึงให้ติดกำไลอิเล็กทรอนิกส์เป็นการจำกัดบริเวณ เช่นให้อยู่เฉพาะในบ้านหรือห้ามเข้าพื้นที่บริเวณที่อีกฝ่ายหนึ่งอาศัยอยู่ เป็นต้น

นอกจากนี้ปัจจุบันยังมีการกำหนดเงื่อนไขในการให้ประกันตัวว่าห้ามมิให้ไปกระทำการใด ๆ ในลักษณะเดียวกันอีก เท่ากับว่าได้มีการตัดสินไปแล้วว่าการกระทำลักษณะเช่นนั้นถือเป็นความผิดและเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ หากกระทำความผิดก็จะถูกข้อหาละเมิดคำสั่งศาลทันที ทนายภาวณิชี้ว่าจากปรากฏการณ์ที่ผ่านมา

มามีกรณีศาลไม่ให้ประกันเพราะเกรงจะไปชุมนุมหรือไปพูดหรือโพสต์ในเรื่องเดิมอีก นอกจากนั้นยังมีเงื่อนไขอื่นเช่นห้ามวิพากษ์วิจารณ์ศาล ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่ไม่ปรากฏว่ามีกำหนดไว้ในกฎหมาย สิ่งที่ยกกฎหมายกำหนดมีเพียงเงื่อนไขที่จะไม่ให้ประกันตัวเท่านั้น

นักกฎหมายชี้ว่า สิ่งสำคัญที่จะต้องแยกแยะคือการชุมนุมไม่ถือเป็นความผิด แต่การใช้ความรุนแรงจึงจะถือได้ว่าเป็นความผิด เช่นหากมีการไปขว้างระเบิดขณะไปชุมนุมถือว่ากระทำความผิด แต่ไม่ใช่การไปชุมนุม การห้ามไม่ให้บุคคลไปชุมนุมทำให้พวกเขาไม่มีสิทธิที่จะไปแสดงออกหรือชุมนุมอีกทั้งที่สิทธิในอันที่จะชุมนุมถือว่าเป็นสิทธิที่สำคัญ ประชาชนควรจะสามารถรวมกลุ่มและเรียกร้องได้ และสำหรับนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน สิทธิอันนี้ไม่ใช่สิทธิที่จะละเมิดได้ การจะจำกัดสิทธิข้อย่อยแตกต่างจากกรณีที่ย่ำแย่กว่าเช่นในกรณีของผู้ที่มีประวัติในการฆ่าคน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ทำให้มีข้อกังขาได้ว่าหากได้ประกันตัวออกไปจะไปลงมือเช่นเดิมอีก หรือไม่ก็ไปแก้แค้นซึ่งถือว่าเป็นการละเมิดต่อชีวิต ขณะที่การชุมนุมไม่ใช่การละเมิดชีวิตใคร

“เท่ากับว่าศาลตีค่าการแสดงออกว่ามีความผิดร้ายแรงเท่ากับก่ออาชญากรรม ฆ่าคน ฆ่า หรือทำร้าย” ภาวิณี ชุมศรี

ภาวิณีระบุว่า ท้ายที่สุดแล้วการที่ศาลตั้งเงื่อนไขการประกันเช่นนี้จึงมีความหมายเท่ากับว่า การฟ้องร้อง เมื่อบวกกับเงื่อนไขการประกันตัว ได้ส่งผลให้มีการห้ามการกระทำเช่นนี้โดยปริยาย เช่นนี้จึงกลายเป็นว่าคดีที่เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกกลับถูกรีดรอนสิทธิมากกว่าคดีทั่วไป

ในประเด็นเรื่องของการใช้สิทธินั้น นักกฎหมายสิทธิมนุษยชนหลายคนให้ความเห็นว่า การใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่ไม่ได้ใช้ความรุนแรงไม่ควรถูกมองเป็นความผิดร้ายแรงจนถึงขั้นทำให้มีการวางเงื่อนไขหลายประการตามมาซึ่งยิ่งทำให้เกิดการจำกัดเสรีภาพเพิ่มมากขึ้นไปอีก

คำถามถึงการตีความตัวบทกฎหมาย

นักกฎหมายสิทธิมนุษยชนหลายรายตั้งคำถามถึงขอบเขตความหมายของคำว่า “หมิ่นประมาท” “อาฆาตมาดร้าย” ที่บัญญัติไว้ในตัวบทกฎหมาย หลายคนเห็นว่าคำเหล่านี้มีความหมายที่ไม่ชัดเจนและทำให้เกิดการตีความที่กว้าง ขึ้นอยู่กับการใช้วิจารณ์และดุลพินิจของศาลว่าจะตีความว่าเป็นการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริต หรือเป็นการแสดงการดูหมิ่นอาฆาตมาดร้าย

กรณีตัวอย่างที่น่าสนใจคือกรณีของเพชร ธนกร เยาวชนนักกิจกรรม อายุ 19 ปีซึ่งถูกดำเนินคดีข้อหามาตรา 112 จากการปราศรัยในระหว่างการชุมนุมบริเวณลานพระบรมราชานุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราชที่วงเวียนใหญ่ เมื่อวันที่ 6 ธ.ค. 2563 คดีนี้เป็นคดีหมายเลขดำที่ ยชอ. 109/2564 เอกสารคำฟ้องบรรยายว่าคำปราศรัยของธนกรโดยสรุปกล่าวถึงการปกครองของไทยว่าไม่ไ้ระบอบประชาธิปไตยแต่เป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รวมทั้งกล่าวถึงบทบาทของกษัตริย์กับรัฐประหาร พร้อมกับเรียกร้องให้ปฏิรูปประเทศ อัยการระบุว่าคำปราศรัยดังกล่าวไม่ได้เป็นการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริต แต่เป็นการใส่ความพระมหากษัตริย์ในรัชกาลปัจจุบันในประเด็นเรื่องการปฏิบัติตามกฎหมาย รวมไปถึงเป็นการใส่ความพระราชบิดาของพระองค์ในประเด็นเกี่ยวกับเรื่องรัฐประหาร ถือเป็นการเท็จ จาบจ้วง ล่วงเกิน ดูหมิ่น ใส่ความ หมิ่นประมาท หรือแสดงความอาฆาตมาดร้าย น่าจะทำให้พระองค์เสื่อมเสียพระเกียรติ ถูกดูหมิ่นเกลียดชังจากบุคคลที่สาม⁷

ในการต่อสู้คดี ธนกรและที่ปรึกษาทางกฎหมายยึดแนวทางว่าถ้อยคำดังกล่าวไม่เข้าองค์ประกอบความผิดตามมาตรา 112 เนื่องจากมีลักษณะสำคัญ 2 ประการคือ หนึ่ง ถ้อยคำปราศรัยเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ในประเด็นที่สังคมทั่วไปต่างหยิบยกมาวิพากษ์วิจารณ์กัน และสอง ถ้อยคำปราศรัยไม่ได้กล่าวจำเพาะเจาะจงถึงกษัตริย์พระองค์หนึ่งพระองค์ใด

⁷ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2565). จับตา! คำพิพากษาคดี 112 “เพชร ธนกร” คดีแรกของศาลเยาวชนฯ เหตุปราศรัย ‘มีอบ6ธันวาคม63 ลานพระเจ้าตากฯ วงเวียนใหญ่’. สืบค้นจาก <https://thir2014.com/archives/50795>.

ในคดีนี้ ศาลมีคำพิพากษาออกมาว่าจำเลยมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ให้จำคุก3ปี แต่ลดโทษกึ่งหนึ่งเพราะเป็นเยาวชน ในคำพิพากษาบรรยายถึงมาตรา 6 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่บัญญัติว่า “องค์พระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะผู้ใดจะละเมิดมิได้ ผู้ใดจะกล่าวหาหรือฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในทางใด ๆ มิได้”⁸

การนำมาตรา 6 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาประกอบการพิจารณาในลักษณะนี้ นักกฎหมายสิทธิมนุษยชนชี้ว่า เป็นการแสดงออกของศาลยุติธรรมว่าสถานะและพระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์คือเป็นที่เคารพสักการะผู้ใดจะละเมิดไม่ได้ สถานะนี้ปกป้องครอบคลุมทั้งในเรื่องการห้ามดูหมิ่น หมิ่นประมาท อาฆาตมาดร้าย สถานะการเป็นที่เคารพสักการะปกป้องจากการล้อเลียน แม้กระทั่งการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริตก็อาจถูกตีความได้ว่าไม่เคารพสักการะและอาจเข้าข่ายเป็นการดูหมิ่น และหมิ่นประมาทได้

กรณีของธนกร ศาลเห็นว่าเข้าองค์ประกอบความผิดตามมาตรา 112 โดยให้เหตุผลว่าการที่บุคคลใดที่อยู่ในฐานะที่ต่ำกว่าพระมหากษัตริย์ ผู้ซึ่ง ตามมาตรา 6 แห่งรัฐธรรมนูญ เป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดไม่ได้ และกระทำการฝ่าฝืนหรือใช้เสรีภาพในการพูดตามรัฐธรรมนูญไปกระทบต่อสถานะดังกล่าว ถือว่าเป็นบุคคลที่ “ขาดจิตสำนึกที่ดีและไม่รู้จักว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควรในการแสดงออกวิพากษ์วิจารณ์” กรณีดังกล่าวจึงก่อให้เกิดคำถามขึ้นว่า ขอบเขตความหมายของคำว่า หมิ่น หมิ่นประมาท อาฆาตมาดร้าย ตามมาตรา 112 นั้นจะสิ้นสุดที่ใด

⁸ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2566). อ่านคำพิพากษาคดี ม.112 ของ “เพชร ธนกร” ในฐานคำพิพากษาของศาลในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์. สืบค้นจาก https://thlr2014.com/archives/53320#_ftn17.

⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2560, 6 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. 134 (40ก), 4.

ศาลเยาวชนฯ พิพากษา จำคุก 3 ปี คดี ม.112 'เพชร ธนกร' เหตุปราศรัยวิจารณ์สถาบันกษัตริย์
ที่มาจาก : สำนักข่าวประชาไท

เรื่องนี้ทำให้มีคำถามว่า คดีในมาตรา 112 อันถือเป็นคดีประเภทหมิ่นประมาทนั้น ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถต่อสู้ได้หรือไม่ว่าเป็นการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริต ข้อยกเว้นของคดีหมิ่นประมาทที่ยอมให้มีการแสดงความคิดเห็นที่เป็นการกระทำโดยสุจริตหรือเพื่อประโยชน์สาธารณะนั้นในที่สุดแล้วยังคงเป็นข้อยกเว้นที่รับฟังได้หรือไม่ในกรณีของกฎหมายมาตรา 112

ทนายทฤษฎา นุตจรส์ชี้ว่าจากประสบการณ์พบว่าเป็นเรื่องยากมากในอันที่จะต่อสู้ในชั้นศาลสำหรับกรณีเหล่านี้ เขาพบว่าข้อยกเว้นปกติที่มีความผิดฐานหมิ่นประมาทไม่สามารถใช้ได้กับคดีหมิ่นประมาท 112 เพราะศาลถือว่าคดีนี้เป็นคดีประเภทความมั่นคงซึ่งการตีความขึ้นอยู่กับศาล แม้ว่าจะเป็นเรื่องจริงก็ยิ่งถือว่าผิดได้เพราะศาลยึดตามมาตรา 6 ของรัฐธรรมนูญที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในตำแหน่งประมุขของรัฐผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้¹⁰

อีกประการหนึ่งคือประเด็นเรื่องการตีความของศาลยุติธรรมต่อคำว่า “พระมหากษัตริย์” ตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของคดีเพชร ธนกรมีนัยของการขยายความ “พระมหากษัตริย์” ในมาตรา 112 นอกจากให้หมายถึงพระมหากษัตริย์ปัจจุบัน ยังรวมถึงอดีตพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ ดังนั้นกรณีของเพชร ธนกร ที่กล่าวพาดพิงถึงพระมหากษัตริย์ในอดีตอย่างรัชกาลที่ 9 ศาลเห็นว่าเป็นการกระทำที่หมิ่นประมาทหรือดูหมิ่นพระมหากษัตริย์รัชกาลปัจจุบันด้วย

¹⁰ ทฤษฎา นุตจรส์. หมายความสิทธิมนุษยชน. (18 ตุลาคม 2565). สัมภาษณ์

จากแนวทางของคำตัดสินดังกล่าวที่ดีความว่า กฎหมายมาตรา 112 คุ้มครองครอบคลุมถึงกษัตริย์ทุกพระองค์โดยให้เหตุผลว่าบุคคลใดที่ดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์ถือเป็นพระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขของรัฐไปตลอดกาลนั้น ก่อให้เกิดคำถามตามมาอีกหลายประการรวมถึงปัญหาในเชิงตัวบทกฎหมาย เช่นการตีความนี้จะครอบคลุมไปยังยุคสมัยที่ขอบเขตอำนาจทางการเมืองการปกครองยังไม่เป็นเช่นปัจจุบันหรือไม่และอย่างไร

อนึ่ง ในบทบัญญัติที่ว่า “องค์พระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะผู้ใดจะละเมิดมิได้ ผู้ใดจะกล่าวหาหรือฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในทางใด ๆ มิได้” นั้น อันที่จริงแล้วมีคดีความที่เกี่ยวพันกับประเด็นนี้กล่าวคือเคยมีผู้ฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในอดีต แต่การพิสูจน์ในเรื่องดังกล่าวนี้กลับมีปัญหา ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

จำเลยในคดีไม่มีสิทธิต่อสู้เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์อย่างเต็มที่

อีกหนึ่งปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหา สืบเนื่องมาจากกระบวนการการดำเนินคดีคือจำเลยในคดีไม่มีสิทธิเต็มที่ในการต่อสู้เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์

จากคำบอกเล่าของทนายความที่ทำคดีกลุ่มคดีหมิ่นประมาททางการเมืองโดยเฉพาะข้อหาตามมาตรา 112 พวกเขาให้ความเห็นว่าในทางปฏิบัติจะพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีกลุ่มนี้มีข้อจำกัดในการต่อสู้คดี ประเด็นสำคัญคือในบางกรณีทนายความไม่สามารถเอาหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับข้อกล่าวหาของอัยการในฐานะโจทก์หรือแม้แต่ข้อแก้ต่างของจำเลยเองมาพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของจำเลยได้ ยกตัวอย่างกรณีคดีชุมนุม 19 กันยาทางอำนาจคืนราษฎร ช่วงวันที่ 19-20 กันยายน 2563 ซึ่งมีจำเลย 22 คน อัยการสั่งฟ้องในหลายข้อหา และหนึ่งในนั้นมีข้อหาตามมาตรา 112 ซึ่งมาจากเนื้อหาการกล่าวปราศรัยสนับสนุนข้อเสนอปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ 10 ข้อ ส่วนหนึ่งของเนื้อหาความปราศรัยมีการยกตัวอย่างคดีที่รัชกาลที่ 7 และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ถูกกระทรวง

การคลังเป็นโจทก์ฟ้องร้องเพื่อเรียกคืนทรัพย์สินที่กระทรวงเห็นว่าเป็นทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และถูกโอนไปเป็นส่วนพระองค์โดยไม่มีอำนาจ ในคดีหมายเลขแดงที่ 278/2482 ของศาลแพ่ง เรื่องนี้ได้รับการหยิบยกขึ้นมาเพื่อพิสูจน์ว่าก่อนหน้านี้ก็เคยมีการฟ้องร้องพระมหากษัตริย์มาแล้ว คดีนี้ในการนัดสืบพยานครั้งแรกทนายความระบุว่ามิเอกสารและหลักฐานพยานอยู่ที่ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา และได้ร้องขอให้ศาลออกหมายเรียกพยานเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคดีดังกล่าวเพื่อนำไปพิสูจน์ข้อเท็จจริงของคำปราชัยที่จำเลยถูกกล่าวหาว่ากล่าวข้อความอันเป็นเท็จ อย่างไรก็ตามศาลมีคำสั่งไม่ออกหมายเรียกให้ โดยระบุว่ายังไม่ทราบว่าจะเกี่ยวข้องกับคดีหรือไม่ และให้สืบพยานไปก่อนเพื่อพิจารณาในภายหลัง แม้ทนายความและจำเลยยืนยันว่าจำเป็นต้องใช้ในการถามค้านพยานฝ่ายโจทก์ก็ตาม¹¹ ต่อมาทนายในคดีได้ยื่นคำร้องต่อศาลอีกครั้งโดยกล่าวถึงปัญหาอุปสรรคในการขอเอกสารมาประกอบการต่อสู้คดีของจำเลย ศาลจึงออกหมายเรียกคำฟ้อง คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ และคำเบิกความพยานโจทก์ให้ในภายหลัง¹²

ในคดีเดียวกันนี้ วันเกิดเหตุยังมีการปราชัยถึงงบประมาณประจำปีของสถาบันพระมหากษัตริย์และข้อมูลการเดินทางไปต่างประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วย ทนายความได้ร้องขอให้ศาลออกหมายเรียกข้อมูลการเดินทางเข้าออกประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ 13 ต.ค.2559 - 20 ก.ย.2563 จากทั้งสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองและการบินไทย รวมถึงข้อมูลการใช้จ่ายงบประมาณส่วนพระองค์ประจำปีงบประมาณ 2563 และข้อมูลการใช้จ่ายงบประมาณของสำนักทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ตั้งแต่ปี 2560-2564 เพื่อพิสูจน์ประเด็นที่จำเลยพูดถึงการใช้งบประมาณแผ่นดิน และการโอนทรัพย์สิน

¹¹ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2565). เพนกวิ้น-อานนท์-รุ่ง-ไมค์ ยื่นเอกสารคดี กท. การคลังฟ้อง ร.7-งบ สนง.ทรัพย์สิน-เอกสารเดินทาง ร.10 เพื่อใช้ต่อสู้คดีชุมนุม 19 กันยา. สืบค้นจาก <https://thhr2014.com/archives/40796>.

¹² ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2565). คดีชุมนุม 19 กันยา ศาลออกหมายเรียกเอกสารคดีกท. การคลังฟ้อง ร.7' แต่ไม่ออกหมายเรียกเอกสารเดินทาง ร.10-งบ สนง.ทรัพย์สินฯ. สืบค้นจาก <https://thhr2014.com/archives/44547>.

ส่วนพระมหากษัตริย์ไปเป็นทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ รวมถึงประเด็นการประทับ
อยู่ในประเทศเยอรมนีขณะครองราชย์และในวันเกิดเหตุในคดีนี้

อย่างไรก็ตาม ศาลมีคำสั่งยกคำร้องขอออกหมายเรียกพยานเอกสาร
ส่วนดังกล่าวโดยให้เหตุผลที่สรุปได้ว่า เป็นข้อมูลข่าวสารของราชการที่อาจ
ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสถาบันพระมหากษัตริย์และจะเปิดเผยไม่ได้ ตาม
พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 มาตรา 14 จึงไม่อาจออกหมาย
เรียกให้ได้ และหากจำเลยติดใจเรื่องการเดินทาง ก็ให้เป็นหน้าที่ของโจทก์ใน
การพิสูจน์¹³พร้อมทั้งชี้ว่าตามมาตรา 112 นั้น จำเลยมีความผิดไม่ว่าสิ่ง
จำเลยพูดจะเป็นเรื่องจริงหรือไม่ก็ตาม ทนายจำเลยได้แถลงต่อศาลว่าแม้การ
ต่อสู้คดีในมาตรา 112 ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่าสิ่งที่พูดเป็นความจริงหรือไม่ แต่
คดีนี้ยังมีพ่วงข้อหาตามมาตรา 116 ซึ่งองค์ประกอบความผิดของมาตราดัง
กล่าวมีการยกเว้นการแสดงความคิดเห็นหรือติชมโดยสุจริตเอาไว้ว่าสามารถ
ทำได้ หากจำเลยแสดงความคิดเห็นโดยสุจริตก็จะเป็นความผิด ดังนั้นพยาน
เอกสารดังกล่าวจึงมีความสำคัญอย่างมากในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของจำเลย
ข้อมูลล่าสุด ณ วันที่เริ่มเนื้อหาคู่มือนี้ ทนายความในคดีระบุว่าศาลยังคงไม่
เรียกพยานหลักฐานให้โดยให้เหตุผลว่าเป็นเรื่องที่สามารถพิจารณาจากเจตนา
ได้ จากการนิข้างต้นจะเห็นได้ว่า การต่อสู้ของจำเลยเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ยัง
คงมีปัญหาอยู่อีกมากจากข้อจำกัดบางประการที่เพิ่มเติมเข้ามา

¹³ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2565). คดีชุมนุม 19 กันยา ศาลออกหมายเรียกเอกสารคดี'กท.
การคลังฟ้อง ร.7' แต่ไม่ออกหมายเรียกเอกสารเดินทาง ร.10-งบ สนง.ทรัพย์สินฯ. สืบค้นจาก <https://tlhr2014.com/archives/44547>.

คดีตามมาตรา 116

ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 116 บัญญัติไว้ว่า

“ผู้ใดกระทำให้ปรากฏแก่ประชาชนด้วยวาจา หนังสือหรือวิธีอื่นใด อันมิใช่เป็นการกระทำภายในความมุ่งหมายแห่งรัฐธรรมนูญ หรือมิใช่เพื่อแสดงความคิดเห็นหรือติชมโดยสุจริต

(1) เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกฎหมายแผ่นดินหรือรัฐบาล โดยใช้กำลังข่มขืนใจ หรือใช้กำลังประทุษร้าย

(2) เพื่อให้เกิดความปั่นป่วนหรือกระด้างกระเดื่องในหมู่ประชาชนถึงขนาดที่จะก่อความไม่สงบขึ้นในราชอาณาจักร หรือ

(3) เพื่อให้ประชาชนล่วงละเมิดกฎหมายแผ่นดิน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี”

มาตรา 116 เป็นบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการยุยงปลุกปั่นให้เกิดความกระด้างกระเดื่องสร้างความไม่สงบ ที่ผ่านมามักจะไม่พบการดำเนินคดีในข้อหา มาตรา 116 มากนักเว้นแต่ช่วงรัฐประหารปี 2557 ซึ่งมีการดำเนินคดีในข้อหา มาตรา 116 โดยเชื่อมโยงเป็นคดีความมั่นคง คดีจำนวนหนึ่งเป็นคดีที่เกิดจากการวิพากษ์วิจารณ์พลเอกประวิตร วงษ์สุวรรณ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาและรัฐบาล รวมไปถึงการเรียกร้องให้มีการเลือกตั้ง สถิตียอดคดีในข้อหาตามมาตรา 116 ตั้งแต่ 22 พฤษภาคม 2557 ถึง 26 ธันวาคม 2562 มีผู้ถูกดำเนินคดีอย่างน้อย 130 ราย¹⁴ แต่เมื่อเทียบกับสถิติของคดีดังกล่าว หลังจากวันที่ 18 กรกฎาคม 2563 เป็นต้นมาจนถึง 28 กุมภาพันธ์ 2566 จำนวนคดีตามมาตรา 116 ยังคงมีเพียง 40 คดี¹⁵ ซึ่งอาจพูดได้ว่าการดำเนินคดีในข้อหา มาตรา 116 ส่วนใหญ่กระทำกันในช่วงรัฐประหารปี 2557 และในระยะต่อมาเริ่มลดลง

¹⁴ ศูนย์ข้อมูลกฎหมายและคดีเสรีภาพโดยไอลอร์. (2562). Thailand Post Election Report: ม.116 “ยุยงปลุกปั่น” อารูธทางการเมืองและสิ่งทดแทน ม.112. สืบค้นจาก <https://freedom.ilaw.or.th/node/767>.

¹⁵ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2566). กุมภาพันธ์ 2566: จำนวนผู้ถูกดำเนินคดีทางการเมือง ยอดรวม 1,895 คน ใน 1,180 คดี. สืบค้นจาก <https://tlhr2014.com/archives/54029>.

คดีตามกฎหมายคอมพิวเตอร์

คดีที่เกิดจากความผิดตาม พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 หรือที่เรียกกันสั้นๆว่าพ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ฯที่ถือได้ว่าเป็นคดีทางการเมืองนั้น มักจะเป็นคดีความตามความผิดในมาตรา 14 ซึ่งเนื้อความของกฎหมายบัญญัติไว้ว่า

“มาตรา 14 ผู้ใดกระทำความผิดที่ระบุไว้ดังต่อไปนี้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

(1) โดยทุจริต หรือโดยหลอกลวง นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ที่บิดเบือนหรือปลอมไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน หรือข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ประชาชน อันมิใช่การกระทำความผิดฐานหมิ่นประมาทตามประมวลกฎหมายอาญา

(2) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายต่อการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ ความปลอดภัยสาธารณะ ความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ หรือโครงสร้างพื้นฐานอันเป็นประโยชน์สาธารณะของประเทศ หรือก่อให้เกิดความตื่นตระหนกแก่ประชาชน

(3) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ใดๆ อันเป็นความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรหรือความผิดเกี่ยวกับการก่อการร้ายตามประมวลกฎหมายอาญา

(4) นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ใดๆ ที่มีลักษณะอันลามกและข้อมูลคอมพิวเตอร์นั้นประชาชนทั่วไปอาจเข้าถึงได้

(5) เผยแพร่หรือส่งต่อซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์โดยรู้อยู่แล้วว่าเป็นข้อมูลคอมพิวเตอร์ตาม (1) (2) (3) หรือ (4)”

การใช้กฎหมายคอมพิวเตอร์มาตรา 14 มีลักษณะที่น่าสนใจ ประการแรกคือก่อนหน้าปี 2560 พบว่ามีการแจ้งความร้องทุกข์เอาผิดตามพ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ฯ ในข้อหาหมิ่นประมาท¹⁶ โดยอาศัยความตามมาตรา 14 วรรค 1 ซึ่งเดิมที่มีเนื้อหาที่ต่างออกไป กล่าวคือระบุไว้ว่าการนำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ปลอม ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วนหรือข้อมูลคอมพิวเตอร์ อันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือประชาชน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ จะเห็นว่าอัตราโทษนี้ค่อนข้างสูงคือจำคุกได้ถึง 5 ปี สูงยิ่งกว่าความผิดหมิ่นประมาทตามประมวลกฎหมายอาญาที่กำหนดไว้ในมาตรา 326, 328 ที่มีโทษจำคุกไม่เกินสองปี ต่อมาเกิดปรากฏการณ์การใช้กฎหมายคอมพิวเตอร์ มาตรา 14 (1) นี้ฟ้องร้องกันเป็นคดีหมิ่นประมาทจากเนื้อหาออนไลน์หลายคดี ทำให้ผู้เกี่ยวข้องเห็นว่าเป็นการใช้กฎหมายที่ขัดกับเจตนารมณ์ของกฎหมายซึ่งมุ่งป้องปรามการกระทำที่เป็นอาชญากรรมทางไซเบอร์เพื่อรักษาความสงบสุขของสังคม ในขณะที่ความผิดฐานหมิ่นประมาทต่อบุคคลไม่ถือว่าเป็นภัยความมั่นคงหรือความสงบสุขของประชาชน จึงได้มีการแก้ไขเนื้อหาของมาตรา 14(1) เสียใหม่จนกลายเป็นข้อความตามที่เห็นข้างต้น¹⁷

การเชื่อมโยงการดำเนินคดีตามมาตรา 112 มาตรา 116 และพ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ฯ

ลักษณะการใช้กฎหมายคอมพิวเตอร์ที่มีส่วนในคดีสิทธิและคดีทางการเมืองคือการใช้มาตรานี้ควบคู่ไปกับมาตรา 112 และ 116 บทบัญญัติที่นำมาใช้กันคือมาตรา 14(3) ที่ระบุฐานความผิดว่าคือการ “นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ใดๆ อันเป็นความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรหรือความผิดเกี่ยวกับการก่อการร้ายตามประมวลกฎหมายอาญา”

¹⁶ LAW. (2559). ร่างแก้ไขพ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ “ตั้งคณะกรรมการปิดเว็บแม่ไม่ผิดกฎหมาย”. สืบค้นจาก <https://ilaw.or.th/node/4092?fbclid=IwAR2ztFoEUAHDK0E2YP0bGoGwU8TjYey3Bn6Ub-WeFh9gWLOYXXrwLAzn5AU>.

¹⁷ LAW. (2561). พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ 2560: กฎหมายใหม่แต่ยังถูกใช้ปิดปากเหมือนเดิม. สืบค้นจาก <https://ilaw.or.th/node/4901>.

ความผิดตามบทบัญญัตินี้ถือว่าเป็นความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงเช่นเดียวกับมาตรา 112 และ 116 ซึ่งเป็นความผิดที่กำหนดไว้ในหมวดความมั่นคง ดังนั้นมาตรา 14(3) จึงมักถูกนำมาใช้ในคดีความมั่นคง ในหลายครั้งจะพบว่า มีการแจ้งข้อกล่าวหาตามมาตรา 14(3) ควบคู่ไปกับมาตรา 112 และ/หรือ 116 เพราะถือว่ามืองค์ประกอบความผิดอันเดียวกัน จึงทำให้มีการดำเนินคดีหลายข้อหาจากการกระทำเดียว เช่นเมื่อบุคคลใดโพสต์ข้อความที่เป็นความผิดเกี่ยวกับความมั่นคง ไม่ว่าจะเป็นการหมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ตามมาตรา 112 หรือถือว่าเป็นการทำให้เกิดความปั่นป่วนกระด้างกระเดื่องในหมู่ประชาชนจนจะก่อให้เกิดความไม่สงบตามมาตรา 116 การโพสต์นั้นถือเป็นการนำเอาข้อมูลเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ ทั้งหมดนี้จะเข้าองค์ประกอบตามเงื่อนไขของมาตรา 14(3) ของพร.บ.คอมพิวเตอร์ฯโดยทันที

สำหรับการดำเนินคดีในลักษณะนี้ที่ได้รับความสนใจจากสาธารณะค่อนข้างมาก ยกตัวอย่างได้เช่น กรณีของนายธนเนตร อนันตวงษ์ ซึ่งถูกฟ้องร้องจากการโพสต์ข้อความวิจารณ์คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) บนเฟซบุ๊กส่วนตัวเมื่อปี 2558 ในข้อหา “ยุยงปลุกปั่น” ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 116 และพ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 ตามมาตรา 14(3) นายธนเนตรถูกควบคุมตัวในเรือนจำก่อนจะมีการตัดสินเป็นระยะเวลา 3 ปี 10 เดือน คดีนี้ศาลมีคำสั่งให้ยกฟ้อง กรณีของนายธนเนตร อนันตวงษ์เป็นตัวอย่างหนึ่งในกรณีที่มีการดำเนินคดีมาตรา 116 ควบคู่ไปกับมาตรา 14(3) ของพ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ

ยังมีคดีที่สืบเนื่องมาจากการโพสต์เฟซบุ๊กเรื่อง “ลอยกระทงขับไล่เผด็จการ” ซึ่งมีใจความวิพากษ์วิจารณ์พลเอกประวิตร วงษ์สุวรรณและพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา มีการดำเนินคดีกับประชาชน 3 คนรวม 3 คดีด้วยกันโดยใช้เหตุผลว่าการโพสต์ข้อความและภาพในลักษณะกิจกรรมลอยกระทงดังกล่าวมีเจตนาถึงขั้นขับไล่คสช.และเห็นว่ามีข้อความที่เข้าข่ายเป็นการยุยงปลุกปั่น

คดีนี้ศาลมีคำสั่งยกฟ้องโดยให้เหตุผลว่าการกระทำดังกล่าวเป็นเพียงการคัดค้านตัวบุคคลที่เข้าสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ส่วนการชักชวนประชาชนออกไปร่วมประเพณีลอยกระทงก็เป็นการกระทำเพื่อให้มีการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธอันเป็นสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ เชื่อว่าผู้โพสต์ไม่ได้มีเจตนาเป็นพิเศษจะให้ประชาชนล่องละเมิดกฎหมายและเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง

อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีมีการฟ้องร้องตามมาตรา 14(3) เดี่ยว ๆ โดยไม่ตั้งข้อหาตามหมวดความมั่นคงหรือหมวดก่อการร้ายตามประมวลกฎหมาย ทำให้มีการตั้งข้อสังเกตว่ามีการใช้มาตราดังกล่าวเพื่อฟ้องปิดปากประชาชนในการแสดงความคิดเห็นถึงสถาบันกษัตริย์แทนที่มาตรา 112 และ 116 หรือไม่ดังเช่นคดี ของนายสนธยา (สงวนนามสกุล) ที่ถูกตั้งข้อหาตาม พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ มาตรา 14(3) จากการทวิตภาพถ่ายพระบรมฉายาลักษณ์รัชกาลที่ 10 ที่ถูกพ่นสีสเปรย์เป็นข้อความอยู่ใต้ฐานภาพพร้อมข้อความประกอบว่า “พืดยากกลางคະ” คดีนี้ศาลมีคำสั่งยกฟ้องโดยวินิจฉัยว่าโจทก์ต้องบรรยายฟ้องให้ชัดแจ้งว่าข้อมูลที่จำเลยนำเข้าสู่วระบบคอมพิวเตอร์เป็นความผิดฐานใด เนื่องจากความผิดตาม พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ มาตรา 14(2) และ 14(3) เป็นความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงในราชอาณาจักร ซึ่งมีกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญาตั้งแต่มาตรา 107 ถึง มาตรา 112 โดยแต่ละวรรคมีฐานความผิดที่แตกต่างกัน¹⁸ กรณีนี้เป็อีกกรณีหนึ่งที่ทำให้มีคำถามว่าอาจมีการใช้มาตรา 14(3) มาตั้งข้อหาหมิ่นประมาทได้โดยที่ไม่ต้องใช้ประมวลกฎหมายอาญาใช่หรือไม่

มาตรา 14(2) เป็นอีกมาตราหนึ่งของพ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯที่มีการนำมาใช้มาก เนื้อความของวรรคนี้ระบุการกระทำที่เป็นฐานความผิดว่าเป็นการ

“นำเข้าสู่วระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายต่อการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ ความปลอดภัยสาธารณะ ความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ หรือ

¹⁸ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2566). ยกฟ้องคดี พ.ร.บ.คอมฯ “สนธยา-ประชาชนอีกราย” ศาลชี้โจทก์ไม่บรรยายว่าข้อมูลที่นำเข้าเป็นความผิดฐานใด ไม่ชอบด้วยป.วิ. อาญา ไม่ปรากฏว่ารู้ถูกต้อง. สืบค้นจาก <https://thtr2014.com/archives/52832>.

โครงสร้างพื้นฐานอันเป็นประโยชน์สาธารณะของประเทศ หรือก่อให้เกิดความ
ดินตระหนกแก่ประชาชน”

จากเนื้อความในมาตรา 14(2) เห็นชัดว่าข้อมูลที่น่าเข้าสู่ระบบที่ถือว่าเป็น
ความผิดนั้นจะต้องเป็นเท็จเท่านั้นจึงจะเข้าเงื่อนไขตามมาตรา 14 ซึ่งถือว่า
ต่างกับข้อหาหมิ่นประมาทอื่น ๆ ที่แม้ข้อมูลจะเป็นความจริงก็อาจเป็นการหมิ่น
ประมาทได้ ตามกฎหมายกำหนดโทษว่า หากเป็นการนำเข้าสู่ข้อมูลเท็จสู่ระบบ
คอมพิวเตอร์จะต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี แต่หากเป็นการเผยแพร่ส่งต่อ
ข้อความที่เป็นเท็จมีระวางโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี

ข้อมูลจากศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน ตั้งแต่ปี 2563 ถึง 2566
แสดงว่า ในปัจจุบันมีจำนวนคดีการเมืองที่ถูกตั้งข้อหาตามพ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ
มาตรา 14 อยู่ทั้งหมด 182 คดี¹⁹ ถือเป็นจำนวนที่สูงมากเกือบเทียบเท่าจำนวน
คดีมาตรา 112 ทั้งนี้บางคดีที่มีการตั้งข้อหาเป็นคดีหมิ่นประมาทตามพ.ร.บ.
คอมพิวเตอร์ฯ มักได้รับการยกฟ้องเนื่องจากการหมิ่นประมาทไม่เข้าองค์ประกอบ
ความผิดพ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฉบับปัจจุบันดังได้กล่าวมาแล้ว²⁰

แฮร์หรือส่งต่อก็โดนได้ด้วย

การเอาผิดตามข้อหาตามมาตรา 112 มาตรา 116 โดยผ่านการ
ใช้พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์นั้น ไม่ได้จำกัดอยู่ที่ตัวผู้โพสต์ข้อความหมิ่นประมาทนั้น
เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงผู้ที่เผยแพร่ ส่งต่อ หรือแชร์ข้อความนั้นๆ ด้วย
กล่าวคือบุคคลที่แชร์โพสต์จะถูกดำเนินคดีได้

นักกฎหมายชี้ว่า ในทางกฎหมายถือว่าการโพสต์หรือการแชร์ไม่
แตกต่างกันเพราะหมายถึงการทำให้ข้อความปรากฏต่อสาธารณะเช่นเดียวกัน
หากข้อความนั้นๆ เปิดช่องให้เอาผิดได้ การแชร์ข้อความนั้นๆ ก็ถือว่าเป็น

¹⁹ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2566). กุมภาพันธ์ 2566: จำนวนผู้ถูกดำเนินคดีทางการเมือง
ยอดรวม 1,895 คน ใน 1,180 คดี. สืบค้นจาก <https://thhr2014.com/archives/54029>.

²⁰ ศูนย์ข้อมูลกฎหมายและคดีเสรีภาพโดยไอลอร์. (2563). วิเคราะห์อย่างเท่าทัน ทำความเข้าใจ
กฎหมายพื้นฐาน หมิ่นประมาท-พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ. สืบค้นจาก <https://freedom.ilaw.or.th/node/818>.

ความผิดด้วยเพราะเป็นการเผยแพร่ต่อ เว้นเสียแต่ว่าในการแชร์นั้นบุคคลที่แชร์ ไม่ทราบว่าเป็นเท็จจริงคืออะไรและไม่ทราบว่าโพสต์นั้นมีความผิด เช่น บุคคล นั้นอาจมองว่าเป็นข่าวๆ หนึ่งจึงแชร์ไปตามปกติวิสัย ไม่ได้ทราบว่าเนื้อหาของ ข่าวอาจไม่ถูกต้องหรือมีความผิด นอกจากนั้นยังมีมูลเหตุบางประการที่ถือได้ ว่าการโพสต์ การแชร์หรือส่งต่อใดๆเป็นข้อยกเว้น เช่นเห็นว่าเป็นประโยชน์ ต่อสาธารณะหรือเป็นการกระทำโดยสุจริต เป็นต้น

นักกฎหมายตั้งข้อสังเกตว่า หลายคดีที่ถูกฟ้องร้องเกิดจากการ แชร์โพสต์จากเพจหรือบุคคลที่ถูกจับตา หรือร่วมแชร์โพสต์ที่มีผู้แชร์จำนวนมาก เหล่านี้มีโอกาสที่จะถูกฟ้องร้องสูง และเนื่องจากผู้ที่เป็นจุดตั้งต้นของการ โพสต์หรือกลุ่มแอดมินเพจที่รัฐจับตานั้นส่วนใหญ่พำนักอยู่ต่างประเทศ ประเด็น นี้อาจเป็นเหตุให้ผู้แชร์ตกเป็นเป้าหมายแทน

การใช้มาตรา 14 (2) ยังมีปัญหาเรื่องการตีความประเด็นที่ว่าด้วยเรื่อง การนำเข้าข้อมูลเท็จที่ทำให้ประชาชนตื่นตระหนกตกใจ ประเด็นที่จะต้องตีความ คือโพสต์นั้นๆทำให้เกิดความตื่นตระหนกตกใจจริงหรือไม่ ซึ่งเป็นเรื่องที่แทบ จะขึ้นอยู่กับพิจารณาของผู้พิพากษาล้วนๆทำให้จำเลยเตรียมตัวต่อสู้คดีได้ ยากยิ่งเพราะขาดเงื่อนไขที่จะทำให้อ่านแนวทางไปประกอบการต่อสู้คดีได้

นักกฎหมายยกตัวอย่างคดีอันเกิดจากการแชร์ข่าวเรื่องการซื้อ จานดาวเทียมมูลค่า 92,000 ล้านบาท ข่าวดังกล่าวมีขึ้นสืบเนื่องจากรายงาน ข่าวของนสพ.ข่าวสดว่านายศรีสุวรรณ จรรยาได้ไปร้องเรียนเรื่องที่มีข่าว ว่ากระทรวงกลาโหมจะซื้อดาวเทียมมูลค่าดังกล่าว จำเลยผู้ถูกฟ้องได้แชร์ข่าวดังกล่าวจากเพจคนไทยในยุค กระทรวงกลาโหมเจ้าของโครงการชี้แจงต่อมาว่า จะไม่มีการซื้อและถือว่าข้อความดังกล่าวเป็นเท็จหรือเฟคนิวส์ รวมทั้งอ้างว่า ข่าวนี้ทำให้ประชาชนตื่นตระหนกตกใจ ศาลตัดสินตามว่าข้อความเท็จและ สั่งลงโทษจำเลยด้วยการจำคุกโดยไม่รอลงอาญา ต่อมาจำเลยได้ประกันตัวใน ชั้นอุทธรณ์ ข่าวชิ้นนี้เป็นตัวอย่างของความยากในการตีความเรื่องการ “ทำให้

ประชาชนตื่นตระหนกตกใจ” เพราะทำได้กว้างขวางอย่างมาก

ทนายภาวณีย์ ชุมศรีระบุในช่วงมีการระบาดของโรคโควิดมีการฟ้องร้องเช่นนี้จำนวนมาก หลายคดีศาลตัดสินโดยไม่รอลงอาญาโดยเฉพาะกับคดีการแชร์ข่าวคนตาย หรือปัญหาไม่มีหน้ากากอนามัยในท้องตลาด

มีกรณีที่น่าสนใจ อุสมานิเซ็นได้เดินทางไปแสดงงานที่สเปนในช่วงโรคโควิดระบาด เมื่อเขาเดินทางกลับก็ได้โพสต์เรื่องการเดินทางเข้าประเทศไทยว่า ทำได้อย่างสะดวกไม่มีเจ้าหน้าที่ตรวจสอบ สามารถเดินเข้าได้อย่างสบายๆ เมื่อโพสต์นี้มีผู้แชร์จำนวนมากและมีนักการเมืองเอาไปพูดต่อ ได้มีผู้ไปขุดคุ้ยว่าเขามีเจตนาแอบแฝงทางการเมืองหรือไม่ ดันยถูกฟ้องร้องแต่ศาลยกฟ้อง²¹ อย่างไรก็ตามอัยการได้ยื่นอุทธรณ์ โดยภายหลังศาลอุทธรณ์กลับคำพิพากษาศาลชั้นต้น เห็นว่าข้อความที่จำเลยโพสต์ ไม่ได้มีลักษณะเป็นไปเพื่อการบอกเล่าเหตุการณ์ของการเดินทางของจำเลย แต่อาจทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตระหนกได้ ยิ่งในสถานการณ์ที่โรคโควิด-19 กำลังแพร่ระบาดหนัก²² นักกฎหมายตั้งข้อสังเกตว่า การฟ้องร้องคดีนี้อาจจะเป็นการ “การาบ” การวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของเจ้าหน้าที่เนื่องเพราะช่วงนั้นมีผู้ให้ความสนใจในประเด็นการรับมือโควิดของเจ้าหน้าที่และเกิดกระแสการวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก นอกจากนี้มีคดีอื่นเนื่องมาจากการที่พยาบาลโพสต์เรื่องวัคซีนไม่มีคุณภาพซึ่งมีผู้แชร์ต่อการฟ้องร้องคดีเหล่านี้อาศัยบทบัญญัติตามกฎหมายพ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯหรือไม่ก็กฎหมายหมิ่นประมาท²³

²¹ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2564). ศาลยกฟ้อง “ดันัย อุสมานิ” โพสต์ไม่เจอจนท. ตรวจคัดกรองที่สุวรรณภูมิ พยานหลักฐานชี้จำเลยโพสต์ไปตามความจริง ไม่มีเจตนาเข้าข้อมูลเท็จ. สืบค้นจาก <https://tlhr2014.com/archives/38234>.

²² ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2566). ศาลอุทธรณ์กลับคำพิพากษาคดี ‘ดันัย’ โพสต์ไม่เจอจนท. ตรวจคัดกรองที่สุวรรณภูมิ เห็นว่าทำให้ประชาชนตื่นตระหนก ผิดพ.ร.บ.คอมฯ เตรียมสู้ฎีกาต่อ. สืบค้นจาก <https://tlhr2014.com/archives/52397>.

²³ BBC News ไทย. (2564). วัคซีนโควิด: กระทรวงดีอีเอส สั่งฟ้องนักข่าวไทยพีบีเอส แพร่ข่าวปลอมหญิงแพ้วัดชิน. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-57082921>.

ยังมีกรณี “เฟลคนิวส์” ที่ทำให้มีคดีฟ้องร้องกันอีกเป็นจำนวนมาก ผู้ถูกฟ้องหลายรายยอมความเพราะไม่ต้องการความยุ่งยากที่ตามมากับกระบวนการดำเนินคดี เช่นกลุ่มคนที่แชร์ข้อความ พบว่าบางกรณีมีผู้ถูกฟ้องร่วม 20 คนก็มี และปรากฏว่ามีผู้ยอมความชนิดครั้งต่อครั้ง มีคดีอันเกิดจากการแชร์ข้อความเดียวกันจากเพจ “ถูกต้องได้ร้อยล้านจากทักษิณ” จำนวน 10 คนซึ่งก็พบว่าผู้ถูกดำเนินคดียอมความหมดเหลือเพียงสองคนเท่านั้นที่สู้คดี และปรากฏในเวลาต่อมาว่าศาลยกฟ้องคดีของคนที่สองนั้น²⁴

การฟ้องร้องอันเนื่องมาจากการแชร์ข่าวทำให้มีคำถามว่าระบบกระบวนการยุติธรรมควรจะมีอย่างไรกับเรื่องเช่นนี้ กล่าวคือจะถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้เสพข่าวว่าจะต้องทำหน้าที่ตรวจสอบเองใช่หรือไม่ว่าข่าวนั้นจริงหรือไม่จริง เรื่องเช่นนี้เป็นภาระหน้าที่ของผู้บริโภคใช่หรือไม่

ปัญหาที่นักกฎหมายถกเถียงคือเรื่องการตีความข้อความกับผลของข้อความนั้นที่ระบุว่าทำให้เกิดความตื่นตระหนกตกใจ การที่กฎหมายบัญญัติไว้อย่างกว้างทำให้มีประเด็นในเรื่องของการตีความ อีกประการหนึ่งคือหลักเกณฑ์ที่ศาลจะนำมาใช้ประกอบการพิจารณาว่าผิดหรือไม่ผิดนั้นไม่ปรากฏมีองค์ประกอบความผิดที่ชัดเจน เมื่อมีคำถามว่าประชาชนตื่นตระหนกตกใจภาพประกอบความตื่นตระหนกนั้นคืออย่างไรไม่มีความชัดเจน แม้ในการฟ้องร้องเองก็จะมักใช้คำว่า “น่าจะ” และเรื่องดังกล่าวนี้ต้องใช้ความเห็นตัดสินที่น่าสังเกตคือการให้น้ำหนักกับคำว่า “น่าจะ” ทำให้ลดภาระที่จะต้องพิสูจน์ว่าทำให้เกิดความตื่นตกใจจริงหรือไม่ และเนื่องจากสิ่งนี้ศาลระบุว่าสามารถเห็นได้เองทำให้ในระยะหลังมีการตัดพยานที่เป็นผู้เชี่ยวชาญออกไปเสียมากเพราะถือว่าศาลสามารถพิจารณาและรู้ได้เอง

นักกฎหมายจึงเห็นว่าคดีความเช่นนี้ยากจะบอกได้ว่าการฟ้องร้องจะเดินหน้าไปได้แค่ไหนและจะจบลงอย่างไร เพราะทุกประการล้วนขึ้นอยู่กับศาลหรือผู้พิพากษาแต่ละราย ในบางกรณีศาลก็ไม่เห็นความสำคัญ เช่นมีผู้ไป

²⁴ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2563). ยกฟ้อง คดีแชร์เพจ “ถูกต้องได้100ล้านจากทักษิณแน่ๆ” ชี้ข้อความกระทบภาพลักษณ์ คสช. ไม่กระทบความมั่นคง. สืบค้นจาก <https://thir2014.com/archives/15542>.

ฟ้องร้องผู้ที่โพสต์ว่าพล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชาจะไปลี้ภัยในอังกฤษโดยระบุว่า เป็นกบฏ ศาลไม่รับฟ้องเพราะถือว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยเกินไป จึงเห็นได้ว่าเรื่องนี้ขึ้นอยู่กับพิจารณาญาณของศาลซึ่งนักกฎหมายที่เป็นตัวแทนจำเลยต่อสู้คดีหลายคดีอย่างภาวินี ชุมศรีเห็นว่าปัจจุบันแทบจะหาเงื่อนไขหรือมาตรฐานมาให้ศาลการณไม่ได้อะไรฟ้องร้องเช่นนี้จะมีผลอย่างไรและทุกคดีเป็นเรื่องที่ต้อง “รอลุ้น” เท่านั้น ขณะเดียวกันกับที่ก็ต้องเตรียมตัวรับผล เช่นเตรียมเงินประกัน เป็นต้น

ปรากฏการณ์ของการแฉความแบบกลั่นแกล้ง

ด้วยลักษณะของตัวบทกฎหมายที่เปิดช่องให้บุคคลทั่วไปร้องทุกข์กล่าวโทษได้ ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่มีการแฉความร้องทุกข์ในข้อหามาตรา 112 แบบข้ามพื้นที่ คือมีการไปกล่าวโทษในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากตัวผู้ถูกกล่าวหาเป็นอย่างมาก เช่นมีการณที่ผู้ร้องทุกข์กล่าวโทษคนหนึ่งกล่าวโทษให้ดำเนินคดีประชาชนอย่างน้อย 20 รายที่สม.สุโขทัยทั่วโลก จังหวัดนราธิวาส คดีนี้ทำให้ผู้ถูกกล่าวหาซึ่งอยู่คนละทิศทางไม่ว่าจะเป็น กรุงเทพฯ นนทบุรี ลำพูน สมุทรปราการ ปราจีนบุรี และอื่นๆ ต้องเดินทางไปถึงสุโขทัยทั่วโลก จังหวัดนราธิวาส

นอกจากนี้มีการณตัวอย่างของพ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ เมื่อปลายปี 2565 มีนักกิจกรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกแฉความ โดยมีนายอำเภอของอำเภอสุโขทัยทั่วโลกเป็นผู้กล่าวหา โดยไปแจ้งเหตุไว้ที่สถานีตำรวจแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ แม้การณทั้งสองจะอาศัยอยู่ที่ภาคใต้ก็ตาม กรณีเช่นนี้ก็เป็นตัวอย่างอีกประการหนึ่งของการกล่าวโทษข้ามจังหวัดที่เป็นการสร้างภาระให้กับผู้ถูกกล่าวหาอย่างชัดเจนในการเดินทางเพื่อต่อสู้คดี

ส่วนหนึ่งของการแฉความดำเนินคดีในลักษณะนี้ปรากฏข่าวว่ามาจากการกระทำอย่างเป็นกระบวนกร กล่าวคือมีกลุ่มบุคคลระดมรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อการร้องทุกข์กล่าวโทษ มีการอบรมหรือเผยแพร่ความรู้กันในเรื่อง

วิธีการดำเนินการ ส่วนใหญ่จะมีการแจ้งความดำเนินคดีกับผู้โพสต์ ให้ ความเห็นหรือคอมเมนต์ หรือแชร์ข้อความที่มีความเห็นต่างไปจากของผู้ที่ แจ้งความ ยกตัวอย่างเช่น เพชฌกูฏเพจเครือข่ายเฝ้าระวัง พิทักษ์และปกป้อง สถาบันฯ โดยได้ระบุวัตถุประสงค์บนหน้า ‘เกี่ยวกับ’ ของเพจมีใจความ ส่วนหนึ่งว่าเพื่อเป็นช่องทางในการรับแจ้งข้อมูล ประสาน และนำส่งข้อมูลไปยัง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง²⁵

นักกฎหมายตั้งข้อสังเกตไว้ว่า โดยหลักวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว ในการดำเนินคดี จะต้องให้การคุ้มครองเพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหาสามารถต่อสู้คดีได้ อย่างเต็มที่ และช่องทางในการปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ของจำเลยในกรณี นี้สามารถกระทำได้ผ่านการใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ อาญา มาตรา 26 ที่มีบทบัญญัติให้โอนคดีไปยังศาลอื่นได้ ซึ่งจะเป็นการช่วย รักษาผลประโยชน์ของจำเลยคือให้มีความสามารถในการต่อสู้คดี อย่างไรก็ดีตาม ยังไม่ปรากฏว่าจะมีการริเริ่มใช้มาตรการเช่นนี้แต่อย่างใด

ข้อสังเกตเกี่ยวกับกระบวนการกลั่นกรองคดี

ในกระบวนการยุติธรรมทั่วไปจะต้องมีการกลั่นกรองคดีในทุกๆ ขั้นตอน กล่าวคือในขั้นตอนการทำงานของตำรวจ จะเป็นการกลั่นกรองคดีผ่านการพิจารณาข้อมูลเบื้องต้นว่ามีมูลเหตุเพียงพอหรือไม่ หากเจ้าหน้าที่เห็นว่า มีมูลเหตุเพียงพอจึงจะมีการออกหมายเรียกมารับทราบข้อกล่าวหาหรือออกหมาย จับ หลังจากนั้นจะมีการรวบรวมพยานหลักฐาน เมื่อเห็นว่าครบถ้วนแล้วจึง จะเสนอสำนวนไปยังพนักงานอัยการเพื่อสั่งฟ้อง แต่หากได้พยานหลักฐานไม่ เพียงพอเจ้าหน้าที่ตำรวจอาจมีความเห็นไม่ส่งสำนวนให้กับพนักงานอัยการ ส่วน ในขั้นตอนของพนักงานอัยการ อัยการจะคัดกรองก่อนและหากมีความเห็น ว่าไม่ควรสั่งฟ้องก็ต้องส่งเรื่องกลับไปตรวจสอบกับเจ้าหน้าที่ตำรวจว่าเห็นด้วย

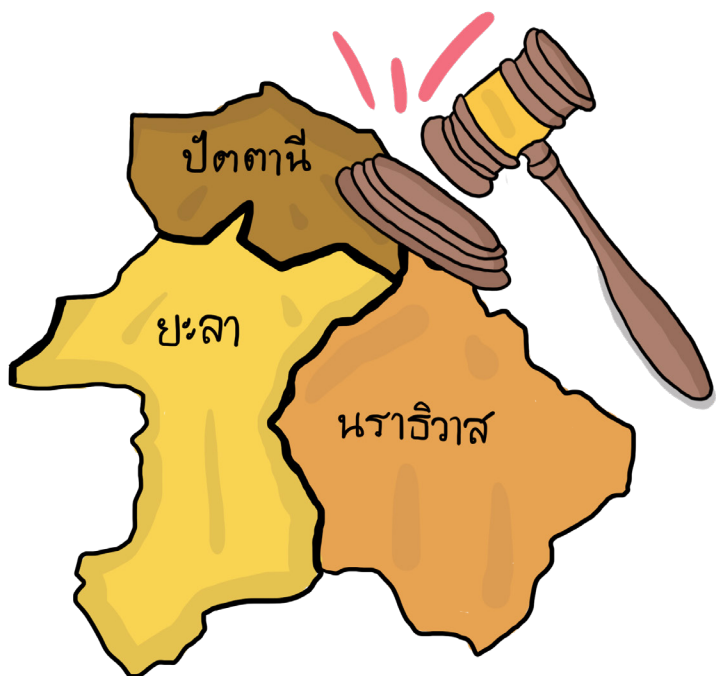
²⁵ ศูนย์ข้อมูลกฎหมายและคดีเสรีภาพโดยไอลอร์. (2564). The royalists strike back: การโต้กลับ ของกลุ่ม “ปกป้อง” ท่ามกลางข้อเรียกร้อง “ปฏิรูปสถาบัน”. สืบค้นจาก <https://freedom.ilaw.or.th/node/940?f-bclid=IwAR1OR7VGdqp133sW4ZTJQmUIMgE7uPqU9wycpgGb5fIRa6fV0QkMFqyWxs>.

หรือไม่ หากเจ้าหน้าที่ตำรวจเห็นด้วยก็จะทำให้คดีนั้น ๆ จบลงตั้งแต่ชั้นของการสอบสวน แต่หากอัยการมีความเห็นสั่งฟ้อง อัยการจะยื่นฟ้องต่อศาลต่อไป และเข้าสู่กระบวนการต่อสู้ทางคดีในชั้นศาล

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของคดีหมิ่นประมาททางการเมือง นักกฎหมายมีคำถามว่าปัจจุบันมีเค้าว่างจะมีการกลั่นกรองคดีน้อยลงหรือไม่ ทนายความสิทธิมนุษยชนหลายคนให้ข้อมูลจากประสบการณ์การเป็นตัวแทนว่าความสับสนว่าเท่าที่พวกเขาพบนั้น ส่วนใหญ่ตำรวจและอัยการจะสั่งฟ้องหมดแทบทุกคดี โดยเฉพาะในกรณีที่มีการกล่าวหาตามมาตรา 112 นักกฎหมายเชื่อว่าทั้งตำรวจ พนักงานอัยการ บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมต่างมีความกังวลใจกับข้อกล่าวหานี้เพราะสังคมบางส่วนจับจ้องเป็นพิเศษตลอดจนมีแรงกดดันจากหลายฝ่าย

นอกจากการสั่งฟ้องคดีตามมาตรา 112 แทบจะทุกคดีแล้วยังมีแนวโน้มที่ศาลจะพิพากษาลงโทษมากกว่ายกฟ้องอีกด้วย ข้อมูลจากศูนย์กฎหมายอินเทอร์เน็ตเพื่อประชาชนระบุว่า แนวโน้มคำพิพากษาคดีมาตรา 112 ในปี 2565 โดยดูจากคดีที่มีคำพิพากษาแล้วอย่างน้อยจำนวน 33 คดีจะพบว่ามีการยกฟ้องเพียง 7 คดีเท่านั้น และมีอย่างน้อย 26 คดีที่ศาลพิพากษาว่ามีความผิด²⁶

²⁶ ศูนย์ข้อมูลกฎหมายและคดีเสรีภาพโดยไอลอร์. (2564). แนวโน้มคำพิพากษาคดีมาตรา 112 ในปี 2565. สืบค้นจาก <https://freedom.ilaw.or.th/node/1100>.

บทที่ 5

คดีความมั่นคงอันสืบเนื่อง
มาจากการใช้กฎหมายพิเศษใน
พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

บทที่ 5 คดีความมั่นคงอันสืบเนื่องมาจากการใช้กฎหมายพิเศษ ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

คดีความมั่นคงจำนวนมากที่มีการฟ้องร้องกันเกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประเด็นสำคัญอันเป็นที่ถกเถียงกันในกระบวนการดำเนินคดีความมั่นคงคือ ก) เรื่องของวิธีการใช้กฎหมายพิเศษของเจ้าหน้าที่ในการเข้าควบคุมตัวบุคคลต้องสงสัย มีช่องทางที่เปิดโอกาสให้มีการละเมิดสิทธิได้อย่างไร และ ข) ปัญหาในเรื่องการดำเนินคดีตามกฎหมายอาญาที่ใช้กันโดยทั่วไปแต่ทว่ามีการใช้พยานหลักฐานอันต่อเนื่องมาจากการใช้กฎหมายพิเศษ

บทนี้จะกล่าวถึงประเด็นปัญหาในสองลักษณะดังกล่าว พร้อมกับข้อถกเถียงจากทนายความสิทธิมนุษยชนที่ทำคดีความมั่นคงในสามจังหวัดภาคใต้เรื่องสัญญาณการแทรกแซงกระบวนการยุติธรรมจากเจ้าหน้าที่ความมั่นคง เนื้อหาของบทนี้รวบรวมและเรียบเรียงจากการอบรมผู้สื่อข่าวเรื่องการทำข่าวคดีเมื่อ 28-29 มกราคม 2566 ที่ปัตตานี

ประเด็นปัญหาจากการใช้กฎหมายพิเศษ

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่เดียวในประเทศไทยที่มีการใช้กฎหมายพิเศษอย่างต่อเนื่องยาวนานตั้งแต่ปี 2547 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยกฎหมายพิเศษที่ใช้ในพื้นที่นี้มีสามฉบับด้วยกัน ฉบับแรกคือพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก 2457 ซึ่งได้มีการประกาศกฎอัยการศึกตามกฎหมายฉบับในพื้นที่เมื่อวันที่ 5 ม.ค. 2547 ฉบับที่สองคือพระราชกำหนดบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน 2548 เรียกกันสั้น ๆ ว่า พ.ร.ก.ฉุกเฉิน กฎหมายฉบับนี้จริงมีสถานะเป็นพระราชบัญญัติเนื่องจากได้รับการรับรองจากรัฐสภาแล้ว แต่ที่ยังถูกเรียกขานว่าพระราชกำหนดก็เพื่อให้เห็นสถานะของกฎหมายว่าเป็นกฎหมายที่ออก

โดยรัฐบาลซึ่งเป็นฝ่ายบริหาร¹ มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีความร้ายแรงตามกฎหมายฉบับนี้ในสามจังหวัดภาคใต้ในปี 2548 และฉบับที่สามคือ พระราชบัญญัติรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร 2551 หรือที่เรียกกันสั้น ๆ ว่า พ.ร.บ. ความมั่นคง ซึ่งกำหนดให้มีโครงสร้างการบริหารงานด้านความมั่นคงขึ้น คือ กอ.รมน. และมีการประกาศใช้มาตรการตามกฎหมายนี้ในบางพื้นที่ของสามจังหวัดภาคใต้ ล่าสุดพบว่ามีการประกาศใช้ใน 13 อำเภอ² สำหรับกฎหมายพิเศษที่มีผลกระทบกับประชาชนอย่างมากคือ กฎอัยการศึกและการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีความร้ายแรง³

พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก 2457⁴ มักเรียกกันสั้น ๆ ว่า กฎอัยการศึก กฎหมายฉบับนี้กำหนดว่า ผู้ที่มีอำนาจประกาศใช้ต้องเป็นผู้บัญชาการทหารที่มีกองกำลังภายใต้การบังคับบัญชาไม่ต่ำกว่า 1 กองพัน หรือ “ผู้บังคับบัญชาในป้อมหรือที่มั่นอย่างใด ๆ ของทหาร”⁵ เหตุสำคัญที่จะทำให้เกิดมีการประกาศใช้กฎอัยการศึกได้ก็คือ เมื่อเกิดภาวะสงคราม จลาจล หรือถูกรุกรานจากภายในหรือนอกประเทศ สิ่งสำคัญคือเมื่อประกาศใช้แล้วจะทำให้เจ้าหน้าที่ทหารมีอำนาจเหนือฝ่ายพลเรือนและสามารถดำเนินการได้หลายอย่างโดยไม่ต้องขออำนาจศาล เช่น ในเรื่องตรวจค้นต่าง ๆ สามารถกระทำได้ที่ สามารถตรวจค้นสถานที่ พัสตูลิงของ การสื่อสาร เช่น อีเมล นอกจากนี้ยังมีอำนาจสามารถ

¹ สมชาย หอมลออ นักกฎหมายอาวุโส มูลนิธิสมานวัฒนธรรม อธิบายว่ามีกฎหมายจำนวนหนึ่ง ที่ออกโดยรัฐบาล แม้จะผ่านกระบวนการทางรัฐสภาแล้วแต่ราชกฤษฎีกายังคงเรียกว่า พระราชกำหนด เพื่อให้เข้าใจขั้นตอนที่มาของกฎหมายว่าออกโดยรัฐบาล

² ศรีสาดร์ สุโทโก-ลก แฉ และสุคีรินของจังหวัดนราธิวาส อำเภอยะหริ่ง ไม่แก่น และแม่ลาน จังหวัดปัตตานี อำเภอเบตง และกาบัง จังหวัดยะลา อำเภอนาทวี จะนะ เทพา และสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

³ ไทยรัฐออนไลน์. (2565). ราชกิจจานุเบกษา ประกาศพื้นที่ปรากฏเหตุการณ์กระทบความมั่นคง 4 จังหวัดชายแดนใต้. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/politic/2512672?optimize=d>.

⁴ พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ. 2457. (2457). สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, หน้า 2

⁵ พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ. 2457 มาตรา 4 เมื่อมีสงครามหรือจลาจลขึ้น ณ แห่งใดให้ผู้บังคับบัญชาทหาร ณ ที่นั้น ซึ่งมีกำลังอยู่ใต้บังคับไม่น้อยกว่าหนึ่งกองพัน หรือเป็นผู้บังคับบัญชาในป้อมหรือที่มั่นอย่างใด ๆ ของทหารมีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกเฉพาะในเขตอำนาจหน้าที่ของกองทหารนั้นได้แต่จะต้องรับรายงานให้รัฐบาลทราบโดยเร็วที่สุด

ตั้งด่านตรวจค้นบุคคลและยานพาหนะ เข้าใช้บ้านเรือนประชาชนเพื่อประโยชน์ของเจ้าหน้าที่ทหารได้ สั่งการให้เรือดอนสิ่งปลูกสร้างได้ สามารถจับและกักตัวหรือควบคุมตัวบุคคลไว้เพื่อการสอบถามได้โดยไม่ต้องมีหมายหรือไม่ต้องขออำนาจศาลเป็นเวลา 7 วัน หัวใจสำคัญของการใช้อำนาจกักตัวบุคคลก็คือเพื่อเป้าหมายให้มีการหาข้อมูล ดังจะเห็นได้ว่าบุคคลที่ถูกกักตัวนี้เดิมทีเคยเรียกว่า หล่งข่าวหรือ ลข. ลักษณะเช่นนี้ทำให้การใช้กฏอัยการศึก แตกต่างไปจากกฎหมายอื่น ไม่ว่าจะเป็นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือที่นักกฎหมายมักจะเรียกกันสั้นๆว่า ป.วิอาญา หรือประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีความร้ายแรง ซึ่งการควบคุมตัวต้องกระทำโดยมีหมายของศาล

ประเด็นสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาเนื่อง ๆ คือเรื่องของการใช้อำนาจในการจับและควบคุมตัวบุคคล ภายใต้กฏอัยการศึกที่ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ทหารจับ ควบคุมตัวหรือกักตัวบุคคลเพื่อหาข้อมูลสูงสุด 7 วันนั้น เจ้าหน้าที่ทหารมักจะใช้คำว่าเป็นการ “เชิญตัว” ซึ่งโดยพฤติกรรมก็คือการนำตัวบุคคลไปควบคุมตัวเพื่อสอบถามปากคำ แต่เจ้าหน้าที่ไม่ต้องการให้ใช้คำว่าจับกุม พร้อมทั้งต้องการให้สื่อมวลชนและประชาชนทั่วไปใช้คำว่า “เชิญตัว” เช่นเดียวกัน ส่วนการกักตัวหรือควบคุมตัวเพื่อการซักถามตามพ.ร.ก.ฉุกเฉินมักจะเรียกกันว่า เป็นการซักถาม อย่างไรก็ตาม การเชิญตัวบุคคลไปสอบถามปากคำของเจ้าหน้าที่ทหารมักปรากฏว่ามีปัญหาเนื่อง ๆ เป็นที่มาของการที่มีบุคคลจำนวนหนึ่งร้องเรียนกับองค์กรสิทธิมนุษยชนว่าถูกทำร้ายร่างกายและจิตใจ มีหลายคนเสียชีวิตในระหว่างการถูกควบคุมตัวจนเป็นที่มาของการที่ต้องตั้งกรรมการสอบสวนหลายกรณี เช่นกรณีนายสุไลมาน เนซา เสียชีวิตในสถานที่ควบคุมตัวให้ปากคำในค่ายอิงคยุทธบริหารเมื่อ 30 พ.ค. 2553 ซึ่งผลการสอบสวนข้อเท็จจริงระบุว่าเสียชีวิตเพราะฆ่าตัวตายท่ามกลางความกังขาของญาติ หรือกรณีหลังสุด นายอับดุลเลาะ อีซอมูซอ ที่เกิดอาการสมองบวมไม่รู้สีกตัวหลังจากที่เมื่อ 20 ก.ค. 2562 ถูกเชิญตัวไปเข้าศูนย์ซักถามได้ไม่ถึง 24 ชม. และเสียชีวิตใน

หนึ่งเดือนถัดมา กรณีเหล่านี้ส่วนใหญ่จะหาข้อเท็จจริงไม่ได้แม้จะมีการสอบสวนก็ตาม⁶ เหล่านี้ทำให้เกิดข้อสงสัยและกริ่งเกรงอย่างมากในหมู่ประชาชนที่ถูกควบคุมตัวผ่านวิธีนี้

ข้อมูลจากบุคคลที่เคยถูกกักตัวตามกฎัยการศึกษาปรากฏว่า เมื่อถูกนำตัวไปควบคุมโดยเจ้าหน้าที่ทหาร พวกเขาจะถูกซักถามในเรื่องหลักคือความเกี่ยวข้องกับกลุ่มต่อต้านรัฐบาลหรือที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มักใช้คำเรียกว่า “ขบวนการ” ซึ่งสำหรับเจ้าหน้าที่ยังคงเรียกว่า “กลุ่มผู้เห็นต่าง” เช่นจะถูกซักถามในเรื่องการ “ชุมนุมปะทะ” ซึ่งก็คือการสาบานตัวเพื่อเข้าร่วมขบวนการ⁷ การฝึกฝนร่างกายให้แข็งแรง ซึ่งมีทั้งการฝึกร่างกายด้วยตัวเองกับการฝึกร่างกายโดยมีครูฝึก บุคคลที่ยอมรับว่าเข้าร่วมขบวนการมักจะถูกซักถามถึงข้อมูลของคนที่เป็นครูฝึก หรือคนในกลุ่มที่ไปฝึกร่างกายด้วยกันรวมไปถึงเรื่องการฝึกอาวุธและกระบวนการทดสอบการทำงานซึ่งจะเริ่มจากเรื่องง่ายๆ เช่น การขับรถฝ่าไฟแดงในระหว่างที่มีเจ้าหน้าที่อยู่ ก่อนจะไปสู่หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายที่เริ่มจากเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เช่นการส่งเสียงหรือส่งคน เหล่านี้เป็นตัวอย่างของสิ่งที่จนท.มักซักถามในช่วงของการควบคุมตัวภายใต้กฎัยการศึกษา

สำหรับสถานที่ในสามจังหวัดภาคใต้ที่จนท.ใช้ควบคุมตัวตามกฎัยการศึกษาปัจจุบันมักกระทำใน 3 แห่ง คือที่เขาดินหยง จังหวัดนราธิวาสที่กรมทหารพรานที่ 4 ที่วังพญา จังหวัดยะลาและที่ค่ายอิงคยุทธบริหาร จังหวัดปัตตานี

ส่วนสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีความร้ายแรงได้ประกาศใช้ในปี 2548 และยังคงใช้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันเช่นกัน ลักษณะการใช้กฎหมายตัวนี้ต่างจากกฎัยการศึกษาหลายประการ เช่นในขณะที่กฎัยการศึกษาไม่ต้องการขอขยายเวลาการประกาศใช้ แต่พ.ร.ก.ฉุกเฉินต้องขอขยายเวลาการใช้ซึ่งในกรณี

⁶workpointTODAY. (2562). เปิดสถิติ “ผู้ต้องสงสัยคดีความมั่นคง” 3 จังหวัดใต้ เจ็บหนัก-เสียชีวิตในค่ายทหาร. สืบค้นจาก <https://workpointtoday.com/staff-toture-in-southern/>

⁷อ.ฮาลี เสือสมิง. (ม.ป.ป.). การสาบาน (ชุมนุมปะทะ). สืบค้นจาก <https://www.islammore.com/view/1925>

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้กระทำทุกสามเดือนโดยมติคณะรัฐมนตรี

ส่วนข้อแตกต่างของการใช้พ.ร.ก.ฉุกเฉินกับกฎัยการศึกษาอย่างสำคัญในเรื่องการให้อำนาจการควบคุมตัวบุคคลต้องสงสัย คือตามพ.ร.ก.ฉุกเฉินจะต้องมีหมายที่ออกโดยศาล หมายนี้เป็นที่รู้จักกันในนามของ “หมาย ฉฉ” หรือหมายพ.ร.ก.ฉุกเฉินนั่นเอง ในขณะที่กฎัยการศึกษานั้นให้อำนาจเจ้าหน้าที่ควบคุมตัวได้โดยไม่ต้องมีหมายใดๆ

การควบคุมตัวตามกฎหมายพิเศษและคำถาม

ในขณะที่กฎัยการศึกษ้อนุญาตให้เจ้าหน้าที่ทหารควบคุมตัวบุคคลได้ 7 วัน การควบคุมตัวบุคคลตามอำนาจในพ.ร.ก.ฉุกเฉินสามารถทำได้รวมแล้วไม่เกิน 30 วัน โดยการควบคุมตัวแต่ละครั้งสามารถกระทำได้นาน 7 วัน เมื่อครบ 7 วันแล้วหากจนท.ต้องการขยายเวลาการควบคุมตัวเพราะเห็นว่ายังซักถามไม่เสร็จสิ้นก็สามารถขอต่อเวลาได้โดยร้องขอต่อศาลขอขยายเวลาได้ครั้งละ 7 วัน รวมแล้วจะต้องไม่เกิน 30 วัน ทุกครั้งที่ขอขยายเวลาจะต้องมีการไต่สวนโดยศาลเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมว่าสมควรหรือไม่ ในระหว่างการร้องขอต่อศาลเพื่อขอขยายเวลาจึงมักจะเป็นโอกาสสำหรับทนายความที่จะร้องคัดค้านการควบคุมตัว ทนายอาจอ้างเหตุเพื่อคัดค้านการขยายเวลาควบคุมตัว เช่นบุคคลนั้นๆถูกทำร้ายร่างกาย หรือไม่มีการซักถามหรือการซักถามไม่จำเป็นอีกต่อไป เป็นต้น มีประเด็นว่าการคัดค้านด้วยเหตุผลว่าการควบคุมตัวเป็นไปโดยมิชอบนั้น ทนายความต้องรู้เหตุผลของการขอควบคุมตัว แต่ที่ผ่านมาเป็นเรื่องยากที่จะได้ข้อมูลในส่วนนี้ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการขอคัดค้านไม่น้อย เพราะในช่วงการควบคุมตัวบุคคลตามกฎัยการศึกษาและ พ.ร.ก.ฉุกเฉินเจ้าหน้าที่ไม่ยินยอมให้ผู้ถูกควบคุมตัวพบและปรึกษาทนายความ ซึ่งเป็นข้อห้ามที่ขัดต่อหลักสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกคุมขัง (โปรดดูกฎ Madela Rules หน้า 96-97) ส่วนใหญ่การยื่นคัดค้านการควบคุมตัวของทนายความจึงต้องอาศัยข้อมูล

จากญาติเป็นสำคัญ นั่นหมายถึงว่าส่วนใหญ่มักเป็นข้อมูลว่าได้มีการละเมิดสิทธิเกิดขึ้นแล้ว เช่นสงสัยว่ามีการซ้อมทรมานหรือถูกบังคับ หรืออีกกรณีหนึ่งที่เกิดขึ้นได้ด้วยคือ ญาติแจ้งว่าบุคคลที่ถูกควบคุมตัวยังอยู่ในสถานที่ควบคุมตัวแต่ไม่มีการซักถามแต่อย่างใด ในกรณีนี้ทนายความจะยื่นคัดค้านว่าหมดความจำเป็นในการควบคุมตัว หรือควบคุมตัวโดยมิชอบ

“เวลาเราจะไปยื่นคำร้องคัดค้านอย่างนี้เราก็ต้องไปหาเลขฉฉ (หมายควบคุมตัวตามพ.ร.ก. ฉุกเฉินร้ายแรง) เลขหมายควบคุมตัว แต่เจ้าหน้าที่มักจะไม่สามารถบอกได้ เพราะว่าเป็นเรื่องความลับระหว่างพนักงานสอบสวนที่ยื่นคำร้องกับศาล แต่ตามหลักการแล้วหมายจับไม่ใช่เรื่องความลับ” อับดุลเลาะห์ หนีอาบู จากมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิมอธิบายอุปสรรค

นอกจากนั้นแล้วในการขอขยายเวลาในการควบคุมตัวภายใต้อำนาจของพ.ร.ก.ฉุกเฉิน ตามหลักการแล้วเจ้าหน้าที่ที่จะต้องแจ้งให้ญาติรับรู้ด้วยการส่งสำเนาให้ แต่นักกฎหมายระบุว่าที่ผ่านมาแทบไม่เคยมีการแจ้ง ตลอดจนการขอตรวจสอบก็เป็นไปด้วยความลำบาก

สถานที่ควบคุมตัวตามกฎหมายการศึกษาคือค่ายทหาร ส่วนพ.ร.ก.ฉุกเฉิน เจ้าหน้าที่มักจะใช้สองที่คือศูนย์ซักถามในค่ายอิงคยุทธกับศูนย์พิทักษ์สันติสถานที่มีการควบคุมตัวตามพ.ร.ก.ฉุกเฉินนั้นกฎหมายกำหนดว่าจะต้องไม่ใช่สถานที่คุมขังเนื่องจากในสถานะตามกฎหมายบุคคลนั้นๆไม่ได้ถูกจับกุมคุมขังตาม ป.วิอาญา คือไม่ใช่ผู้ต้องหาหรือจำเลย ผู้ถูกควบคุมตัวตามกฎหมายการศึกษา และ พ.ร.ก.ฉุกเฉิน ไม่ควรถูกจำกัดสิทธิยิ่งกว่าการที่ตนตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยตาม ป.วิอาญา เพราะกฏอัยการศึกและพ.ร.ก.ฉุกเฉิน ไม่ได้ให้อำนาจเจ้าหน้าที่จำกัดสิทธิเช่นการเยี่ยม การพบและปรึกษาทนายความ แต่ในทางปฏิบัติ คนเหล่านี้กลับถูกจำกัดหรือลดทอนสิทธิยิ่งกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยเจ้าหน้าที่จะอ้างว่า เมื่อไม่ใช่ผู้ต้องหาหรือจำเลย บุคคลที่ถูกควบคุมตัวตามกฎหมายพิเศษสองฉบับนี้ก็จะไม่ได้รับการปกป้องคุ้มครองสิทธิตาม

กฎหมาย ซึ่งเป็นข้ออ้างที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย การปฏิบัติกับบุคคลเหล่านั้นจึงขึ้นอยู่กับวิจารณ์ของเจ้าหน้าที่เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลจากผู้ถูกควบคุมตัว โดยกระบวนการซักถามที่ไม่โปร่งใส ประเด็นสำคัญด้วยคือมีคำถามว่า คำรับสารภาพ ข้อมูลและพยานหลักฐานนั้น ๆ มีสถานะเช่นไรเนื่องจากได้มาโดยวิธีการที่ไม่เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายป.วิอาญา ในหลายกรณีเชื่อว่าเกิดจากการบังคับขู่เข็ญ กระทั่งทรมาน แต่กลับนำไปใช้ในการผูกมัดผู้ถูกซักถาม หรือปรัปรำบุคคลอื่นในการดำเนินคดีตามป.วิอาญาในเวลาต่อมา โดยสิ่งที่มีการตั้งคำถามคือ อัยการใช้ และศาลรับฟังคำรับสารภาพหรือข้อมูลที่ได้มาจากการวิธีที่ไม่โปร่งใสและขัดต่อป.วิอาญา เพื่อลงโทษจำเลยที่ถูกดำเนินคดีตามป.วิอาญาได้อย่างไร?

ในเบื้องต้น นักกฎหมายเชื่อว่าเจตนารมณ์ของพ.ร.ก.ฉุกเฉินที่อนุญาตให้ควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยได้ั้นเพื่อจะป้องกันไม่ให้เกิดการก่อเหตุซ้ำหรือเพื่อปรับทัศนคติบุคคล อย่างไรก็ตาม นักกฎหมายของมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม เห็นว่า การควบคุมตัวทั้งภายใต้กฎอัยการศึกและภายใต้พ.ร.ก.ฉุกเฉินที่ผ่านมากลับไปเน้นในเรื่องของการรวบรวมข้อมูล พยานหลักฐาน โดยเฉพาะกฎอัยการศึกที่เป็นจุดเริ่มต้นของการได้มาซึ่งข้อมูล

“กฎหมายฉบับนี้ให้อำนาจการจับกุมบุคคลที่เป็นบุคคลต้องสงสัยก่อนที่จะกระทำการที่เป็นภัยเพื่อให้เกิดสถานการณ์ฉุกเฉิน ซึ่งก็คือสงสัยว่าจะทำสงสัยว่าจะโฆษณา สงสัยว่าจะสนับสนุน สงสัยว่าจะปกปิดข้อมูล ไม่ใช่เป็นการจับกุมบุคคลที่ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดอาญามาแล้ว เมื่อควบคุมตัวแล้วก็เอาไปซักถามเอาข้อมูล รีดข้อมูล และเอาคำขัดทอด เขาจะถูกเอาตัวไปซีภาพ ซีตัว ซีสถานที่ แล้วเอาไปประกอบเป็นสำนวนในคดีอาญา อันนี้ก็เป็นสิ่งที่ไม่ได้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย” อับดุลกอฮาร์ อาแวปูเตะ มูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม

กระบวนการควบคุมตัวและซักถามภายใต้กฎหมายพิเศษนี้ ปัจจุบันเรียกกันเป็นการภายในระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้องว่า “การดำเนินกรรมวิธี” หมายความชี้ว่าผลการสอบปากคำในช่วงของ “การดำเนินกรรมวิธี” โดยใช้ตามอำนาจในกฎอัยการศึกจะมีผลระยะยาวต่อรูปคดี โดยผลการสอบสวนจากการถูกควบคุมตัว 7 วันตามกฎอัยการศึกจะทำให้ได้เอกสารที่เจ้าหน้าที่จะนำไปยื่นคำร้องขอควบคุมตัวตามพ.ร.ก.ฉุกเฉินต่อได้อีก 30 วัน รวมแล้วสูงสุด 37 วัน

ภายใต้การควบคุมตัวตามอำนาจในพ.ร.ก.ฉุกเฉินจะทำให้ได้ผลการซักถามออกมาอีก 1 ฉบับ ซึ่งมักจะลงเอยกลายเป็นที่มาของการที่เจ้าหน้าที่ไปยื่นคำร้องขอออกหมายจับตามป.วิอาญา แม้ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในการควบคุมตัวอยู่แล้วก็ตาม

เมื่อออกหมายจับแล้วบุคคลผู้นั้นจะถูกควบคุมตัวพร้อมทั้งมีการแจ้งข้อกล่าวหา กล่าวคือกระบวนการนี้เริ่มต้นด้วยการซักถามตามกฎอัยการศึกต่อการซักถามตามพ.ร.ก.ฉุกเฉินก่อนจะนำไปสู่ การจับกุมตามกฎหมายอาญา ปกติคือสามารถควบคุมตัวต่อที่สถานีตำรวจได้อีก 48 ชั่วโมง

คำถามที่เกิดขึ้นก็คือว่า ในการใช้กฎหมายพิเศษ มีการนำตัวบุคคลที่เป็นผู้ต้องสงสัยไปควบคุมและซักถาม ซึ่งไม่ว่าภายใต้กฎอัยการศึกหรือพ.ร.ก.ฉุกเฉินก็ตามจะไม่มีใครคุ้มครองหรือให้สิทธิในฐานะผู้ต้องหาเหมือนในกฎหมายปกติคือกฎหมายอาญา ผู้ถูกควบคุมตัวจะไม่ได้พบทนายเพราะไม่มีการตั้งข้อหา แต่ผลการซักถามจะถูกนำไปรวมกันประกอบขึ้นเป็นสำนวนคดีตามกฎหมายอาญาในภายหลัง นักกฎหมายตั้งคำถามว่าเรื่องเช่นนี้สามารถทำได้หรือไม่ เพราะโดยเจตนารมณ์ตามกฎหมายทั้ง 2 ฉบับไม่ได้กำหนดไว้ว่าให้อำนาจควบคุมตัวเพื่อการสอบสวนซักหาข้อมูลสำหรับคดีหรือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางอาญา อย่างไรก็ตามก็มีการใช้วิธีการเช่นนี้อย่างต่อเนื่องมาแล้วถึง 18 ปี นักกฎหมายสรุปว่ากระบวนการตรวจสอบไม่ทำงานอย่างที่ควร

จะเป็น ส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานในคดีความมั่นคงจำนวน มากที่ฟ้องร้องกันในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

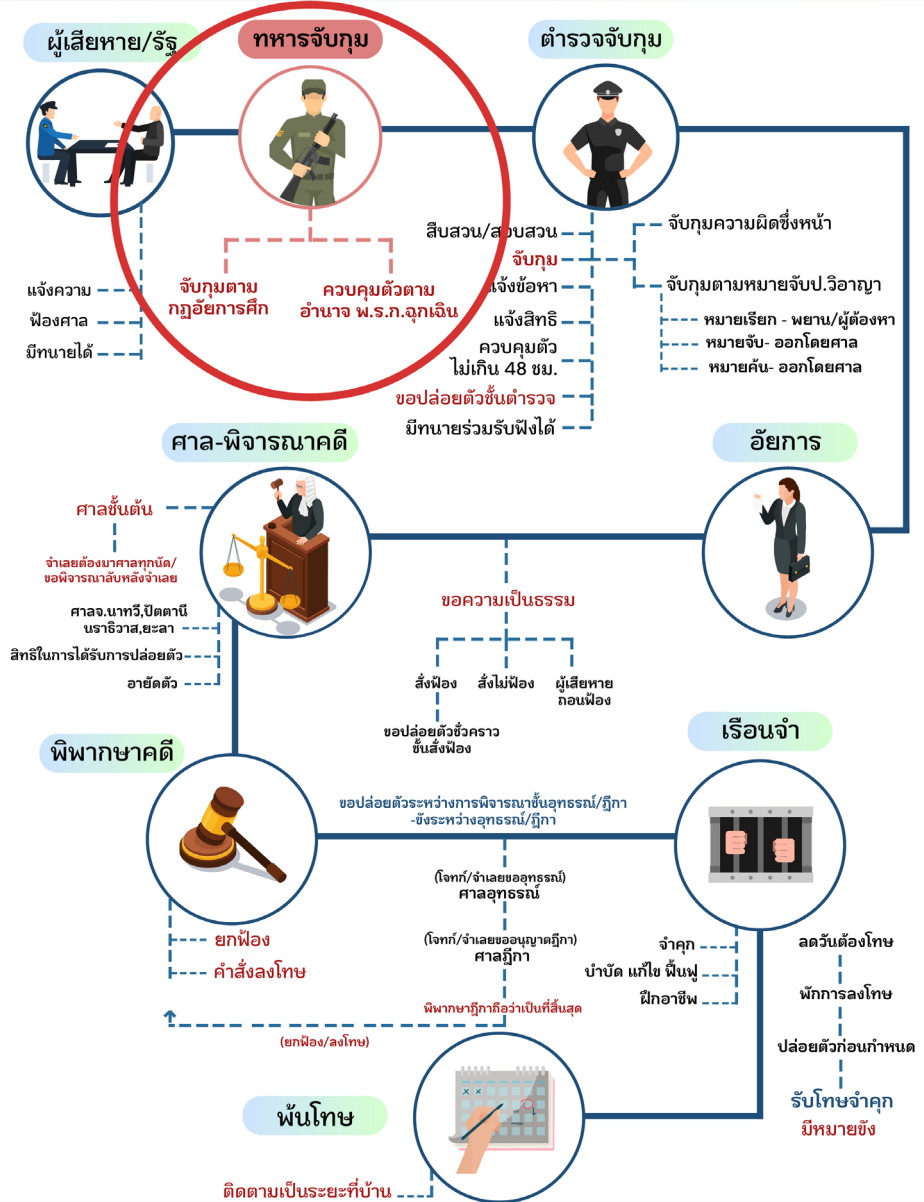
“การตรวจสอบที่เกิดขึ้นจากทีมทนาย จากอัยการ จากศาลมันล้มเหลว มันก็เลยทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาถูกเอามาผสม มิกซ์แอนด์แมทช์ รวมกันกลายเป็นกระบวนการทางอาญาที่ตอนนี้มีปัญหาถึงในระดับการรับฟัง พยานหลักฐาน” อับดุลกอฮาร์ อาแวปุเตะ ทนายความอาวุโส มูลนิธิศูนย์ ทนายความมุสลิม

ประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณา ความอาญา	การจับกุม	การควบคุมตัว	สิทธิผู้ต้องหา
พ.ร.ก. การบริหารราชการ ในสถานการณ์ ฉุกเฉินพ.ศ. 2548	จับกุมได้ก็ต่อเมื่อ มีหมายจับที่ ศาลออกให้	ควบคุมตัวบุคคลไว้ได้ ไม่เกิน 48 ชั่วโมง นับตั้งแต่ไปถึงที่ทำการ ของพนักงานสอบสวน	■ พบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็น ทนายความเป็นการเฉพาะตัว ■ ให้นักความหรือผู้ที่ตน ไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำ ในชั้นสอบสวน ■ ได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อ กับญาติได้ตามสมควร ■ ได้รับการรักษาพยาบาล โดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย
พ.ร.บ. กฎอัยการศึก พ.ศ. 2457	จับกุมได้โดย ไม่ต้องมีหมายจับ และไม่ใช้การ กระทำผิดซึ่งหน้า	ควบคุมตัวบุคคลไว้ได้ ไม่เกิน 7 วัน แต่สามารถ ขยายระยะเวลา ได้ทุก 7 วัน โดยต้อง ขออนุญาตจากศาล แต่รวมระยะเวลาการ ควบคุมตัวแล้ว ต้องไม่เกิน 30 วัน	ไม่ชัด
		ควบคุมตัวบุคคลได้ โดยไม่ต้องมีหมายศาล และไม่เกิน 7 วัน	ไม่ชัด

ที่มาภาพ : iLaw

<https://ilaw.or.th/node/5353>

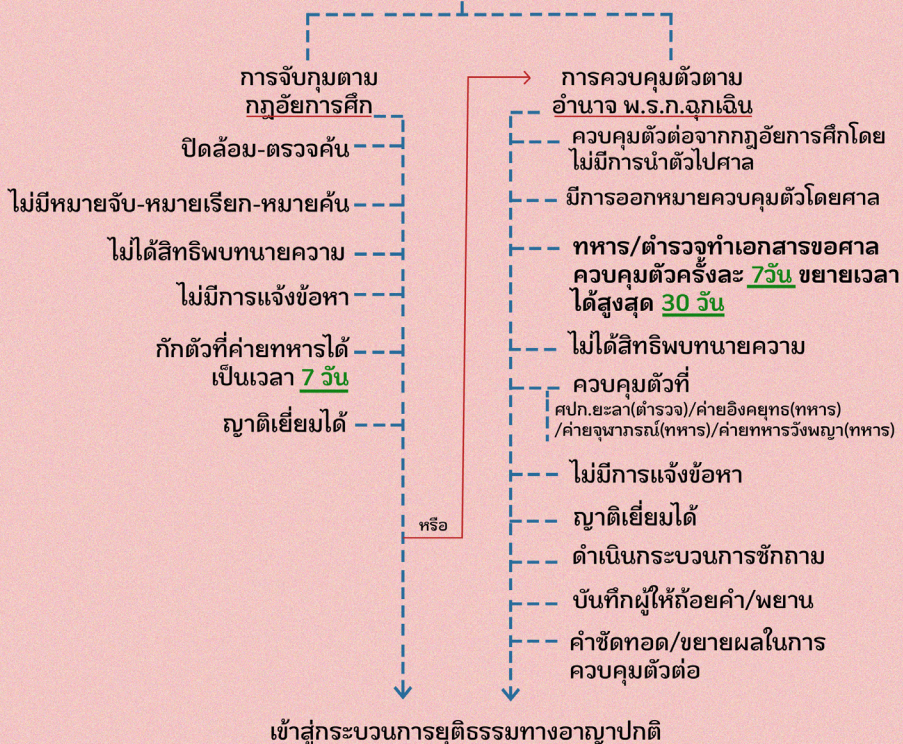
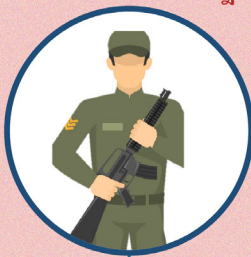
แผนผังการดำเนินคดีอาญาเบื้องต้น ในพื้นที่กฏอัยการศึก กรณีฉุกเฉิน

แผนผังการดำเนินคดีอาญาเบื้องต้น ในพื้นที่กฎอัยการศึก/พ.ร.ก.ฉุกเฉิน

ทหารจับกุม

(สนธิกำลังโดยอาศัยอำนาจกฎอัยการศึก)

การเยี่ยมในระหว่างถูกควบคุมตัวด้วยกฎหมายพิเศษ

ในช่วงการควบคุมตัวมักจะมีปัญหาในเรื่องการเยี่ยม ในอดีตเคยมีการห้ามเยี่ยมในช่วง 3 วันแรกของการถูกควบคุมตัวตามพ.ร.ก.ฉุกเฉินและกฎอัยการศึก หลังจากมีการร้องเรียนเรื่องการซ้อมทรมานบ่อยครั้งทำให้มีการยกเลิกกฎข้อนี้ไปและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ในเรื่องการอนุญาตให้เยี่ยม แต่ยังมีข้อกำหนดว่าผู้ที่เยี่ยมได้ต้องเป็นญาติใกล้ชิดก่อน เช่นสามีหรือภรรยา ลูก พ่อและแม่

ปัญหาในการเยี่ยมประการสำคัญอีกอย่างคือเรื่องของเวลา มีการระบุชัดเจนว่าให้เยี่ยมได้ไม่เกิน 30 นาที ดังนั้นอันดัลละห์ หะยีอะบู นายความของมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิมจึงสรุปว่า “การได้เยี่ยมเพียง 1 นาทีก็ถือว่าได้เยี่ยมแล้ว” มีบางกรณีเจ้าหน้าที่นำตัวผู้ถูกควบคุมตัวขึ้นรถกระบะแล้ววนออกมาให้ญาติได้เห็นเท่านั้นจนกระทั่งเกิดศัพทในบรรดานักกฎหมายและนักสิทธิว่า “เยี่ยมسلام” คือได้จับมือ บางกรณีเป็นการเยี่ยมทาง conference call ซึ่งมีการนำวิธีนี้มาใช้ตั้งแต่ก่อนจะเกิดการระบาดของโรคโควิดด้วยซ้ำ ส่วนในการเยี่ยมที่ได้พบกันจริงยังมีเงื่อนไขด้วยว่า หากเจ้าหน้าที่ที่ควบคุมอยู่ในเวลานั้นพูดได้แต่ภาษาไทย การพูดคุยระหว่างญาติและผู้ที่ถูกคุมตัวก็ต้องทำเป็นภาษาไทยเท่านั้น

ก่อนหน้านี้ ในกระบวนการควบคุมตัวในช่วงแรก ญาติมักจะต้องพยายามติดตามหาว่าผู้ถูกควบคุมตัวถูกนำตัวไปไว้ที่ไหน เนื่องจากหลายกรณีข้อมูลนี้ไม่มีการแจ้งให้กับญาติ ประกอบกับการมีเรื่องเล่าของการถูกทำร้ายร่างกายมักจะทำให้ญาติไม่สบายใจต้องติดตามหาให้ได้ว่าพวกเขาถูกนำตัวไปที่ใดเพื่อพยายามจะเข้าเยี่ยมให้แน่ใจว่ายังปลอดภัย

เห็นถมาถึงที่มาของความรู้

ประสบการณ์ของผู้เคยถูกควบคุมตัวตามกฎหมายพิเศษ ทำงานกับเครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากกฎหมายพิเศษในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

“หลายคนที่เป็นภาคประชาสังคม นักกิจกรรมที่เป็นนักศึกษาถูกนำตัวไปที่ค่ายบ่อยมาก กลายเป็นว่าเราไม่รู้ว่เราถูกตั้งข้อกล่าวหาอะไรเพราะเขาเอาตัวไปตามกฎอัยการศึก คือมาเชิญตัวที่บ้านแบบนุ่ม ๆ แต่พอไปที่ค่ายเสี่ยงก็เริ่มแข็งขึ้น ๆ อย่างเช่นคนที่ไม่เคยกลับบ้านจะโดนถามว่ากลับมาบ้านทำไม คือเราอยู่กรุงเทพฯ เรียนกรุงเทพฯ จบมาก็กลับบ้านไง มันไม่รู้จะทำอะไรแล้ว กรุงเทพฯก็กลับมาบ้านเกิด กลับมาก็มีเงิน ๆ สถานการณ์รุนแรงแม้จะตามข่าวตลอดแต่ก็ไม่เคยสัมผัส อยู่กรุงเทพฯ 7-8 ปี พอกลับมาถูกเอาตัวไปก็จะงง ๆ ถามว่าชุมนุมปะห่มั้ย ชุมปะห่กับใคร เอารูปคนนั้นคนนี้ที่มีหมายจับมาให้ดู รู้จักไหม ใครจะไปรู้จักเพราะเรียนกรุงเทพฯมานานไม่ได้รู้จักใคร ก็ถามถึงคนนั้นคนนั้นในหมู่บ้านทำเหมือนจะเชื่อมโยงกัน รู้ประวัติศาสตร์ปัตตานีมาจากไหน เรียนที่ไหน ครูสอนอะไร ครูสอนให้ท่อง. 1 ถึงร. 9 ก็บอกไปตามจริงว่าเราเรียนภาษาไทย เขาก็เลยงง ก็ไปต่อว่าแล้วรู้ภาษาปัตตานีมาจากไหน ผมเรียนมัธยมที่ไหนก็บอกไป ครูสอนใหม่ไม่สอนต้องหลักสูตรนี้สังคมไทยเรื่องอาจารย์ป่วยอั้งภากรณ์เป็นใคร บุคคลสำคัญของประเทศไทยไม่มีใครสอนเลย หะยีสูลงเป็นใคร ไปจนถึงเรียนมหาลัยในหลักสูตรไม่มีเลยว่หะยีสูลงเป็นใคร ไม่มีใครสอน จนจบป.ตรีไม่รู้จักหะยีสูลง ไม่มีในหลักสูตรไทยไม่มีใครสอนเรื่องประวัติศาสตร์ปัตตานี ก็ถามตลอดว่รู้มาจากไหน เป็นสิ่งที่เขาพยายามเค้นให้เรอบอกว่รู้จักใคร รู้ประวัติศาสตร์ปัตตานีมาจากไหนถามย้ตลอดเรื่องเดิม ๆ 2 วัน 2 คืนไม่รู้ว่จะเค้นอะไรแล้วก็ปล่อย แต่ก็ยังตามตัวที่บ้านตลอด จนผ่านมา 10 กว่าปีแล้วยังตามอยู่เนะเวลามีเหตุการณ์แรง ๆ ก็นายให้มาเยี่ยมครับ ขอถ่ายรูปหน่อยนะครับ ขออนุญาตถ่ายรูปจะส่งนายว่มาเยี่ยมแล้ว”

เหวี่ยงแห

นอกจากนี้ยังมีปรากฏการณ์ของการขยายผลการเป็นผู้ต้องสงสัย เกิดขึ้นกับครอบครัวของผู้ต้องสงสัย เมื่อใครคนหนึ่งในครอบครัวตกเป็นผู้ต้องสงสัย มักจะมีผลให้คนอื่นๆ ในครอบครัวพลอยตกเป็นผู้ต้องสงสัยไปด้วย หรือเช่นในหมู่บ้านสีแดงจะพบว่าประชาชนแทบจะทั้งหมู่บ้านจะถูกจับตาและตรวจสอบอย่างเข้มข้นโดยเฉพาะในยามที่เกิดเหตุขึ้นจนนักกฎหมายบางรายเรียกว่าเป็นการเลือกปฏิบัติแบบหนึ่ง นอกจากนี้ในหลายกรณีเมื่อเจ้าหน้าที่ต้องการจับบุคคลคนหนึ่ง ในครอบครัว เช่นต้องการตัวพี่ชาย แต่เมื่อหาตัวไม่พบก็จะจับน้องชายแทน หรือหากไม่เจอสามีก็อาจเอาตัวภรรยาไปควบคุม ซึ่งนักกฎหมายย่ำว่าตามหลักของกฎหมายไม่สามารถทำได้

นอกจากการเหวี่ยงแหขยายผลสถานะของการเป็นผู้ต้องสงสัยออกไปสู่คนใกล้ชิดและครอบครัวแล้ว ในกระบวนการจับกุมยังมีการเลือกปฏิบัติบนฐานความเชื่อของมูลนิตินัยบนฐานความมุสลิมคืออับดุลลอฮ์ อาแวปุเตะ ยกตัวอย่างว่า บางครั้งจะพบว่าเจ้าหน้าที่ใช้วิธีกันตัวบางคนที่ถูกจับกุมพร้อมกันในคดีเดียวกันเอาไว้เป็นพยานและคนคนนั้นจะไม่ถูกดำเนินคดีแม้ว่าจะร่วมกระทำผิดด้วย

ในการใช้กฎหมายเพื่อการจับกุมบุคคลต้องสงสัยในพื้นที่เขต. นักกฎหมายจากมูลนิธิยืนยันว่าแทบจะทั้งหมดจะเริ่มต้นที่กระบวนการที่ใช้อำนาจตามกฎหมายการศึกษากับกรณีที่มีหมายจับตามกฎหมายปกติ นักกฎหมายคาดว่าที่เป็นเช่นนี้เพราะเจ้าหน้าที่มีอำนาจมากกว่าภายใต้กฎหมายการศึกษา สิ่งที่เจ้าหน้าที่ดำเนินการไม่สามารถทำได้ตามกระบวนการของกฎหมายอาญา

หลักการสากล Nelson Mandela Rules

สมชาย หอมลออ นักกฎหมายอาวุโส อธิบายว่าแนวคิดในเรื่องการจับและควบคุมตัวหรือกักตัวโดยไม่ต้องมีหมายศาลแต่เป็นการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารนั้นดำรงอยู่ เป็นสิ่งที่เรียกกันตามหลักกฎหมายว่า preventive measure คือเป็นการควบคุมตัวเพื่อป้องกันบุคคลคนนั้นไปกระทำการอย่างเดิม แต่การควบคุมตัวนี้หากกระทำอย่างไม่ถูกต้องและไม่มีเหตุอันสมควร ผู้เกี่ยวข้องสามารถที่จะยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้ศาลตรวจสอบได้

ภายใต้พ.ร.ก.ฉุกเฉิน กฎหมายกำหนดว่าในการควบคุมตัวต้องขอหมายจากศาล ตามหลักการควรจะมีการตรวจสอบได้ว่าศาลออกหมายโดยมิชอบหรือไม่ แต่ในทางปฏิบัติเรื่องนี้ทำได้ยากเนื่องจากศาลเป็นผู้ออกหมายเอง อย่างไรก็ตามในกรณีที่มีการควบคุมตัวอยู่แล้ว เช่นมีการควบคุมตัวตามพ.ร.บ. ภายัยการศึกษา ในกรณีที่จะขอต่อเวลาในการควบคุมตามพ.ร.ก.ฉุกเฉิน การขอหมายเพื่อควบคุมตัวภายใต้พ.ร.ก.ฉุกเฉินเป็นเรื่องที่ควรกระทำอย่างเปิดเผย หากไม่เช่นนั้นก็ควรจะเรียกร้องให้มีการเปิดเผยได้ ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้มีการคัดค้านในกรณีที่สมควร หรืออย่างน้อยที่สุดก็จะต้องมีการแจ้งบุคคลที่อยู่ในการควบคุมตัวให้รับรู้ว่าจะมีการขอต่อเวลาเพื่อเปิดโอกาสให้มีการคัดค้านได้

ทนายสมชายเห็นว่าเนื่องจากผู้ต้องสงสัยเหล่านี้อยู่ในการควบคุมตัวของเจ้าหน้าที่อยู่แล้วอันเป็นกรณีที่ผิดกับการขอออกหมายจับทั่วไปที่ทำความลับในช่วงแรกเพื่อไม่ให้เป้าหมายของการออกหมายจับไหวตัวทันและหลบหนี การขอคัดค้านเป็นเรื่องที่ควรทำได้เพราะแม้แต่ในกรณีที่มีการออกหมายซึ่งผิดพลาดก็ยังสามารถขอให้ศาลทบทวนได้

ภายใต้กฎหมายปกตินักบุคคลที่ถูกควบคุมตัวมีสิทธิหลายประการที่กฎหมายคุ้มครอง แต่ภายใต้กฎหมายพิเศษ มีคำถามว่าพวกเขามีสิทธิที่จะได้รับการปกป้องในกระบวนการจับกุมหรือเข้าควบคุมตัวหรือไม่ ในกรณีนี้มีข้อเสนอให้พิจารณาใช้หลักกฎหมายสากลที่สมัชชาใหญ่สหประชาชาติรับรอง

เท่ากับว่าไทยเองก็รับรองด้วยในฐานะเป็นสมาชิก นั่นคือหลักที่เรียกว่า Nelson Mandela Rules หรือบางทีเรียกสั้น ๆ ว่า Mandela Rules ที่ระบุชัดเจนว่าในการจับกุมหรือควบคุมตัวในทุกรณี ผู้ถูกควบคุมตัวมีสิทธิในการขอพบทนายติดต่อญาติพี่น้องและให้เข้าเยี่ยมได้ตั้งแต่วันที่แรกที่ถูกควบคุมตัว

นอกจากนี้ยังมีปรากฏการณ์การใช้กฎหมายที่น่าสังเกตอีกหลายประการที่ไม่เป็นไปตามข้อบัญญัติของกฎหมายและแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศ เช่น ในเรื่องของการออกหมายจับ ซึ่งตามปกติก่อนจะออกหมายจับทุกคดีต้องมีการออกหมายเรียกก่อน เมื่อบุคคลนั้นๆ ไม่ไปพบเจ้าหน้าที่ตามหมายเรียกจึงจะมีการออกหมายจับ อีกประการหนึ่งการออกหมายจับหมายความว่าเจ้าหน้าที่ไม่รู้ว่าบุคคลที่จะจับกุมอยู่ที่ไหน แต่ที่ผ่านมามีกรณีการออกหมายจับทั้งๆที่กำลังไล่ล่าไล่กันอยู่ก็มี ซึ่งในกรณีเช่นนี้ทำให้เกิดความวิตกว่าลักษณะการถูกจับกุมจะส่งผลไปถึงการดำเนินการกับบุคคลในช่วงที่อยู่ภายใต้การควบคุมตัวตามกฎหมายพิเศษ

ทนายความเล่าว่า มีกรณีที่พนักงานสอบสวนเดินไปขอหมายจับที่ศาล ในขณะที่ผู้ไล่ล่าไล่กันอยู่ภายในห้อง และศาลได้อนุมัติออกหมายจับปกติในการออกหมายจับ เจ้าหน้าที่จะไม่รู้ตัวว่าบุคคลนั้นอยู่ที่ไหน จึงเป็นปัญหาว่า หากบุคคลถูกควบคุมตัวที่ค่ายอิงคยุทธแล้วครบกำหนดระยะเวลาควบคุมตามกฎหมายพิเศษ เจ้าหน้าที่จะขอออกหมายจับได้หรือไม่

ปัญหาเรื่องของพยานหลักฐาน

ตามหลักกฎหมายไทย การรับฟังหลักฐานจากพยานบอกเล่าเป็นสิ่งที่เคยถือว่าทำได้น้อยอย่างยิ่งเนื่องจากตามหลักกฎหมายถือว่าเป็นพยานที่น่าหนักน้อย จะต้องใช้ประจักษ์พยานเข้าประกอบ หลักการนี้เป็นหลักที่เข้าใจกันเป็นที่ทั่วไปทั้งผู้พิพากษาและทนายความถึงขั้นที่ทนายความชี้ว่า “เดิมทีถ้ามีแต่พยานบอกเล่าอย่างเดียวคือคดีนั้นจบเลย ไปต่อไม่ได้” กระบวนการดำเนินคดีโดยทั่วไปพึ่งพาประจักษ์พยานซึ่งก็คือผู้ที่ “รู้ ได้ยิน ได้เห็นเหตุการณ์ด้วยตนเอง” การที่พยานบอกเล่ามีน้ำหนักน้อยกว่าประจักษ์พยานมากเนื่องจากเป็นพยานประเภทที่น่าสิ่งที่ได้ยินมาจากบุคคลอื่นมาบอกเล่าต่อ

แต่ต่อมาในปี 2551 มีการแก้ไขกฎหมายประมวลวิธีพิจารณาความอาญาหรือที่เรียกกันว่าป.อาญาโดยเฉพาะในส่วนของการห้ามรับฟังพยานบอกเล่าเสียใหม่โดยมีข้อกำหนดใหม่ให้เป็นการรับฟังพยานบอกเล่าสามารถทำได้ในบางกรณี ตามมาตรา 226 วรรค 3 มีข้อความระบุว่า

“ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานบอกเล่า เว้นแต่

(1) ตามสภาพ ลักษณะ แหล่งที่มา และข้อเท็จจริงแวดล้อมของพยานบอกเล่านั้นน่าเชื่อว่าจะพิสูจน์ความจริงได้ หรือ

(2) มีเหตุจำเป็น เนื่องจากไม่สามารถนำบุคคลซึ่งเป็นผู้ที่ได้เห็น ได้ยิน หรือทราบข้อความเกี่ยวในเรื่องที่จะให้การเป็นพยานนั้นด้วยตนเองโดยตรงมา

เป็นพยานได้ และมีเหตุผลสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมที่จะรับฟังพยานบอกเล่านั้น”

ความข้อนี้ใช้ควบคู่ไปกับมาตรา 227/1 ในเรื่องของพยานหลักฐานแวดล้อมประกอบด้วย

“ในการวินิจฉัยชี้ว่าน้ำหนักพยานบอกเล่า พยานขัดทอด พยานที่จำเลยไม่มีโอกาสถามค้าน หรือพยานหลักฐานที่มีข้อบกพร่องประการอื่นอันอาจกระทบถึงความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานนั้น ศาลจะต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง และไม่ควรเชื่อพยานหลักฐานนั้นโดยลำพังเพื่อลงโทษจำเลย เว้นแต่จะมีเหตุผลอันหนักแน่น มีพฤติการณ์พิเศษแห่งคดี หรือมีพยานหลักฐานประกอบอื่นมาสนับสนุน พยานหลักฐานประกอบตามวรรคหนึ่ง หมายถึง พยานหลักฐานอื่นที่รับฟังได้ และมีแหล่งที่มาเป็นอิสระต่างหากจากพยานหลักฐานที่ต้องการพยานหลักฐานประกอบนั้น ทั้งจะต้องมีคุณค่าเชิงพิสูจน์ที่สามารถสนับสนุนให้พยานหลักฐานอื่นที่ไปประกอบมีความน่าเชื่อถือมากขึ้นด้วย”

นักกฎหมายชี้ว่าในคดีความมั่นคงที่ฟ้องร้องกันในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นมักจะมีปัญหาในการหาประจักษ์พยาน พยานหลักฐานที่ได้ส่วนใหญ่เป็นพยานหลักฐานที่มาจาก การซักถามและเป็นพยานบอกเล่า หากดำเนินการตามระบบของกฎหมายที่เคยมีมา การพึ่งพาพยานหลักฐานที่ได้จากการซักถามหรือพยานบอกเล่าจะส่งผลให้มีจุดอ่อนอย่างมาก จนเมื่อมีการแก้ไขกฎหมายเสียใหม่ดังกล่าวซึ่งเปิดช่องให้มีการใช้วิจารณญาณให้น้ำหนักกับพยานบอกเล่าที่ได้มาจากการซักถามเสียใหม่ ทั้งสองมาตราของป.วิอาญานี้ได้กลายมาเป็นมาตราหลักในการพิจารณาลงโทษในคดีความมั่นคงใดๆในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

กระบวนการพิจารณาดีความมั่นคงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้นำหนักกับผลการซักถามในลักษณะที่เปลี่ยนไปมาก ในช่วงปี 2548-2549 การดำเนินการซักถามตามกฎหมายการศึกจะเรียกผู้ให้ข้อมูลว่าแหล่งข่าว ส่วนข้อมูลที่ได้ซึ่งเมื่อส่งไปที่ศาลจะไม่มีกรลงลายมือชื่อผู้ถูกซักถาม แต่จะบันทึกว่าเป็นรายงานของเจ้าหน้าที่ คำว่าแหล่งข่าวมักจะใช้คำย่อว่าลข. ซึ่งจะมีการแบ่งประเภทความน่าเชื่อถือเป็นระดับไปเช่น ก ข ค แต่ระยะหลังมีการปรับเปลี่ยนของการทำเอกสารผลการซักถามใหม่ให้เป็นรูปแบบของรายงานจากเจ้าหน้าที่ที่จะบรรยายว่าผู้ถูกซักถามให้การว่าอย่างไร โดยเป็นการประมวลค่าให้การจากการซักถามจากช่วงที่อยู่ในการควบคุม 7 วัน

ดังนั้นจากเดิมที่การซักถามบันทึกว่าเป็นของแหล่งข่าวที่ไม่ปรากฏชื่อก็กลายเป็นรายงานของเจ้าหน้าที่ที่ผู้ถูกซักถามต้องลงชื่อและพิมพ์ลายนิ้วมือ ในช่วงทำรายงานจะมีการลงความเห็นของเจ้าหน้าที่ต่อท้ายว่าข้อมูลที่ได้มีคุณค่าแค่ไหน เช่นเจ้าหน้าที่อาจจะเห็นว่ายังไม่น่าเชื่อถือเพราะเชื่อว่ายังมีการปกปิดบางอย่างจึงจำเป็นต้องควบคุมตัวต่อไป เป็นต้น

ปัจจุบันแต่ละจังหวัดจะมีพนักงานสอบสวนคดีความมั่นคงของตัวเองประจำทั้งสามจังหวัด คณะพนักงานสอบสวนชุดที่รับผิดชอบคดีความมั่นคงดังกล่าวจะเป็นผู้สอบสวนในขั้นของการถูกควบคุมตัวตามกฎหมายพิเศษโดยไปสอบสวนในสถานที่ควบคุมตัวคือในค่ายทหาร ต่างจากวิธีปฏิบัติในขั้นตอนตามกฎหมายตามปกติที่การสอบสวนต้องกระทำที่สถานีตำรวจโดยพนักงานสอบสวนที่รับผิดชอบเป็นผู้ดำเนินการสอบสวน

การสอบสวนผู้ถูกควบคุมตัวในช่วงกฎหมายพิเศษนี้ เจ้าหน้าที่จะใช้คำว่าเป็นการสอบสวนในฐานะพยานไม่ใช่ในฐานะผู้ต้องหา และเจ้าหน้าที่จะจัดให้มีทนายความและผู้นำศาสนาหรือที่เรียกกันว่าบาบอไปนั่งอยู่ด้วย บาบอที่มามีหน้าที่นี้ส่วนใหญ่เป็นครูสอนศาสนา อูstadhหรืออิหม่าม เหตุที่มีการนำเอาบาบอไปร่วมรับรู้ด้วยก็เพราะเชื่อว่าการมีผู้นำศาสนาไปนั่งอยู่ด้วยจะ

ช่วยป้องกันข้อครหาที่ว่ามีการทรมานหรือบังคับให้รับสารภาพ แม้จะไม่ได้อยู่ร่วมซักถามตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง แต่ผู้นำศาสนาที่ไปเป็นพยานนี้ทำหน้าที่มากไปกว่าการเป็นพยาน กล่าวคือในช่วงแรกๆเคยมีการใช้ผู้นำศาสนาเข้าไปช่วยถอนคำสาบานหรือที่เรียกว่าซุมเปาะนั้นเอง

ทนายจากมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิมให้ข้อมูลว่า ตามกฎหมายผู้ถูกซักถามภายใต้กฎหมายพิเศษไม่จำเป็นต้องมีทนายความในช่วงถูกซักถามเนื่องจากพวกเขาไม่ได้อยู่ในฐานะผู้ต้องหาแต่เป็นเพียงพยาน พร้อมทั้งเทียบให้เห็นว่าในกฎหมายคือป.วิอาญาระบุถึงสิทธิของผู้ถูกจับกุมและผู้ต้องหาเอาไว้ในมาตรา 7/1⁸ เช่นว่าจะต้องได้พบและปรึกษาทนายความแบบสองต่อสอง และจะต้องมีการแจ้งญาติหรือผู้ที่ไว้วางใจของบุคคลที่ถูกจับกุมให้รับรู้ตั้งแต่ในโอกาสแรก รวมทั้งในกรณีที่ได้รับบาดเจ็บจะต้องได้รับการรักษาพยาบาล

ในทางปฏิบัติ การควบคุมตัวตามกฎหมายพิเศษแม้ไม่ได้ระบุว่าเป็นการสอบสวน แต่การนำตัวบุคคลไปสอบสวนในฐานะพยาน มีการสอบสวนเหมือนตกเป็นผู้ต้องหาในคดีอาญาแล้ว จึงจำเป็นจะต้องมีทนายความและบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจตามม. 7/1 การที่มีพยานไม่ว่าทนายความหรือบาบอซึ่งก็ล้วนแต่เป็นผู้ที่เจ้าหน้าที่จัดสรรให้และไม่ใช่คนที่พวกเขาร้องขอก็ไม่น่าจะช่วยทำให้การสอบปากคำนี้มีสถานะที่เปลี่ยนไป รวมทั้งการมีพยานก็เป็นแค่เรื่องชั่วคราวเพราะคนเหล่านั้นไม่ได้อยู่ร่วมตลอดเวลาที่มีการซักถาม ความไม่ไว้วางใจเป็นประเด็นสำคัญโดยเฉพาะเมื่อมีข้อกังขาว่าพยานทั้งสองคือทนายความและผู้นำศาสนานั้นเป็นผู้ที่เจ้าหน้าที่จัดให้ ทั้งหมดนี้ในกฎหมายจึงเกรงว่าการดำเนินการดังกล่าวนี้จะมีผลเป็นเพียงการจัดฉากเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการซักถามรวมไปถึงผลที่ได้โดยเฉพาะในสายตาของศาล

⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1

“มาตรา 7/1 ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือขังมีสิทธิแจ้งหรือขอให้เจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาไว้วางใจทราบถึงการถูกจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมในโอกาสแรกและให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีสิทธิดังต่อไปนี้ด้วย (1) พบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว (2) ให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นสอบสวน (3) ได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควร (4) ได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีหน้าที่แจ้งให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหานั้นทราบในโอกาสแรกถึงสิทธิตามวรรคหนึ่ง”

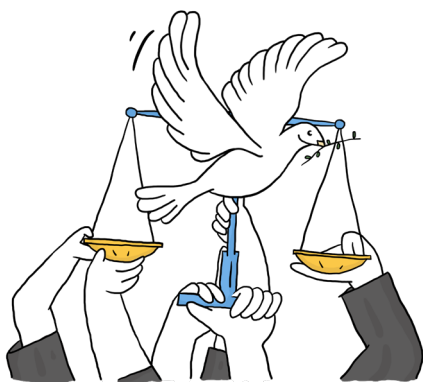
ที่สำคัญหลังจากที่ผ่านกระบวนการตามกฎหมายพิเศษแล้ว หลายคนที่ต้องเข้าสู่กระบวนการภายใต้กฎหมายปกติและถูกสอบสวนโดยพนักงานสอบสวนของสถานีตำรวจให้การปฏิเสธ จึงมีคำถามสำคัญจากทนายความคดีความมั่นคงในสามจังหวัดภาคใต้ถึงสถานะของคำให้การของบุคคลเหล่านี้ที่ได้มาในช่วงของการควบคุมตัวภายใต้กฎหมายพิเศษว่ามีสถานะทางกฎหมายอย่างไรแน่และควรนำไปใช้ในลักษณะใด

เพื่อป้องกันตัวเองจากการถูกละเมิดสิทธิในกระบวนการ นักกฎหมายจึงมักแนะนำผู้ที่ถูกซักถามในช่วงขั้นตอนการใช้กฎหมายพิเศษว่า หากไม่เต็มใจให้ปากคำ ควรแจ้งเรื่องนี้กับเจ้าพนักงานสอบสวนหรือตำรวจที่สอบปากคำทันทีที่เข้าสู่กระบวนการซักถามภายใต้กฎหมายป.วิอาญา อย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้ก็ยังพบว่า มีบางกรณีพนักงานสอบสวนไม่บันทึกให้

ทนายความชี้ว่า อันที่จริงพนักงานสอบสวนควรตื่นตัวในเรื่องนี้แต่แรก เมื่อเป็นที่ชัดเจนว่าการให้การสองครั้ง คือภายใต้กฎหมายพิเศษและกฎหมายปกตินั้นไม่เหมือนกัน เช่น ในขั้นซักถามภายใต้กฎหมายพิเศษหลายคนรับสารภาพหมด แต่พอถึงกระบวนการสอบปากคำภายใต้การสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจ อันเป็นกระบวนการภายใต้ป.วิอาญา กลับให้การปฏิเสธ แต่เจ้าหน้าที่ตำรวจหลายรายกลับไม่ได้ไหวตัวหรือพบว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องผิดปกติแต่อย่างใด

นอกจากนี้ในสามจังหวัดภาคใต้มีประเด็นเรื่องการใช้นิติวิทยาศาสตร์ โดยการเก็บและพิสูจน์ดีเอ็นเอค่อนข้างมาก ทั้งนักกฎหมายและนักบรรณคดีเพื่อสิทธิมนุษยชนเห็นว่าในเรื่องนี้มีปัญหาในเรื่องของกระบวนการจัดเก็บ เช่น มีคำถามว่าเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ดังกล่าวเป็นผู้มีความรู้หรือเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นจริงหรือไม่ มีการทำงานซ้ำซ้อนหรือไม่ และมีอำนาจตามกฎหมายรองรับหรือไม่ มีความไม่ชัดเจนในเรื่องการจัดเก็บว่านำไปไว้ที่ใดและฐานข้อมูลดีเอ็นเออยู่กับใคร ยังมีปัญหาด้วยว่ามีการเก็บดีเอ็นเอกระทำโดยไม่มีคนกลางเป็นพยานทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจ ทนายความของมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิมเปิดเผยว่า

เรื่องเช่นนี้เคยมีการโต้แย้งในศาลมาแล้วแต่ไม่มีความกระจ่างทำให้เกรงว่าผู้พิพากษาบางคนอาจไม่เข้าใจ พร้อมทั้งชี้ว่าแทบทุกกรณีของการตรวจดีเอ็นเอในพื้นที่มีประเด็นให้ชนกึ่งขาทั้งสอง นอกจากนั้นยังมีปัญหาเรื่องการเก็บดีเอ็นเอแบบเหมาเข่งหรือไม่เลือกหน้าในพื้นที่ต้องสงสัยหรือกับครอบครัวที่มีผู้ต้องสงสัยซึ่งกฎหมายไม่ได้อนุญาตให้ทำ

ความเป็นอิสระของศาล

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่ามีวิธีการหลายประการที่ทำให้พยานบอกเล่ามีน้ำหนักมากขึ้นในกระบวนการดำเนินคดี เช่นการแก้ไขกฎหมายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือป.วิอาญาเปิดทางให้ศาลใช้วิธีจรรยาบรรณ/ดุลพินิจมากขึ้นในการรับฟังพยานบอกเล่า มีการปรับวิธีการบางประการทำให้น้ำหนักของข้อมูลจากการซักถามมีเพิ่มมากขึ้นเช่นให้มีพยานในการซักถาม มีการจัดทำผลการซักถามในแต่ละขั้นตอนอย่างเป็นกิจจะลักษณะแล้วนำเข้าสู่กระบวนการตามกฎหมายปกติ อย่างไรก็ตามการปรับปรุงกระบวนการเหล่านี้เช่นว่าทำให้ทนายความสิทธิมนุษยชนเห็นว่าก่อให้เกิดจุดอ่อนในกระบวนการดำเนินคดีความมั่นคงในสามจังหวัดภาคใต้ การใช้กฎหมายพิเศษทำให้เกิดอาการไม่มีกฎหมาย เมื่อเทียบกับระบบของกฎหมายทั่วไปที่มีลักษณะทำให้

การใช้วิจารณ์งานของศาลมีความแน่นอนด้วยการกำหนดแนวทางให้แคลง
ในขณะที่การปรับปรุงกระบวนการทำให้ผลการชกถามคู่ประหนึ่งมี
ความเที่ยงธรรมมากขึ้น กลับเป็นการปรับปรุงเฉพาะรูปแบบภายนอก สิทธิของ
ผู้ถูกชกถามยังคงเป็นประเด็นเช่นเดิม และยังเป็นปัญหามากขึ้นเมื่อนำข้อมูล
เหล่านี้ไปมีส่วนในการตัดสินคดีอย่างจริงจัง

อันที่จริงนักกฎหมายไม่ได้บอกปิดข้อมูลที่ได้จากการชกถามหรือ
สอบปากคำในช่วงของการใช้กฎหมายพิเศษทั้งหมด แต่พวกเขาเห็นว่าพยาน
หลักฐานที่ได้จากการใช้กฎหมายพิเศษควรเป็นเพียงสิ่งที่จะช่วยเพิ่มประโยชน์
ในการสืบสวนสอบสวนของเจ้าหน้าที่เท่านั้น กล่าวคือ เน้นให้เป็นสิ่งสนับสนุน
เพื่อขยายผลหรือเพื่อช่วยในการแสวงหาข้อมูล ไม่ควรเป็นสิ่งที่มุ่งหมายนำ
ไปประกอบการดำเนินคดีทั้งนี้เนื่องจากพยานหลักฐานที่ได้มาตามวิธีการของ
กฎหมายพิเศษได้มาด้วยข้อมูลการข่าว และหลายครั้งข่าวอาจไม่ “สะเด็ดน้ำ”
หรือเป็นที่ชัดเจน

นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตด้วยว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงหลายคนใช้
กฎหมายด้วยอารมณ์และขาดหลักเกณฑ์ เช่นควบคุมตัวบุคคลที่เชื่อว่า
กระทำผิดไว้ก่อน หากผู้ถูกควบคุมตัวยินยอมร่วมมือ เจ้าหน้าที่ก็จะละเว้นการ
เอาโทษหรือดำเนินคดีตามกฎหมาย ซึ่งกลายเป็นการใช้กฎหมายเพื่อเป้าหมาย
ทางการเมือง เพราะเจ้าหน้าที่สามารถเลือกได้ เข้าลักษณะดังให้คนที่ยอม “เป็น
พวก” ให้ไม่ต้องทำตามกฎหมายและคนกลุ่มนี้ถูกนำพาเข้าร่วมกับโครงการ
พาคนกลับบ้าน หรือไม่เช่นนั้นก็มักถูกกันตัวเป็นพยานเกิดการเลือกปฏิบัติ

“คดีความมั่นคงทุกคดีที่ขึ้นสู่ศาลในวันนี้เชื่อว่าขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของ
ผู้พิพากษาแต่ละคน เพราะว่าคุณจะไปทางใดทางหนึ่งก็ได้ คุณจะไปทางไหน
ก็ได้ขึ้นอยู่กับการวินิจฉัยต่องานนั้นๆและต่อสถานการณ์ในพื้นที่” อับดุลกอฮาร์
อาแวปูเตะ ทนายความอาวุโส มูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิมกล่าวในระหว่าง
การอบรมผู้สื่อข่าวกับการทำข่าวคดี 28-29 มกราคม 2566

นักกฎหมายตั้งข้อสังเกตหลายประการกับการทำงานของผู้พิพากษา โดยเฉพาะประเด็นเรื่องความอิสระในการทำงานซึ่งเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากสาธารณะอย่างมากหลังเกิดเหตุการณ์เมื่อวันที่ 4 ต.ค.2562 ที่ผู้พิพากษาคณากร เพียรชนะพยายามยิงตัวตายในห้องพิจารณาคดีหลังจากที่ไล่พี่หรือออกอากาศสดการอ่านคำพิพากษาของตนเองในคดีหมายเลขดำที่ 3428/2561 ซึ่งมีจำเลย 5 คน โดยตัดสินยกฟ้องทั้งหมดเพราะถือว่าพยานหลักฐานไม่เพียงพอ ผู้พิพากษาคณากรได้เปิดเผยในเอกสารที่เผยแพร่ต่อสาธารณะว่าได้รับคำสั่งจากผู้พิพากษาอาวุโสที่ส่งตรงมายังเขาให้ตัดสินลงโทษมีทั้งประหารชีวิตและจำคุกซึ่งตนเห็นว่าการออกคำสั่งเช่นนี้ไม่ถูกต้องเพราะเป็นการแทรกแซงกระบวนการ¹⁰ กรณีของผู้พิพากษาคณากรบ่งชี้ถึงปัญหาความเป็นอิสระในกลุ่มผู้พิพากษาด้วยกันเอง รวมไปถึงปัญหาพยานหลักฐานในคดีความมั่นคงในสามจังหวัดภาคใต้ว่าเรื่องนี้ยังดำรงอยู่มาตลอด

⁹ กุลธิดา สามะพุทธิ. (7 มีนาคม 2563). คณากร เพียรชนะ : เสียงจากทนายจำเลยในคดีสุดท้ายของผู้พิพากษาคณากร “อยากให้อยู่ต่อสู้ไปด้วยกัน”. บีบีซีไทย. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-51781494>

¹⁰ คำแถลงการณ์ คดีหมายเลขดำที่ 3428/2561 (ศาลจังหวัดยะลา) สามารถสืบค้นเพิ่มเติมที่ <https://futureforwardparty.org/wp-content/uploads/2019/10/%E0%B8%84%E0%B8%B3%E0%B9%81%E0%B8%96%E0%B8%A5%E0%B8%87.pdf>

ปี 2554 มูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิมโดยการสนับสนุนจาก American Bar Association Rule of Law Initiative (ABA ROLI) เพื่อศึกษา “ตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมาย” ของคดีความมั่นคงที่ตัดสินแล้วจำนวน 100 คดี¹¹ เรียกว่าเป็นการทำ case audit ซึ่งผลของการทำโครงการนี้ทำให้พบว่าคดีจำนวนมากเกิน 70% ของเวลานั้นเป็นคดีที่ศาลยกฟ้องโดยสืบเนื่องจากปัญหาในเรื่องพยานหลักฐานไม่เพียงพอเป็นหลัก ขณะที่พบว่าผู้ต้องหาถูกทำร้ายร่างกายในทุกขั้นตอนของการสอบสวนตั้งแต่ขั้นตอนการเชิญตัว จับกุมตัว การซักถาม นักกฎหมายชี้ว่าในช่วงเวลานั้นมีการส่งฟ้องคดีเข้าสู่ศาลเป็นจำนวนมากแต่เพราะพยานหลักฐานอ่อนทำให้มีการยกฟ้องกันเป็นส่วนใหญ่

มีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจด้วยคือในช่วงปี 2550-2551 มีการดำเนินคดีกลุ่มบุคคลหลายคดี มีผู้อยู่อาศัยในบางหมู่บ้านถูกดำเนินคดีเป็นกลุ่มใหญ่ บางแห่งถึงระดับ 40 คน

“คดีแบบนี้เขาเรียกคดีบ่อยุ้ง คดีบ่อยุ้งก็คือว่ายุ้งมันเป็นฟุ้ง เอาครอบทั้งฟุ้งไปก่อน คือทั้ง ๆ ที่เห็นว่าไม่สามารถจะลงโทษได้ แต่ต้องการให้ชาวบ้านเดือดร้อน ต้องการให้ทนายงานเยอะ” อับดุลเลาะห์ หะยิอาบุ มูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม

ทนายความสิทธิมนุษยชนชี้ว่าคดีที่พวกเขาเรียกว่าเป็นประเภท “ฟ้องไว้อ่อน” มีอาการคล้ายคดีกลุ่มที่เรียกว่า SLAPP คือมุ่งหวังสร้างความเดือดร้อน ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อต้องการที่จะเอาชนะในคดี นอกจากนี้ยังอาจมีกระบวนการที่เพิ่มอุปสรรคแก่ผู้ถูกฟ้องมากขึ้นเช่นไม่ให้ประกันตัวเป็นต้น นั่นเป็นสาเหตุที่ทำให้มูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิมทำ case Audit เพื่อให้สาธารณะได้เห็นว่าการฟ้องคดีร้อนเพียงใดกับการฟ้องไว้อ่อน เจตนารมณ์ของการนำเสนอผลของการทำ case audit คือต้องการชี้จุดบกพร่องของกระบวนการยุติธรรมเพื่อ

¹¹ มูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม. (ม.ป.ป.). โครงการตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของคดีความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (Case Audit) ระยะที่ 4 กิจกรรมจัดทำเวทีเพื่อรับฟังความเห็นการร่างรายงาน. สืบค้นจาก <https://voicefromthais.files.wordpress.com/2012/01/e0b882e0b989e0b8ade0b8a1e0b8b9e0b8a5e0b8cae0b896e0b8b4e0b895e0b8b4e0b981e0b8a5e0b8b0e0b882e0b989e0b8ade0b884e0b989e0b899e0b89ee0b89a.pdf>

กระตุ้นให้มีการปรับปรุงนำไปสู่การให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชนที่เกี่ยวข้องมากขึ้น

โครงการดังกล่าวของมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิมนำไปสู่การรณรงค์เพื่อปรับปรุงวิธีการดำเนินคดี ในส่วนของอัยการมีการทบทวนงานทั้งหมดและนำไปสู่การจัดตั้งสำนักงานอัยการฝ่ายคดีความมั่นคงภาค 9 ขึ้นที่ปัตตานีในปี 2556 เพื่อให้รับผิดชอบตรวจสอบสำนวนของคดีความมั่นคงในภาคใต้ทั้งหมด ก่อนที่จะมีการสั่งฟ้อง โดยสำนักงานนี้เป็นผู้รับผิดชอบจัดการสำนวนคดีความมั่นคงทุกคดีในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อบูรณาการการฟ้องให้มีประสิทธิภาพ และจัดสำนวนที่ซ้ำซ้อน เป้าหมายเพื่อจะอำนวยความสะดวกให้ได้มากขึ้น ซึ่งก็มีผลทำให้จำนวนคดีที่ถูกสั่งฟ้องลดลง ในขณะที่เดียวกันก็เพิ่มจำนวนคดีที่ศาลสั่งลงโทษมากขึ้น

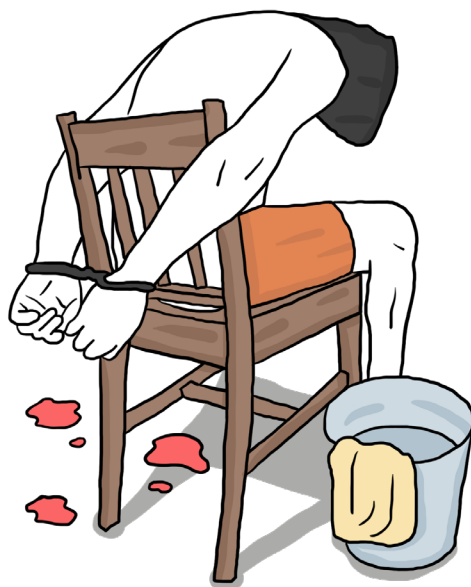
ผลของการปรับปรุงการทำงานของสำนักงานอัยการในเรื่องคดีความมั่นคงในสามจังหวัดภาคใต้ หลังจากนั้นพบว่าศาลในสามจังหวัดนี้สั่งลงโทษในคดีความมั่นคงแทบทุกคดี

ในหลายคดีที่ศาลยกฟ้องและอัยการอุทธรณ์ มีข้อสังเกตว่าการอุทธรณ์แตกต่างไปจากวิธีการอุทธรณ์ปกติทั่วไปที่ต้องอุทธรณ์ในประเด็นของข้อเท็จจริง เพื่อให้เห็นว่าพยานหลักฐานนั้น ๆ ที่นำเสนอไปมีน้ำหนักน่าเชื่อถือ โดยการอุทธรณ์ในหลายคดีในสามจังหวัดภาคใต้กลายเป็นการอุทธรณ์อ้างความรุนแรงของการกระทำหรืออุทธรณ์เพื่อให้ศาลเห็นว่ากระบวนการได้มาซึ่งพยานนั้นชอบธรรมแล้ว

ทนายความของมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิมตั้งข้อสังเกตว่า หากดูจากปรากฏการณ์ กระบวนการยุติธรรมในคดีความมั่นคงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่ในเนื้อหาามีสิ่งที่ควรจับตาในเรื่องของการ “เอาชนะทางคดี” และการ “ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือปราบปรามผู้เห็นต่าง” ในขณะที่ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่นั้นเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าเป็นปัญหา

ที่มีเนื้อแท้จากเรื่องการเมืองที่ต้องแก้ด้วยวิธีการการเมือง ดังนั้นสังคมควร
เฝ้าระวังว่าการดำเนินการกับกระบวนการยุติธรรมเช่นนี้ส่งผลต่อสถานะของ
ศาลและความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมหรือไม่

สิ่งที่หลายฝ่ายมองว่าเป็นความล้มเหลวอย่างสำคัญของกระบวนการ
ยุติธรรมในภาคใต้คือกระบวนการที่เกิดขึ้นกับคดีไต่สวนการตายซึ่งแทบ
ไม่สามารถนำไปสู่การดำเนินคดีอาญากับผู้เกี่ยวข้องแม้ปรากฏว่าบุคคลในการ
ควบคุมเสียชีวิตในหลายคดีและหลายรายจะเห็นได้ตั้งแต่กรณีตากใบ
เป็นต้นมา

บทที่ 6

กฎหมายใหม่ที่คุณควรรู้ :
กฎหมายป้องกันการจู่โจม
และซ้อมทรมาน

บทที่ 6 กฎหมายใหม่ที่ควรรู้: กฎหมายป้องกันการอุ้มหาย และซ้อมทรมาน

จากพันธะผูกพันสากลสู่กฎหมายใหม่

ปีพ.ศ. 2550 ประเทศไทยในฐานะสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี (Convention against Torture and Other Cruel Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: CAT) ประเทศไทยจึงมีภาระหน้าที่ที่จะทำให้การทรมานเป็นความผิดทางอาญาเพื่อให้เกิดผลตามที่ให้คำมั่นกับองค์การ สหประชาชาติเอาไว้ เพื่อให้การทรมานเป็นสิ่งต้องห้ามโดยเด็ดขาดในทางกฎหมายและทางปฏิบัติ

ต่อมาในปีพ.ศ. 2555 ประเทศไทยได้ลงนามแต่ยังไม่ได้ให้สัตยาบันในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการบังคับให้หายสาบสูญ (International Convention for the Protection of all Persons from Enforced disappearance : CED)

ในปีพ.ศ. 2557 ภายหลังที่ประเทศไทยได้นำเสนอรายงานสถานการณ์สิทธิมนุษยชนต่อคณะกรรมการต่อต้านการทรมานขององค์การสหประชาชาติ และได้รับข้อเสนอให้เร่งนำหลักการสากลใน CAT และ CED ไปจัดทำเป็นกฎหมายเพื่อบังคับใช้ภายในประเทศ

ต่อมาทางกระทรวงยุติธรรม โดยกรมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพได้นำเสนอร่าง พ.ร.บ.ป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นุคคลสูญหาย พ.ศ.... ต่อคณะรัฐมนตรี และเสนอต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ(สนช.) ร่างดังกล่าวผ่านการพิจารณาเพียงวาระที่หนึ่งเท่านั้น

สถานการณ์การทรมานและการกระทำให้นุคคลสูญหายเป็นปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากการใช้ความรุนแรงที่

เกิดขึ้นจากแนวความคิดในอดีตเรื่องการบังคับให้สารภาพด้วยกำลัง ประเทศไทยเคยใช้ระบบกฎหมายที่เรียกว่ากฎหมายเตียรบาลที่มีแนวคิดที่ตรงกันข้ามกับหลักความยุติธรรมสากล คือการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ที่ถูกจับกุมกล่าวหาเป็นผู้กระทำความผิด จึงต้องมีการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ด้วยการลงน้ำลุยไฟ

ต่อมาประเทศไทยมีการพัฒนาระบบกฎหมายให้ทัดเทียมกับหลักการสากลโดยเฉพาะอย่างยิ่งการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญไทยที่ว่าให้ “สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการตัดสินอย่างถึงที่สุด” แต่ในทางปฏิบัติยังมีกรณีศึกษาจำนวนมากที่แสดงว่าการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหายยังคงมีอยู่ เช่น กรณีการหายตัวไปของนายสมชาย นีละไพจิตร ปีพ.ศ. 2547 การหายไปของบิลลี่ พอละจี รักจงเจริญ ปี 2557 การทรมานเยาวชนที่จังหวัดปราจีนบุรี กรณีนายฤทธิรงค์ พ.ศ. 2552 การทรมานผู้ต้องสงสัยคดียาเสพติดจนเสียชีวิตที่จังหวัดนครสวรรค์ปี 2565 การบังคับให้สูญหายที่เกิดขึ้นกับผู้ต้องสงสัยว่าก่อเหตุรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้กว่า 30 ราย รวมทั้งเรื่องร้องเรียนการทรมานในจังหวัดชายแดนใต้กว่า 500 กรณีระหว่างปีพ.ศ. 2547-ปัจจุบัน เป็นต้น

ปี 2563 ภาคประชาสังคมได้นำร่างพ.ร.บ.ป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นุคคลสูญหาย พ.ศ...ฉบับกระทรวงยุติธรรมมาปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาเพื่อให้เป็น “ร่างฉบับประชาชน” และนำร่างใหม่นี้เสนอต่อคณะกรรมการการกฎหมาย ยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน ของสภาผู้แทนราษฎร ต่อมาพรรคการเมืองทั้งฝ่ายค้านและรัฐบาลร่วมกันนำร่างดังกล่าวไปปรับปรุงแก้ไขผ่านการทำงานในคณะกรรมการการกฎหมาย ยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน และหลังจากนั้นร่วมกันยื่นเสนอร่างกฎหมายใหม่ต่อสภาผู้แทนราษฎรในปี 2564 สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาแล้วลงมติให้ผ่านวาระที่ 1 มีการตั้งคณะกรรมการวิสามัญขึ้นพิจารณาร่างกฎหมายดังกล่าวเมื่อ 16 กันยายน 2564 โดยในคณะกรรมการมีสมาชิกทั้งสิ้น 25 คนจากพรรคการเมืองทั้งฝ่ายค้านและฝ่ายรัฐบาล

รวมไปถึงภาคประชาชนและผู้เชี่ยวชาญอีกจำนวนหนึ่ง คณะกรรมาธิการใช้เวลา 4 เดือนในการทำงานก่อนจะนำเสนอร่างพ.ร.บ.ที่ปรับปรุงแล้วให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2565 ร่างกฎหมายฉบับนี้ผ่านการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรในวาระที่ 2 และ 3 ต่อมาวุฒิสภาลงมติเห็นชอบเมื่อ 9 สิงหาคม 2565 และสภาผู้แทนราษฎรรับรองเป็นการยืนยันพ.ร.บ.ฉบับนี้เมื่อ 24 สิงหาคม 2565

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นुकคณสูทหาย พ.ศ. 2565 ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในพระราชกิจจานุเบกษา เมื่อ 25 ตุลาคม 2565 มีผลบังคับใช้ภายใน 120 วันคือในวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2566

เจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนี้คือการป้องกันและปราบปรามการทรมาน และการกระทำให้นุกคณสูทหาย เป็นมาตรการที่ประเทศไทยต้องดำเนินการเพื่อให้สอดคล้องกับกฎหมายสากลที่ประเทศไทยไปลงนามไว้ อาจกล่าวได้ว่ากฎหมายฉบับนี้เป็นกฎหมายที่ภาคประชาชนให้การยอมรับและหวังว่าจะนำไปสู่มาตรการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่จะเกิดผลในทางปฏิบัติได้จริง

ฐานความผิดใหม่ที่มาพร้อมมาตรการใหม่ในการทำงานของเจ้าหน้าที่

สาระสำคัญที่ควรรู้ในกฎหมาย คือมีการกำหนดฐานความผิดสำหรับการทรมาน การกระทำที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการกระทำให้บุคคลสูญหาย ซึ่งเหล่านี้เป็นของใหม่ข้อหาอาญาใหม่สำหรับไทยเพราะเดิมที่ไม่มีการกำหนดฐานความผิดเหล่านี้ไว้ในกฎหมายอย่างชัดเจน ทำให้ที่ผ่านมากระบวนการยุติธรรมไม่สามารถเอาผิดผู้กระทำสิ่งเหล่านี้ได้ เป็นเหตุให้ขาดมาตรการป้องกันอย่างสิ้นเชิง ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากคดีอันเนื่องมาจากการถูกกระทำให้สูญหายกรณีนายสมชาย นิละไพจิตร ที่ไม่สามารถตั้งข้อหาหลักได้เพราะไม่มีฐานความผิดจากการบังคับให้บุคคลสูญหาย และนั่นเป็นคดีที่ได้เข้าสู่การพิจารณาของศาลด้วยฐานความผิดกักขังหน่วงเหนี่ยว และต่อมาศาลฎีกาก็มีคำพิพากษายกฟ้องจำเลยทั้งห้าคน

ฐานความผิดที่กำหนดในกฎหมายใหม่ฉบับนี้ที่ควรรู้จักคือการกำหนดฐานความผิดในเรื่องการทรมานตามมาตรา 5 การกระทำที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นมาตรการป้องกันที่สำคัญที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการทรมาน (มาตรา 6) และการกระทำให้บุคคลสูญหาย (มาตรา 7)

ที่ผ่านมาแม้จะมีความพยายามปฏิเสธว่าไม่มีปัญหาการทรมาน แต่หลักฐานของการทรมานผู้ถูกจับ ถูกควบคุมตัว ผู้ต้องหา ผู้ต้องสงสัย มีปรากฏทั้งในรายงานข่าวของสื่อมวลชน รายงานขององค์กรสิทธิมนุษยชนและด้านกฎหมายหลายองค์กร รวมทั้งในบรรดาการร้องเรียนของประชาชนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากฎหมายพิเศษอาจมีช่องว่างเอื้อให้เกิดการละเมิดสิทธิของผู้ที่ถูกควบคุมตัวก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา การกระทำที่เข้าข่ายเป็นความผิดฐานทรมาน บังคับให้สารภาพนั้น ปัจจุบันถือเป็นความผิดทางอาญาตามมาตรา 5 ของพ.ร.บ.ป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565

การทรมานนั้นประกอบไปด้วยวิธีการหลายรูปแบบทั้งที่มีบาดแผลและไม่มีบาดแผล กฎหมายระบุว่า การทรมานที่ว่าจะต้องส่งผลทำให้เกิดความเจ็บปวดหรือความทุกข์ทรมานอย่างร้ายแรงแก่ร่างกายและจิตใจ

ในการดำเนินคดีอาญาโดยเจ้าหน้าที่รัฐ มีคดีหลายประเภทที่มีความเสี่ยงว่าผู้ต้องสงสัยหรือผู้ถูกกล่าวหาจะถูกทรมาน แม้กฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะห้ามการบังคับขู่เข็ญให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพก็ตาม และบางกรณีการบังคับขู่เข็ญที่เกิดขึ้นมีผลทำให้เกิดบาดแผลทางร่างกายและหรือทางจิตใจถึงขั้นร้ายแรงสาหัส

คดีอาญาในกลุ่มที่กล่าวถึงนี้มีอย่างน้อย 3-4 ประเภท ได้แก่ (1) คดีที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายเฉพาะ เช่น คดียาเสพติด ที่เพิ่มกระบวนการพิเศษในขั้นการสืบสวนสอบสวน เช่นการใช้พ.ร.บ.ปราบปรามยาเสพติด หรือคดีความมั่นคงในพื้นที่ชายแดนใต้ที่มีการใช้กฎหมายพิเศษ เช่น พ.ร.ก.ฉุกเฉิน หรือ กฎอัยการศึก เป็นต้น (2) คดีฆาตกรรมอันโด่งดังหรือคดีที่มีผู้ต้องสงสัยหรือผู้ถูกกล่าวหาเป็นชาวต่างชาติหรือแรงงานข้ามชาติ (3) คดีทางการเมืองที่เกิดขึ้นหลังการรัฐประหารหรือเกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองที่มีบางหน่วยบางฝ่ายเลือกใช้ความรุนแรง เช่น บังคับให้สูญหาย เป็นต้น

การบังคับให้สารภาพหรือทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลและคำรับสารภาพจากผู้ถูกกระทำหรือบุคคลที่สาม มักจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาแรกๆของการถูกจับกุมควบคุมตัวขณะที่ยังไม่ได้พาตัวผู้ถูกจับกุมส่งให้กับพนักงานสอบสวน เช่นในยานพาหนะขณะนำตัวไปยังสถานีตำรวจซึ่งเป็นช่วงที่ยังไม่ได้มีการแจ้งข้อหาแก่ผู้ถูกจับกุม เหตุการณ์ความรุนแรงเหล่านี้มักไม่ถูกบันทึกไว้และมักกลายเป็นข้อกล่าวหาของผู้ต้องหว่าถูกซ้อมทรมาน เจ้าหน้าที่รัฐมักจะอ้างว่าไม่ได้กระทำความรุนแรงดังกล่าวและบาดแผลทางร่างกายที่เกิดขึ้นกับผู้ถูกจับกุมเป็นผลจากความซุกมุ่นในช่วงของการจับกุม

ช่วงเวลาที่สามารถเกิดการทำร้ายร่างกายอีกช่วงอาจเกิดในขณะที่ถูกควบคุมตัวโดยเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นขั้นตอนตามกฎหมายที่เจ้าหน้าที่มีอำนาจจับกุม และควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยได้ 48 ชั่วโมง ที่จริงแล้วในระหว่างนั้นผู้ต้องสงสัยควรได้รับสิทธิพบญาติ ทนาย หรือในกรณีที่เจ็บป่วยคือได้พบแพทย์ แต่ไม่เสมอไปที่ผู้ถูกจับกุมจะได้รับสิทธิเหล่านี้และบางกรณีถูกทำร้ายร่างกายในช่วงนี้เองเพื่อให้รับสารภาพ เมื่อรับสารภาพแล้วกรณีนั้นๆก็จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาต่อไป

การทำร้ายร่างกายในช่วงนี้อาจกระทำภายใต้ขั้นตอนที่มีกฎหมายทั่วไปหรือแม้กระทั่งกฎหมายพิเศษรองรับ เช่น พ.ร.บ.ปราบปรามยาเสพติดที่ให้อำนาจพิเศษกับเจ้าหน้าที่ที่ได้รับการแต่งตั้งให้สามารถควบคุมตัวบุคคลได้เป็นเวลา 3 วันในสถานที่ใดก็ได้ ส่วนพ.ร.บ.กฏอัยการศึกให้อำนาจเจ้าหน้าที่ทหารสามารถควบคุมตัวบุคคลได้ยาวนานถึง 7 วันโดยไม่ต้องแจ้งข้อหาและสถานที่อาจเป็นค่ายทหารใดก็ได้ รวมทั้งพ.ร.ก.ฉุกเฉินหรือพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินที่ให้อำนาจควบคุมตัวได้สูงสุด 30 วันโดยไม่มีการแจ้งข้อหา เป็นต้น

เพื่อจะแก้ไขและป้องกันปัญหานี้ในกระบวนการจับกุมตัวบุคคล พ.ร.บ.ป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นुकคนสูญหาย พ.ศ.2565 กำหนดว่าเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะต้องดำเนินการตามมาตรา 22 คือในการจับกุมต้องแจ้งต่อพนักงานอัยการและนายอำเภอประจำท้องที่ ไม่ว่าจะเป็นการจับกุมตามหมายจับหรือการจับกุมซึ่งหน้า ต้องบันทึกภาพและเสียงและต้องกระทำอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะมีการส่งตัวบุคคลนั้นให้กับพนักงานสอบสวนในท้องที่ที่เกี่ยวข้อง

กรณีที่เจ้าหน้าที่เหตุสุดวิสัยไม่สามารถบันทึกภาพและเสียงในขณะที่จับกุมได้ ก็จะต้องบันทึกเหตุสุดวิสัยดังกล่าวไว้เพื่อเป็นหลักฐานและผู้มีส่วนได้เสียสามารถขอให้เปิดเผยข้อมูลนี้ได้ แต่ความข้อนี้ไม่ครอบคลุมไปถึงการ

เรียกให้รถที่ผ่านด่านตรวจหยุดอันเป็นการใช้อำนาจตามกฎหมายจราจรและไม่ใช่การจับกุมซึ่งปัจจุบันตำรวจจราจรใช้กล้องติดตามตัวเพื่อบันทึกภาพและเสียงอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับงานของเจ้าหน้าที่ที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงได้

การติดกล้องติดตามตัวเพื่อบันทึกภาพและเสียงของการจับกุมควบคุมตัวอย่างต่อเนื่องนี้ ในทางสากลเชื่อว่าเป็นมาตรการที่ไม่ได้คุ้มครองเฉพาะผู้ถูกควบคุมตัวเท่านั้น แต่ยังเป็นการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่อย่างสุจริตและตามกฎหมายด้วย มีผลการศึกษาหลายชิ้นที่ยืนยันเรื่องนี้ไว้ เช่นคณะกรรมการต่อต้านการทรมานขององค์การสหประชาชาติได้เผยแพร่ความเห็นทางกฎหมายใน General Comment no.2 ไว้ว่าการติดกล้องติดตามตัวเพื่อบันทึกอย่างต่อเนื่องนั้นส่งผลต่อการลดการทรมานได้

ในอังกฤษมีงานวิจัยสนับสนุนเรื่องนี้ว่า ได้มีการทดลองให้ตำรวจไม่ติดกล้องเป็นเวลา 12 เดือน กับให้ติดกล้อง 12 เดือน พบว่าการติดกล้องส่งผลให้การร้องเรียนอันเนื่องมาจากการปฏิบัติของตำรวจลดลงเกิน 90% (ข้อมูลจากรายงานเรื่อง “Implementing a Body-Worn Camera Program: Recommendations and Lessons Learned” จัดทำโดย Police Executive Research Forum (PERF)¹²

¹²Police Executive Research Forum. (2014). Implementing a Body-Worn Camera Program: Recommendations and Lesson Learned. Retrieved from <https://www.justice.gov/iso/opa/resources/472014912134715246869.pdf>

รายงานวิจัยจัดทำโดย PERF ชี้ให้เห็นว่าการบันทึกภาพและเสียงผ่านกล้องที่ติดตั้งเจ้าหน้าที่จะช่วยให้งานของเจ้าหน้าที่มีความโปร่งใสต่อสาธารณะมากขึ้น ช่วยแก้ปัญหาอันเนื่องมาจากการร้องเรียนเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตำรวจ เพิ่มภาพลักษณ์ความเป็นมืออาชีพ ช่วยป้องกันปัญหาหรือการก่ออาชญากรรมได้ สถานีตำรวจหลายแห่งที่ใช้ระบบนี้ได้รับเรื่องร้องเรียนน้อยลง และทำให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจกับประชาชนเป็นไปในทางที่ดีขึ้น

ภาพบันทึกวิดีโอที่ได้จากกล้องติดตั้งตำรวจยังถือเป็นพยานหลักฐานชั้นดี มีส่วนช่วยในกระบวนการสืบสวนสอบสวนไปจนถึงชั้นศาล เพราะจะมีการบันทึกข้อมูลตั้งแต่ขั้นตอนการสืบสวน การจับกุม สถานที่เกิดเหตุ ลดภาระในการทำงานลง

กล่าวโดยรวมแล้ว ประโยชน์ของการมีกล้องติดตั้งในงานตำรวจมีสี่ด้านสำคัญๆ คือ

- (1) เพิ่มความรับผิดชอบและความโปร่งใส
- (2) ลดจำนวนเรื่องร้องเรียนและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างปฏิบัติหน้าที่
- (3) ช่วยระบุสาเหตุและแก้ไขปัญหภายในองค์กรตำรวจ

(4) ช่วยในการเก็บพยานหลักฐาน และการบันทึกข้อเท็จจริง
ขณะที่การทรมานนั้นมีมูลเหตุจูงใจสี่ข้อด้วยกันคือ

1. ให้ได้มาซึ่งข้อมูลหรือคำรับสารภาพจากผู้ถูกกระทำหรือบุคคลที่สาม
2. ลงโทษผู้ถูกกระทำเพราะเหตุอันเกิดจากการกระทำหรือสงสัยว่ากระทำของผู้นั้นหรือ บุคคลที่สาม
3. ข่มขู่หรือขู่เชิญผู้ถูกกระทำหรือบุคคลที่สาม
4. เลือกปฏิบัติไม่ว่ารูปแบบใด

ทั้งหมดนี้ถือว่ามีเจตนาพิเศษ แต่การกระทำที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ไม่ใช่การทรมาน (มาตรา 6) ไม่จำเป็นต้องมีเจตนาพิเศษ

การทรมานแตกต่างจากการกระทำที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตรงที่การทรมานต้องมีผลของการกระทำที่มีความร้ายแรงหรือสาหัส แต่การกระทำที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะมีผลต่อผู้ที่ถูกจับกุมหรือถูกควบคุมตัวดังนี้

- ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์
- ละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานความเป็นมนุษย์
- เกิดความเจ็บปวดหรือความทุกข์ทรมานแก่ร่างกายหรือจิตใจ แต่ไม่ถึงขั้นร้ายแรงหรือสาหัส

การตีความว่าการกระทำใดถือเป็นการกระทำที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ไม่ใช่การทรมานนั้น น่าจะต้องศึกษาจากกรณีที่เกิดขึ้นจริง เช่นกรณีของชาวโรฮิงญาที่ล่องเรือในทะเลแล้วพลัดหลงเข้าสู่่าน้ำไทย ปกติจะต้องมีการช่วยเหลือเพื่อให้ผู้คนในเรือได้น้ำ อาหารและที่พัก ถือว่าเป็นการช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมที่ไม่เป็นการลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์และไม่เป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของพวกเขาเหล่านั้น หาก

ไม่กระทำตามหลักมนุษยธรรมแต่จับกุมหรือควบคุมตัวเท่านั้นก็จะกลายเป็นการกระทำที่เข้าข่ายการกระทำที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จะเห็นได้ว่าการกระทำเหล่านี้เป็นการกระทำที่ไม่ได้ก่อให้เกิดความเจ็บปวดหรือความทุกข์ทรมานในร่างกายหรือจิตใจอย่างร้ายแรงหรือสาหัสอย่างเห็นการทรมาน

กฎหมายใหม่ฉบับนี้ยังมีข้อกำหนดเอาไว้ในเรื่องของการกระทำที่บุคคลสูญหาย ตั้งแต่เรื่องการควบคุมตัว การปกปิดชะตากรรม การไม่แจ้งว่าจะนำตัวไปที่ใด การกระทำเหล่านี้จะถือว่าเข้าองค์ประกอบเป็นการกระทำที่บุคคลสูญหายซึ่งเป็นความผิดทางอาญาตามมาตรา 7 ตามพ.ร.บ.ป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 ดังนี้

15 ประเด็น ในพ.ร.บ.กรรมาณอภัย

1) การบัญญัติให้การกระทำทราม การกระทำและลงโทษที่โหดร้าย ไร่มนุษยธรรม และการกระทำที่บุคคลสูญหาย โดยเจ้าหน้าที่รัฐและผู้ที่เกี่ยวข้อง กับจนท. เป็นความผิดในทางอาญา มีโทษทั้งจำและปรับ หากผู้ถูกระทำ เสียชีวิตรับโทษสูงสุดจำคุกตลอดชีวิต ผู้บังคับบัญชาโดยตรงไม่ป้องกันหรือระงับ การกระทำผิดต้องรับผิดชอบหนึ่ง

2) ไม่ให้อำนาจการณพิเศษใดๆ หรือสถานการณ์ฉุกเฉินอื่นใดมา เป็นเหตุแห่งการอนุญาตให้มีการกระทำผิดตาม พ.ร.บ.นี้ได้

3) การห้ามผลักดันหรือส่งกลับบุคคล หากมีเหตุให้เชื่อว่าถูกระทำ ทราม กระทำการที่โหดร้าย ไร่มนุษยธรรม หรือย่ำศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือกระทำที่บุคคลสูญหายเมื่อถูกส่งกลับ

4) การบัญญัติให้ผู้เสียหายครอบคลุมถึง สามีภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้ซึ่งอยู่กินกันฉันสามีภริยา ผู้อุปการะและผู้อยู่ในอุปการะ

5) ตั้งคณะกรรมการ ซึ่งมาจากหน่วยงานรัฐ 8 คน และผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านต่างๆ ที่ผ่านการสรรหา 9 คน เพื่อติดตามตรวจสอบเท็จจริงการกระทำ ความผิดตาม พ.ร.บ.นี้

6) เมื่อมีการจับกุมและควบคุมตัวบุคคลจะต้องมีการบันทึกภาพและ เสียงขณะจับกุม และระหว่างการควบคุมตัวและต้องแจ้งให้พนักงานอัยการและ พนักงานฝ่ายปกครองในท้องที่นั้นๆ ทราบโดยทันที

7) เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการควบคุมตัวบุคคลจะต้องลงบันทึก การจับกุมซึ่งเป็นข้อมูลอัตลักษณ์ตัวตนบุคคล วัน เวลา สถานที่จับและปล่อย ตัว รวมทั้งข้อมูลเจ้าหน้าที่ผู้ออกคำสั่งจับกุม

8) ให้เปิดเผยข้อมูลของผู้ถูกจับกุม หากไม่เปิดเผยขอให้ศาลไต่สวน

ได้ เพื่อยุติการทรมานหรือปฏิบัติไร้มนุษยธรรมและเยี่ยงยาความเสียหายเบื้องต้น

9) สามิภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน และผู้อยู่ในอุปการะ ผู้แทนหรือทนายความ คณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตาม พ.ร.บ.นี้ มีสิทธิเข้าถึงข้อมูลและขอให้เจ้าหน้าที่เปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับผู้ถูกควบคุมตัวได้

10) สามิภริยา คู่ชีวิต บุพการี ผู้สืบสันดาน และผู้อยู่ในอุปการะสามารถร้องศาลกรณีรับทราบข้อมูลการกระทำความผิดตามพ.ร.บ.นี้ เพื่อให้ศาลมีคำสั่งยุติการกระทำดังกล่าว หรือถ้าไม่มีเหตุจำเป็นให้ปล่อยตัวผู้ถูกควบคุมตัว รวมทั้งให้ได้พบญาติ ผู้ไว้วางใจ และทนายความ และต้องได้รับการรักษาทั้งทางร่างกายและจิตใจ

11) ให้ความผิดฐานการกระทำความผิดตามกฎหมายนี้มีอายุความ 20 ปี จะไม่นับอายุความจนว่าจะทราบชะตากรรม

12) นอกจากพนักงานสอบสวน (ตำรวจ) แล้ว ให้ DSI พนักงานอัยการ หรือพนักงานฝ่ายปกครองมีอำนาจในการสอบสวนได้ และมีหน้าที่แจ้งสิทธิให้แก่ผู้เสียหายในการเรียกค่าสินไหมทดแทนเบื้องต้นจากการถูกกระทำตามพ.ร.บ.นี้

13) การกระทำที่บุคคลสูญหายจะต้องมีการสืบสวนจนกระทั่งมีหลักฐานเชื่อได้ว่าบุคคลดังกล่าวถึงแก่ความตาย หรือทราบชะตากรรม รวมไปถึงสืบสวนจนทราบรายละเอียดการกระทำความผิดและตัวผู้กระทำผิด

14) แม้ผู้กระทำความผิดเป็นทหารก็ต้องขึ้นศาลยุติธรรม ศาลทุจริตประพฤติมิชอบซึ่งเป็นศาลพิจารณาคดีความผิดตามพ.ร.บ. ฉบับนี้

15) คุ้มครองผู้ร้องเรียนโดยสุจริต ทั้งผู้พบเห็นหรือทราบการกระทำความผิดตามพ.ร.บ. ฉบับนี้ ไม่ต้องรับผิดทั้งทางแพ่ง ทางอาญาและทางวินัย

ภาคผนวก

รายชื่อองค์กรสิทธิมนุษยชนและกฎหมาย

เครือข่ายกะเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (ส่วนกลาง)

252 หมู่ 2 อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย

โทร : 053-398-872, 01-881-9901

Email : knce@loxinfo.co.th

.....

เครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

Network of indigenous Peoples in Thailand : NIP

252 ม.2 ต.สันทรายน้อย อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ 50210

โทร : 05-339-8591 Fax: 0-5339-8592

Email : nipt.secretary@gmail.com, cipt@thaiipportal.info

.....

เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากกฎหมายพิเศษ (JASAD)

39 ถ.กะลาพอ ต.อาเนาะรู อ.เมือง จ.ปัตตานี 94000

โทร : 080-280-9701

.....

แอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล ประเทศไทย

Amnesty International

139/21 ซอยลาดพร้าว 5 แขวงจอมพล เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทร : 02-513-8754, 02-513,8745 Fax: 02-938-6896

Email : info@amnesty.or.th

โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน

iLAW

ปณ.79 ปณศ.สามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400

โทร : 02- 002-7878

Email : ilaw@ilaw.or.th

.....

กลุ่มด้วยใจ

Duay Jai Group

4/37 หมู่7 ต. บานา อ. เมือง จ. ปัตตานี 94000

081- 809-8609

Email : duayjaigroup61@gmail.com

.....

คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.)

Campaign for Popular Democracy-CPD

สำนักงานคณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.)

143 ซอยรามคำแหง 53 แขวงวังทองหลาง เขตวังทองหลาง กทม. 10310

โทร : 02-931-9121 -2

Email : cpd@cpdthai.org

มูลนิธิเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา (มสพ.)

Human Rights and Development Foundation

เลขที่ 87 ซอยสิทธิชน ถนนสุทธิสารวินิจฉัย แขวงสามเสนนอก เขตห้วยขวาง
กรุงเทพมหานคร 10310

โทร : 02-277-6882, 02-277-6887

Fax: 02-277-6882 ext 108

โทร : info@hrdfoundation.org.

.....

มูลนิธิความร่วมมือเพื่อสันติภาพ

Peace Resource Center

ห้อง 1110 ชั้น 11 อาคารเกษมอุทยานิน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ถนนอังรีดูนังต์ แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กทม. 10330
สำนักงานปัตตานี

ห้อง B201 ชั้น 2 คณะวิทยาการสื่อสาร มอ. ปัตตานี ที่อยู่ 181 ถนนเจริญ
ประดิษฐ์ ต. รุสะมิแล อ.เมือง จ. ปัตตานี 94000

โทร : 02-2187197 , 085 0499043

.....

มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม

ENLAWTHAI Foundation

931/8 หมู่บ้านเกตุประดิษฐ์ซอย 87

แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240

โทร : 02-539-3534

Email : enlawthai@gmail.com

มูลนิธิบุชนิตาร

NUSANTARA Patani

โทร : 073-720-089

.....

มูลนิธิธสานวัฒนธรรม

Cross Cultural Foundation (CrCF)

89 ซอยสิทธิชน ถ.สุทธิสารวินิจฉัย แขวงสามเสนนอก เขตห้วยขวาง

กรุงเทพมหานคร 10310

โทร : 082-356-2623

Email : crcfinfocenter@gmail.com

.....

มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม

Thai Volunteer Service

ชั้น 2 เลขที่ 409 ซอยโรหิตสุข ถนนประชากรราษฎร์บำเพ็ญ 5

แขวง/เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ 10310

โทร : 02-691-0437-9

Email : admin@thaivolunteer.org

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน

Thai Lawyers for Human Rights (TLHR)

66/4 ซ.ลาดพร้าว 16 แขวงจอมพล เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

สายด่วน: 092-271-3172, 096-789-3173

สำนักงาน: 02-513-3473

Email : tlhr@tlhr2014.com

.....

ศูนย์พิทักษ์และฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น จ.เชียงใหม่

Center for Protection and Revival of Local Community Rights

199/332 หมู่ที่2 ตำบลหนองจ่อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
50210

โทร : 053-230072

.....

สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน (สนส.)

Human Rights Lawyers Association (HRLA)

109 ซอยสิทธิชน ถนนสุทธิสารวินิจฉัย แขวงสามเสนนอก เขตห้วยขวาง
กรุงเทพมหานคร 10310

Email : hrla2008@gmail.com

สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน (สสส.)

Union for Civil Liberty (UCL)

109 ซอยสิทธิชน ถนนสุทธิสารวินิจฉัย แขวงสามเสนนอก

เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร 10310

โทร : 02-275-4231

.....

อไซล์แอคเซส

Asylum Access

1111/151 หมู่บ้านกลางเมือง (ระหว่างซอยลาดพร้าว 23-25) ถนนลาดพร้าว,
แขวงจันทระเกษม, เขตจตุจักร, กทม. 10900

โทร : 02-513-5228

Email : thailand@asylumaccess.org

.....

องค์กรเครือข่ายสิทธิมนุษยชนปาตานี (HAP)

33/1 ซ.สีโรรส1 ถ.สีโรรส ต.สะเตง อ.เมือง จ.ยะลา 95000

.....

องค์กรผู้หญิงปาตานี

Patani Women Organization (Perwani)

โทร : 086-959-8827

Email : ppp.patani@gmail.com

มูลนิธิศูนย์กานายความมุสลิม

Central Muslim Attorney Centre Foundation

87/2 ห้อง 001ซอยรามคำแหง 2 ถนนรามคำแหง

แขวงสวนหลวง เขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร 10250

Email : Macmuslim@macmuslim.com

mac_muslim@hotmail.com

.....

สำนักงานประจําจังหวัดยะลา

Yala Provincial Office

40 ถนนผังเมือง4 ตำบลสะเตง

อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา 95000

โทร/โทรสาร : 0-7325-9055, 08-1959-2046

Email : mac_yl@macmuslim.com,

mac_muslim_yl@hotmail.com

.....

สำนักงานประจําจังหวัดปัตตานี

Pattani Provincial Office

9 ถนนสันติสุข ตำบลจะบังติกอ

อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 94000

โทร/โทรสาร : 0-7371-0146, 08-4856-0005

Email : mac_pn@macmuslim.com

mac_muslim_pn@hotmail.com

สำนักงานประจำจังหวัดนราธิวาส

Narathiwat Provincial Office

230/15 หมู่ที่ 13 ถนนโคกเคียน ตำบลโคกเคียน

อำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส 96000

โทร/โทรสาร : 0-7351-3877, 08-1314-1785

Email : mac_nt@macmuslim.com

mac_muslim_nt@hotmail.com

.....

สำนักงานประจำจังหวัดสงขลา

Songkla Provincial Office

7 หมู่ที่ 2 ถนนสุขาภิบาล4 ตำบลบ้านนา

อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา 90130

โทร/โทรสาร : 0-7420-6689, 08-6289-4499

Email : mac_skl@macmuslim.com

mac_muslim_skl@hotmail.com

กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปราม
การหมานและการกระทำให้บุคคล
สูญหาย พ.ศ. 2565

พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความ
ผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2560

พระราชกำหนดการบริหารราชการใน
สถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548

พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ. 2457

ด้วยความเคารพต่อหลักการสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

มูลนิธิผสานวัฒนธรรม (Cross Cultural Foundation)

89 ถนนสุทธิสารวินิจฉัย แขวงสามเสนนอก

เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ 10310

โทรศัพท์ : (+66) 02-1015-481

โทรสาร : (+66) 02-1015-482

อีเมล : crcfinfocenter@gmail.com

ผู้จัดทำหนังสือเล่มนี้ไม่สงวนสิทธิ์ในการนำบางส่วนหรือทั้งหมดไปใช้ในการ
ศึกษา การจัดกิจกรรมด้านการศึกษา กิจกรรมรณรงค์ด้านสิทธิมนุษยชน
ทั้งนี้ กรุณาอ้างอิงที่มาด้วย

“ เสริมศักยภาพสื่อ
สร้างความโปร่งใส
ให้กระบวนการยุติธรรม ”

“Better coverage, better transparency”

